

Myten om användaren

En studie av användardiskursen och dess visionärer

Mårten Björk
Jacob Ohlin

Examensarbete (30 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap
vid Lunds universitet.

Handledare: Fredrik Åström

BIVILs skriftserie 2008:5

ISSN 1401:2375

© Författarna

The myth of the user – a study of the user discourse and its visionaries

Abstract

This study is a discourse analysis of the visions that implicitly are expressed in different texts about user-centered library theory. Several other studies have analyzed the discourse and conceptualization of how the user is expressed in the library debate. Therefore we have chosen to analyze the *visions* that are expressed by three different sources: the evaluation of the Swedish GÖK project, which was an reorganization of three different libraries in Sweden (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995). The influential book by Michael E. Casey and Laura C. Savastinuk (2007) *Library 2.0: a guide to participatory library service* and last but not least the work by F.W. Lancaster (1979, 1982, 1983) on library technology.

Our analysis is based on the discourse theories of James Paul Gee (1999), Chantal Mouffe and Ernesto Laclau (2001). We are especially interested in the concept of hegemony and articulation that Mouffe and Laclau develop. Besides these theories we also use the book *Mythologies* by Roland Barthes (2007). Barthes is important for our research as we try to show which mythologies that give the user-centered library discourse meaning.

We have concentrated on how the different texts that we use have articulated a myth and a discourse about their own necessity. In our analysis we have tried to answer our basic questions that are concentrated on how the discourse gives itself meaning. Our result is that the texts try to identify themselves with change and crisis. The texts are all based on a tautological process that legitimates their own meaning. This process first postulate that change is necessary and then it tries to hi-jack the concept of change and uses it for its own means by trying to identify change with user-oriented change. The texts all have a vision about the future library as a library born by a crisis that the texts try to give meaning. We conclude that this change is most of all a myth and that therefore the visions are first and foremost a mythology.

Keywords

Library 2.0, user orientation, discourse analysis, GÖK project

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte	5
1.3 Frågeställning	6
2 Metod	7
2.1 Diskurser	7
2.2 Textanalys	7
2.2.1 Argumentationsanalys	8
2.2.2 Idé- och ideologianalys	8
2.2.3 Narrativanalys	9
2.3 Kritik och objektivitet	10
2.4 Materialredovisning	11
2.4.1 Michael E. Casey och Laura C. Savastinuk	11
2.4.2 F.W. Lancaster	12
2.4.3 GÖK-projektet	12
2.5 Forskningsöversikt	12
3 Teori	
3.1 Diskurser	16
3.2 Ernesto Laclau och Chantal Mouffe	18
3.2.1 Artikulation	18
3.2.2 Diskursiva formationer	20
3.2.3 Hegemoni	22
3.3 Roland Barthes	23
3.3.1 Myten och semiologin	23
3.3.2 Form, begrepp och betydelse	26
3.3.3 Mytens avläsning och uttydning	27
3.3.4 Myten som stulet språk	28
3.3.5 Myten, det avpolitiserade yttrandet	28
3.4 Kritik av teori	30
4 Analys	31
4.1 Casey och Savastinuk och Bibliotek 2.0	31
4.1.1 Karakteristika för Bibliotek 2.0	31
4.1.2 Myten om förändringen och biblioteket på brinken till undergång	32
4.1.3 Information och användare inom Bibliotek 2.0	38
4.1.3.1 Analys av öppet brev till biblioteksföreståndare	41
4.1.4 Bibliotek 2.0 och den nya teknologin	45
4.2 F.W. Lancaster och införandet av ny teknologi	47
4.3 GÖK-Projektet	51
4.3.1 Bakgrund till GÖK-Projektet	51

4.3.2 Reflexivitet och moraliskt ägande	53
4.3.3 Problem i biblioteksvärlden	56
4.3.4 Kritik av GÖK-projektet	60
4.3.5 Kris och förändring	64
4.3.6 Tautologin	69
5 Slutsatser	72
5.1 Hur artikuleras synen på bibliotek i våra texter?	72
5.2 Vilka diskurser om organisering och teknologi uppstår i texterna?	73
5.3 Hur skiljer sig användarperspektivet från andra perspektiv i texterna?	74
5.4 Hur artikuleras synen på beståndet, bibliotekarien och användaren?	74
5.5 Behöver bibliotekarierollen utvecklas och i sådana fall hur?	75
6 Källor	76

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Ämnet för föreliggande uppsats är att försöka inringa och analysera innehållet i vad som i biblioteksvärlden benämns som *användarperspektivet*. Mer specifikt kommer vi att analysera ett antal dokument där visionen om ett bibliotek baserat på användaren utvecklas.

Användarperspektivet är något som återkommande har diskuterats och refererats till under vår utbildning i biblioteks- och informationsvetenskap i Lund. Det har lyfts fram som något som idag i hög grad är bestämmande för stora delar av ämnet inom såväl forskning som praktik. Vi ser användarperspektivets framväxt som en del i övergripande samhällsliga förändringar och är mycket intresserade av möjligheten att studera hur dessa förändringar påverkat det svenska biblioteksväsendets praktik samt debatten i sammanhang som rör folkbiblioteket och forskningen inom biblioteks- och informationsvetenskap. Allt detta kommer vi dock tyvärr inte att kunna göra här.

Under vår utbildnings gång har användarperspektivet relaterats till de förändringar och utvecklingar biblioteket står inför. Man har talat om ett paradigmskifte på biblioteken som gått från att vara folkbildande instanser till användarstyrda. Vi är intresserade av att undersöka hur detta skifte kan förstås i samband till samhällsliga förändringar och var själva förändringen egentligen ligger. Står svenska bibliotek inför ett genomgripande förändring och var ligger de omvälvande elementen i denna?

För att finna en fungerande avgränsning för vår studie har vi valt att undersöka ett antal dokument som utvecklar *visioner* om ett mer användarorienterat bibliotek. Detta för att vi vill undersöka användarperspektivet som en diskurs och tankemodell, för att på så sätt kunna se vilka värderingar och politiska uppfattningar som denna diskurs vilar på. Användarperspektivet är inte ett precist definierat begrepp utan snarare en diskurs som genomsyrar en mängd dokument och praktiker i biblioteksvärlden. I vår studie kommer vi att analysera olika former av dokument där det gemensamma är att de alla utvecklar visioner och idéer om hur biblioteken bör förändras i en mer användartillvänd inriktning. Genom att ha denna inriktning kommer vi dessutom undvika att reproducera resultat från tidigare diskursorienterad forskning som exempelvis undersökt synen på användare inom den svenska bibliotekspressen. Denna forskning redovisar vi för i vår forskningsöversikt. Det nya med vår forskning kommer därför att vara vårt försök att blottlägga de visioner om det framtida biblioteket som användarperspektivet implicerar. Där tidigare undersökningar blottlagt hur användaren ser ut, framställer vi bilden på biblioteket som en helhet.

Vår ansats är att vi med hjälp av ett diskursanalytisk angreppssätt ska kunna undersöka vilka normer och värderingar som utgör grunden för de olika aspekterna av användarperspektivet. Om övergången till användarperspektivet verkligen innebär genomgripande förändringar för svenska bibliotek så ligger det i vårt intresse att undersöka såväl tankarna som motiverar dessa som de egentliga implikationerna av förändringen. I denna studie kommer vi endast att fokusera på det första, en diskursteoretisk utvärdering av de praktiska omvandlingar användarperspektivet lett till, som vi också hade tänkt utföra, får tyvärr vänta.

Men vad är då användarperspektivet för något? Vad vi laborerar med här är en samlingsterm för en rad faktorer som är tänkta att utöka biblioteksanvändarens inflytande över och åtkomlighet till biblioteket. Begreppet dyker upp såväl i debattinlägg i svenska bibliotekstidningar, i forskningsartiklar och avhandlingar inom biblioteks- och informationsvetenskap som i konkreta projekt för bibliotek

Ett par karakteristika som vi kunnat urskilja i arbetet med de texter som vi använder oss av är att det användaranpassade biblioteket främst har tre grundläggande kännetecken:

1. Det nya biblioteket ska inte vara baserat på förbud. Biblioteksanvändarens önskemål och medbestämmande är centralt. Biblioteket försöker i möjligaste mån att anpassa sin verksamhet efter det som användaren uttrycker som behov.
2. Fokus för biblioteksservicen ligger inte nödvändigtvis på utlån av böcker. Biblioteket tillhandahåller istället olika former av information, eller fungerar som en guide till information på t.ex. webben. Användarens efterfrågan styr tillhandahållandet av information.
3. Den teknologiska utvecklingen är viktig. Man är mån om att följa med i denna utveckling såväl vad gäller bibliotekets egen utrustning som vad gäller medierna som tillhandahålls. Teknologin verkar, i högre grad än tidigare, bestämmande för hur information tillhandahålls och brukas.

Dessa tre grundpelare utgör tillsammans grundläggande delar av det vi i detta arbete kommer att benämna *användardiskursen*. Vi ämnar söka användardiskursen och dess olika uttryck i några av de former den dyker upp i, samt analysera dessa djupgående och försöka relatera de olika uttrycken till varandra. Vi har för detta ändamål valt att fokusera på hur användardiskursen uttrycks genom mer programmatiska och visionära förslag och planer. Detta för att kunna fördjupa vad användardiskursen innebär och hur den konkretiserar de tre ovannämnda punkterna. Det medför dock inte att vi slaviskt kommer att följa dessa punkter, snarare kommer vi att undersöka hur förståelsen av användaren och biblioteket bidrar till att reproducera en användardiskurs. De tre punkterna skall således ses som en mycket generell utgångspunkt som förenar olika texter i det man schematiskt kan kalla för ett användarperspektiv.

Vi står inför en undersökning som kommer att ske inom ett gemensamt fält, visioner, men det betyder dock inte att vi kommer att använda oss av helt liknande dokument. Vi väljer att försöka sammanfoga olika dokument i uppsatsens analysdel för att de som helhet ska ge ett analysunderlag av användardiskursen. Denna helhet presenterar vi i studiens slutsatser. Anledningen till detta är att vi noterat att *användarperspektivet* är en

inkluderande term som tenderar att dra sig undan när man närmar sig den. Det rör sig om en begreppsapparat som inte utan svårighet låter sig inringas och definieras. Användarperspektivet är som vi varit inne på ett uttryck för en ny syn på biblioteket, som har dykt upp i en mängd olika områden och för att närma sig detta nya behövs helheten som vi hoppas uttrycks i visionen om det användartillvända biblioteket.

Inom biblioteks- och informationsforskningen kommer vi att lyfta fram F.W. Lancasters forskning, bland annat Lancasters (1982b) bok *Libraries and librarians in an age of electronics*, och bibliotekariernas Michael E. Caseys och Laura C. Savastinuks (2007) omdiskuterade bok *Library 2.0: a guide to participatory library service*. Med Lancaster, Casey och Savastinuk kommer vi att närma oss olika former av visioner om det användarvänliga biblioteket. Vi kommer att få en mer tidig variant av förståelse, genom Lancaster, och en mer modern, som verkligen är i ropet idag. Casey och Savastinuk är viktiga även för den pågående svenska biblioteksdebatten, men för att förankra vår studie än mer i den svenska biblioteksvärlden har vi också valt att undersöka utvärderingen av det så kallade GÖK-projektet som Statens Kulturråd beställt (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995). Denna utvärdering är, som vi kommer att se, i mångt och mycket en vision om ett nytt och moderniserat bibliotek, vilket betyder att vi kan förankra vår användardiskurs i en mer praktiskt orienterad verksamhet, utan att för den skull undvika det uppsåt vi företagit oss: att analysera visioner om det användartillvända biblioteket.

1.2 Syfte

Syftet är att med hjälp av diskursteorier och Roland Barthes (2007) *Mytologier* undersöka vilka normer och värderingar samt vilket idéhistoriskt och vetenskapsteoretiskt stoff som ligger bakom visionerna för det nya biblioteket och för tanken om ett användarperspektiv. Om det nu är en så omfattande förändring, som de flesta mer användarinställda texter hävdar, som biblioteket nödvändigtvis står inför är det intressant att närmare undersöka den användardiskurs som tycks vinna alltmer mark inom biblioteksvärlden. Vi har därför valt att utföra en analys av visioner om ett framtida mer användartillvänt bibliotek, det betyder att vi inte kommer att undersöka de praktiska implikationerna diskursen innebär utan istället utför vi en teoretisk analys av olika texter.

Orsaken till att vi vill fokusera på visioner är inte enbart för att det är ett ämne som inte undersökts i tillräcklig grad, utan än mer för att vi tycker att bristen på den mer grundläggande debatten om vad biblioteket ska användas till, döljer det faktum att användardiskursen har en mycket visionär uppfattning om såväl användaren som biblioteket och bibliotekarien. Användardiskursen diskuteras dock ofta, och framställer sig själv ofta, som tekniska förändringar som inte innebär någon värdemässig förskjutning av biblioteksverksamheten. Vi vill dock undersöka vilka värderingsmässiga och ideologiska grunder som motiverar användardiskursen vad såväl synen på teknologi som organisering anbelangar.

Vi kommer följaktligen att ha såväl användare och bibliotekarier som teknologi och organisationen i fokus, genom att fokusera på visionen om det framtida biblioteket

försöker vi ringa in hela användardiskursen och dess implikationer för bibliotekets olika beståndsdelar.

1. 3 Frågeställningar

Hur artikuleras synen på bibliotek i vårt urval av texter?

Vilka diskurser om organisering och teknologi uppstår i texterna?

Hur skiljer sig användarperspektivet från andra perspektiv i texterna?

Hur artikuleras synen på beståndet, bibliotekarien och användaren?

Behöver bibliotekarierollen utvecklas och i sådana fall hur?

2 Metod

Emedan vi ämnar utföra en diskursanalys är det för oss mycket vanskligt att separera metod från teori. De teoretiska instrument vi begagnar oss av är först och främst metodologier applicerbara på objekt som uttrycker och förmedlar diskurser. Inledningsvis kommer vi att diskutera den diskursteoretiska ansatsen som metod, därefter kommer vi att presentera det material vi ämnar analysera, först i nästa avsnitt kommer vi att i detalj beröra de teoretiska instrument vi begagnar oss av i vår analys. Det här avsnittet börjar ifrån det allmänna för att gå till det mer specifika och vi hoppas på så sätt kunna skilja vad som är metod från vad som är teori i den teoretiska metodologi som diskursanalytiken innebär.

2.1 Diskurser

Det gemensamma för diskursbegreppet är enligt Göran Bergström och Kristina Boréus ”att det åsyftar någon form av social praktik som har med språkanvändning i något speciellt sammanhang att göra” (Bergström & Boréus 2005 s. 17). Den här definitionen är viktig för oss eftersom vi valt att analysera texter, men det är ändå nödvändigt att påpeka att för de specifika diskursteoretiker vi kommer att använda oss av är diskurser förvisso artikulerande praktiker men inte enbart något som har med språkanvändning att göra. Vi behöver dock inte upplåta oss vid denna problematik närmare, utan kan konstatera att metoden vi kommer att använda oss av är en som uttrycker hur diskurser som framställs i text uttrycker, reproducerar och framställer sociala praktiker (Ibid.).

2.2 Textanalys

Vår metod är ett försök att ifrån våra teoretiska utgångspunkter närma oss de diskurser som texterna uttrycker. Detta innebär att vi kommer att ägna oss åt en form av textanalys. Det finns en mängd olika sätt att bedriva textanalys på. Vi kommer främst att inspireras av tre olika former av metoder: argumentationsanalys, idé- och ideologianalys samt narrativanalys. Detta betyder att vi använder oss av alla dessa tre former av metodologier för att blottlägga de diskurser som genomsyrar texterna. De tre metoderna underställs vår teoretiska begreppsapparat och förenas till en diskursanalys. Den diskursteoretiska ansatsen reser sig ur teorierna medan den metodologiska ansatsen kommer ur begagnandet av teorierna. Vi inleder kort med att presentera vår metod, med andra ord vårt bruk av vår teoretiska begreppsapparat, för att därefter gå över i en

presentation av teorierna. Detta betyder att vi inte som Bergström och Boréus separerar argumentationsanalysen, idé- och ideologianalysen samt narrativanalysen från diskursanalysen utan snarare låter vi dessa tre metoder användas för att kartlägga diskurser. Den diskursteoretiska ansatsen kommer därför ur begagnandet av begreppen, vars bruk följaktligen är bestämt av följande tre metodologier.

Innan vi presenterar vår teori och vår grundläggande metodologiska ansats är det viktigt att påpeka att metoden skildras i analysen genom analysens framställning, medan teorin uttrycks genom begreppsanvändning. Metoden kommer således redovisas implicit medan teorin är explicit. Det innebär inget fördunklande av metodologin utan endast att metoden är en praktik som bestämmer hur vi använder oss av vår diskursanalytiska ansats. Metoden blir därför explicit i en mening, nämligen i framställningen av analysens slutsats.

2.2.1 Argumentationsanalys

Argumentationsanalysen är det metodologiska redskapet för att skildra hur argument och retoriker formeras i en text. Argumentationsanalysen är följaktligen en form av retorikanalys, vi kommer dock inte att bruka den klassiska uppdelningen av argumenten där man försöker spalta upp texten utifrån retorikens grundbegrepp som logos, ethos och pathos (Ibid. s. 89).

Vi ämnar låta vår teoretiska begreppsapparat vägleda oss när vi undersöker vilka implicita utgångspunkter som argumentationen i texterna vilar på samt vilka diskurser som argumenten producerar. Med hjälp av argumentationsanalysen vill vi ge uppsatsen en deskriptiv funktion, vi vill rekonstruera de grunder som texternas argument vilar på. Vi vill även skildra vilka normer argumenten vilar på och vilka diskurser som argumenten artikulerar samt ger dem mening. Vi kommer dock inte att uppehålla oss vid det Bergström och Boréus menar är argumentationsanalysens tredje syfte – argumentens beviskraft (Ibid. s. 91). Vi värderar inte de anförda argumentens sannolikhet eller eventuella sanningsvärde, vi vill endast analysera argumentationens diskursiva praktik, med andra ord hur argumenten och deras innehåll framställs. Argumentationsanalysen vägleds således av våra begrepp och inte av en mer klassisk retorikanalys som exempelvis skildrar vilken typ av metaforik eller sannolikhet argumenten har eller begagnar sig av.

2.2.2 Idé- och ideologianalys

Om argumentationsanalysen kan användas för att skildra hur argument framställs för att uttrycka eller implicera diskurser, behöver vi även ett metodologisk redskap som vi kan använda oss av för att skildra vilket idémässigt innehåll som dessa argument vilar på. Detta redskap finner vi i det som Bergström och Boréus kallar för idé- och ideologianalys. Vi separerar inte denna ideologianalys ifrån våra teoretiska redskap som främst kommer att handla om myter och diskurser, det vill säga formen på uttryck och artikulerande praktiker. Detta eftersom diskurser inte går att skilja från ideologi eller idéer emedan diskurser just är uttryck för och förmedlingar av idéer och ideologier. Bergström och Boréus uttrycker det som att ideologi är en tankekonstruktion eller

föreställning av världen (Ibid. s. 149). Vi kommer att se längre fram att de teoretiker vi använder oss av har en liknande förståelse av diskursbegreppet.

Vi vill analysera innehållet i de diskurser och argument som texterna framställer genom att ta fasta på idéerna som dessa uttrycker. Det innebär av nöd att vi kommer att ha ett kritiskt och granskande förhållningssätt till diskursernas idémässiga och ideologiska innehåll. Kritiken blir följaktligen ärendet med den här uppsatsen och vi ämnar inte uppehålla oss vid någon form av objektivitet. Den ideologianalytiska ansatsen kommer ur den tendens som drivs i uppsatsen emedan studiens grundläggande syfte är att klä av de analyserade texterna deras förmenta objektivitet. Vår idé- och ideologianalytiska ansats gör helt enkelt vårt arbete till en kritisk uppsats. Det betyder att vi inte heller kan ha några objektiva sanningsanspråk med den här studien, vilket inte gör uppsatsens ärende oviktigt eller relativt. Det innebär enbart att det bestäms utav de begrepp som vägleder analysen och att studiens resultat avgörs av hur väl begreppen fungerar i relationen till texterna vi analyserar. Analysen kan dock skildra hur begreppen blir otillräckliga, eller oförmögna, att uttrycka de idémässiga och ideologiska positioner som vi kan finna i texterna. Det här skall emellertid inte förväxlas med någon form av relativitet, för det första kan man ifrågasätta om teoretiska modeller och metodologiska är ekvivalenta och för det andra är det inte sanningen som blir ifrågasatt av idé- och ideologianalysen – exempelvis att jorden är rund – utan hur denna sanning framställs och vad den får för ideologiska konsekvenser. Som Bergström och Boréus konstaterar:

All ideologikritik gör (...) inte anspråk på objektiva beskrivningar utan forskaren kan välja istället visa sina värdepremisser. Kritisk teori tar ställning och kan uppfattas som normativ forskning (...) Även de som inte har öppet normativt anslag tar vissa föreställningar och värderingar för givna, kanske oftast sådana som inte ifrågasätter rådande samhällsordning (Ibid. s. 173).

Vi kommer att diskutera detta mer utförligt längre fram i detta avsnitt, så låt oss nu endast konstatera att det är på grund av att ideologikritiken ifrågasätter att forskningen är fri från implicita antaganden och värderingar som vi begagnar oss av dess metodologiska ansats.

2.2.3 Narrativanalys

Den tredje formen av metodologisk ansats vi kommer att begagna oss av är den så kallade narrativanalysen, med denna analys kan man undersöka hur en text eller ett verk är dramatiserat och hopfogat som en berättelse om världen och dess tilldragelser. Narrativet är därmed en form av berättelse om hur världen är funderad och hur man skall och kan tolka skeendena som pågår i den. Den narrativa analysen är besläktad med den form av mytforskning som Roland Barthes utvecklade i sin studie *Mytologier*, ett verk vi kommer att presentera mer i detalj i nästa stycke.

Med den narrativa analysen kan vi undersöka hur texter reglerar förståelseprocessen av det material som det presenterar. Genom att undersöka hur diskurserna dramatiserar det som de behandlar kan man således finna samband mellan olika former av diskursiva praktiker och se hur deldiskurser producerar större diskurser som vi följaktligen kan benämna och beskriva som narrativa processer. Även narrativanalysen kommer således vara underställd våra teoretiska begrepp och vår mer genomgripande diskursanalys. Narrativanalysen blir ett moment i undersökningen, men ett mycket viktigt sådant

emedan vi genom den kan bidra till att uttrycka den form av betydelsedramatik som texterna begagnar sig av.

Tillskillnad från argumentations och ide- och ideologianalysen är narrativanalysen inriktad på hur betydelser konstrueras och dramatiseras. Den grundläggande ansatsen för denna metodologi är försöket att beskriva hur vår tillvaro är inskriven i ett betydelsesammanhang som berättar hur denna tillvaro är funderad. Narrativet är en diskursiv praktik som fungerar förklarande och betydelseproducerande. Vi kommer således med hjälp av narrativanalysen att försöka konstruera en bild av hur verkligheten framställs i texterna vi ämnar analysera. Vi underställer narrativanalysen vår begreppsapparat och låter narrativanalysen bli ett moment i en mer genomgripande diskursanalys. Vi kommer att skildra och analysera detaljer ur verken, men vi kommer att göra detta genom att skildra hur delarna relaterar till mer övergripande diskurser. Det betyder dock inte att vi anser att det nödvändigtvis finns en harmonisk relation mellan del och helhet, ett narrativt perspektiv kan också skildra hur en del i ett verk svär mot ett mer grundläggande och mer genomgripande betydelsesammanhang som texten i sin helhet producerar.

2.3 Kritik och objektivitet

Vi har redan konstaterat i stycke 2.2.2 att vår uppsats nödvändigtvis kommer att vara en kritisk studie. Vi begagnar oss såväl av en metodologi som en teoretisk begreppsapparat som ifrågasätter möjligheten att producera värderingsfri vetenskap. Kritiken vår studie genererar är dock inte godtycklig utan kan, och måste, värderas och sättas i relation till de instrument och begrepp vi brukar oss av i vår analys. Studiens validitet måste förstås i relation till vår teori och metod. Om vi lät oss paralyseras av det faktum att vår studie skulle utmynna i en värderande kritik av verkligheten hade man med det fått sluta begagna sig av diskursteorier. Det ligger i den diskursteoretiska ansatsens natur att den väcker frågan om vad som är sanning och hur sanning kan förstås, emedan det den syftar till är att ifrågasätta det som anses vara oproblematiske sanningsförhållanden. I vår uppsats försöker vi synliggöra vilka politiska ställningstaganden som ligger bakom det som ofta framställs som blotta teknologiska och organisatoriska förändringar på biblioteken. Det innebär att kritiken är vårt ärende med denna studie.

Vi vill emellertid påpeka att vi inte nostalgiskt vänder oss tillbaka mot det som användarperspektivet säger sig vilja förändra. Det vi vill analysera är vilka visioner som framställs i relation till de teknologiska och organisatoriska förändringar användarperspektivet leder till. Vi är kritiska till att man undviker att ifrågasätta värderingarna som ligger bakom dessa förändringar och vi tror att det skulle vara möjligt att kombinera ett folkbildande perspektiv med de teknologiska förändringar som användarperspektivet försöker monopolisera. Med detta vill vi alltså ha ett utvecklat folkbildande perspektiv som utmanar den gamla formen av folkbildning som bedrivits på bibliotek. Det är emellertid inte vår uppgift att redogöra för ett sådant perspektiv i denna studie.

2.4 Materialredovisning

Vi kommer att ha en fortlöpande redovisning av vårt material i analysdelen, där kommer vi även att ha en mer utförlig presentation av texterna som situerar dem i deras respektive sammanhang. Här kommer vi endast att mycket kortfattat måla upp några grundläggande konturer för det material vi ska analysera.

Det är främst tre objekt vi har fokus på i vår analys och det vi fokuserar på i dem alla tre är de implicita och explicita visioner som uttrycks i dem. Det som förenar våra objekt är att de alla fungerar som uttryck för en användardiskurs. De arbetar med visioner som förklarar hur biblioteket kan vara till gagn för användaren och på så vis bryta sig fri från äldre, vad som framställs som, förlegade former av biblioteksorganisering.

2.4.1 Michael E. Casey och Laura C. Savastinuk

Michael E Caseys och Laura C Savastinuks (2007) omdiskuterade bok *Library 2.0 A guide to participatory library service* är förvisso skriven för amerikanska biblioteksförhållanden, men det är ett verk som spridits snabbt och inte minst fått ett stort genomslag i Sverige. Bibliotek 2.0 är i mångt och mycket ett visionärt element som inte bara gäller organisations- och teknologifrågor, det handlar också om värderingar och visioner. På en hemsida som Bibliotek 2.0 är exempelvis slagordet: ”Från kontroll till nätverk – om webb 2.0, delaktighet och demokrati” (Giger & Norling 2007). Det tycks helt enkelt som att tanken är att teknologiförändringarna inte ska göra halt vid teknologin utan snarare omformulera förhållandena på biblioteket i allmänhet och förhållandet mellan användare och bibliotekarie i synnerhet. Genom teknologiska förändringar ska användaren få medbestämmande och biblioteket ska bli mer demokratiskt. Mycket riktigt påpekar också Michael Casey i sin sammanfattning av Bibliotek 2.0 konceptet, på bloggen LibraryCrunch, att konceptet inte enbart åsyftar organisatoriska och teknologiska förändringar, utan även politiska:

Library 2.0 is political. Politics tends to be a dirty word, but we absolutely must consider it. Politics, within both our organizations and communities, plays an unavoidable and undeniably important role in our path to better serving our users. We have to get not only our staff and administration on board – we also have to get our library boards, community leaders, and users on board as well. And the best way to do that is to talk to them – let them know that we all share a common goal of providing access to all kinds of information (Casey 2007b).

Det här säger inte så mycket om politikens innehåll, men det ger oss åtminstone en insikt om att även Michael Casey anser att Bibliotek 2.0 är ett begrepp som har med politik att göra. Politiken tycks dock här sammanfattas värderingsfritt och neutralt, nästintill tekniskt. Politik som ett sätt att få staten att inse att vi alla vill ha tillgång till all form av information. Hursomhelst, det viktiga är att vi kan konstatera att Bibliotek 2.0 är inskrivet i en användardiskurs som har vidare implikationer än teknologiförändringar och det är på grund av detta som Casey och Savastinuk är av intresse för vår studie.

2.4.2 F.W. Lancaster

Trots att Casey och Savastinuk undersöker de teknologiska implikationerna av användardiskursen så undviker de att i detalj diskutera konsekvenserna av dessa förändringar. Någon som däremot explicit undersöker teknologins förhållande till mer långtgående och visionära förändringar för biblioteken är F.W. Lancaster (1979, 1982, 1983). Lancaster sjar om ett papperslöst samhälle och ett papperslöst bibliotek, i sina artiklar och böcker om biblioteket i informationssamhället, och hoppas att bibliotekarien ska omvandlas till en informationsspecialist. Det är ur detta perspektiv som informationsforskaren Lancaster blir viktig för oss.

Det är främst följande fyra texter som vi kommer att använda oss av, bland annat är det artikeln ”The role of the library in an electronic society” (Lancaster 1979), som skulle följas upp av många olika artiklar, dels är det två uppföljare till denna tidiga artikel: ”The future of libraries in the age of telecommunications” (Lancaster 1982a) och ”Future librarianship: preparing for an unconventional career” (Lancaster 1983). Alla dessa texter behandlar relationen mellan teknologi, användare och bibliotek i allmänhet och förhållandet mellan bibliotekarier och nya former av teknologier i synnerhet. Förutom dessa tre artiklar kommer vi även att använda oss av Lancasters bok (1982b) *Libraries and librarians in an age of electronics*, även i detta verk behandlar Lancaster visioner om det framtida biblioteket.

2.4.3 GÖK-projektet

Det så kallade GÖK-projektet var ett försök att i praktiken genomföra ett användarperspektiv på bibliotek i Sverige. Det var i Göteborg, Örnköldsvik och Kalmar som projektet genomdrevs. Vi kommer dock inte att undersöka de praktiska konsekvenserna av projektet utan vi kommer att försöka undersöka vilken form av användardiskurs GÖK-projektet artikulerar. För att kunna genomföra detta ämnar vi undersöka den utvärdering som Statens Kulturråd beställde av tre stycken engelska konsulter, Liz Greenhalgh, Ken Worpole och Charles Landry (1995), det så kallade Comediateamet. De tre konsulterna använder dock sin utvärdering, *Evaluating the GÖK project*, för att presentera sin vision om, vad de menar vara, framtida nödvändiga förändringar, vilket gör deras utvärdering lämplig för vår studie. Det vi kommer att analysera är således de explicita och implicita visioner om biblioteket som finns i Comediateamets utvärdering.

2.5 Forskningsöversikt

Vi ska här försöka ge en kort redogörelse för tidigare forskning som tangerar eller uppvisar liknande drag med vår uppsats. Vi försöker fokusera på de texter som likt vår text har någon form av ansats till diskursinriktad analys, men vi har även valt att redogöra för texter som på andra sätt tangerar vår undersökning.

En central artikel inom området användarstyrd biblioteksverksamhet är ”Information Needs and Uses” av Brenda Dervin och Michael Nilan (1986). Artikeln tar upp flera centrala arbeten, under framförallt första hälften av 1980-talet, som fokuserat på användare och dessas tänkta behov. Artikeln är intressant då den är tidig med att försöka ge en samlad bild av användarinriktad biblioteks och informationsvetenskap forskning (hädanefter B&I forskning). Den är viktig eftersom den fungerade som en vattendelare för forskningen och markerar en punkt där forskningen börjar sätta fokus på användarens behov. Vi tycker dock att den inte problematiserar förståelsen av användarens behov i tillräcklig grad, vilket exempelvis Kimmo Tuominen (1997) gör i sin artikel ”User-Centered Discourse: an analysis of the subject positions of the user and the librarian”. Tuominen analyserar kritiskt användarperspektivet utifrån förhållandet användare – bibliotek och indirekt kan den ses som en kommentar till Dervins och Nilans tidiga artikel om användarstyrning. För oss är denna analys viktig men eftersom den inte diskuterar visioner lämnar den mycket kvar till vår forskning.

En annan artikel som explicit aktualiserar debatten kring Dervin och Nilans text nästan 20 år efter att den först utkom är Sanna Taljas och Jenna Hartels (2007) artikel ”Revisiting the user-centered turn in information science research: An intellectual history perspective”. Artikeln är en kritik av det faktum att Dervin och Nilan inte fokuserade mer på tidigare användarstudier. Den visar hur tidigare studier av användares informationsökningar under 50- och 60-talen också inorporerade och fokuserade på en mängd andra företeelser utöver just den isolerade informationssökningen. Denna artikel är intressant men saknar den kritiska ansats som vi kommer att begagna oss av. Det vi ämnar undersöka diskuteras inte av Talja och Hartel.

En viktig text för vår undersökning som tar fasta på hur användardiskurser uttrycks i svenska folkbibliotek är Åse Hedemarks, Jenny Hedmans och Olof Sundins (2005) undersökning ”Speaking of users: on user discourses in the field of public libraries”. Artikeln är en genomgång och analys av användardiskurser på svenska folkbibliotek. Författarna urskiljer fyra olika användarinriktade diskurser och använder sig i sin metodologi, liksom vi har för avsikt att göra, av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe (2001). Tillskillnad från oss undersöker författarna inte visioner utan istället försöker de upprätta en form av taxonomi som urskiljer hur användare framställs på olika sätt, vilket gör att vi hoppas att vår uppsats kan komplettera denna intressanta studie.

Linda Cederbergs (2006) studie *Profil & samarbeten på folkbiblioteken: en enkätstudie av nuvarande profil samt förändringar i profil över tid* var intressant eftersom den gjordes med syftning till den tänkta identitetskris som svenska folkbibliotek har sagts finnas i. Detta kristänkande är viktigt för de texter vi analyserat. Cederbergs studie kommer fram till att informationsverksamheter har fått ökat fokus på de bibliotek som deltagit i enkäten och är alltså en enkätstudie av svenska folkbiblioteks profiler eller inriktningar. Cederbergs resultat spelade inte in i vår undersökning men hennes studies syftning var på sätt och vis inspirerande eftersom den fick oss att diskutera den påstådda identitetskrisen innan vi satte oss och analyserade vårt material.

En annan intressant diskursanalytisk studie som undersöker folkbibliotek är Marie Rörlings (2001) magisteruppsats *Konsensus och konkurrens mellan kommunalt och kulturellt kapital i Stockholm: en diskursanalys av politik och biblioteksideoologi*.

Rörling utför en noggrann och rigorös studie av kulturellt och kommunalt kapital på bibliotek i Stockholm. Studien är framförallt intressant eftersom den lägger fram en ideologikritisk analys och för samman diskursanalysen med ideologikritiken, vilket vi också kommer att försöka göra i vår analys. Rörling gav oss modet att förena Barthes ideologiska kritik med Laclau och Mouffes diskursanalytiska ansats.

Eftersom vi ville sätta oss in i Barthes strukturalistiska mytforskning valde vi att läsa Gary P. Radfords och Marie L. Radfords (2004) uppslagsrika artikel ”Structuralism, post-structuralism and the library: de Saussure and Foucault” som behandlar Barthes föregångare och samtida. Artikeln är en bra ingång till förståelsen av strukturalistisk och post-strukturalistisk forskning inom B&I fältet och gav oss inspiration att försöka bedriva en sådan typ av forskning. Artikeln hade en viss relevans för vårt eget arbete då den på ett tydligt sätt redogör för de möjligheter som finns inom lingvistik och semiologin som teoretisk metod. Trots att den här artikeln inte behandlar användardiskursen var den viktig för att vi skulle kunna finna fungerande teorier för vår uppsats.

En annan artikel av Gary P. Radford (1998) är “Flaubert, Foucault, and the bibliotheque fantastique: toward a postmodern epistemology for library science”. Radford för här fram en kritik av B&I forskningen vilken han menar är i hög grad präglad av positivistisk vetenskapsteori. Genom Foucaults *La bibliotheque fantastique* ger sig författaren på ett försök att göra en litteraturkritisk analys av B&I forskningens epistemologi. Även denna artikel fungerande som inspirerande läsning, men vi valde att inte använda oss av Foucault utan Barthes samt Laclau och Mouffe.

Förutom artiklar och studier av användardiskurser och metodologiska genomgångar av postmoderna teorier har vi läst en del texter som behandlar den samhällsliga kontext som användarperspektivet vilar på. En viktig bok är exempelvis Michael A. Harris och Stan A. Hannahs (1993) bok *Into the future: the foundations of library and information services in the post-industrial era*. Boken är en utförlig kritik av implikationerna i Daniel Bells teori om det post-industriella informationssamhället och den för fram kritik av flera av de visionärer inom vårt ämnesområde som lutat sig mot Daniel Bells bild av det nya informationssamhället, däribland F.W. Lancaster. Harris och Hannah gav oss viktiga insikter som vi kunde använda oss av i vår analys av Lancasters profetior. Ingalill Åkesson Hedqvists (2004) magisteruppsats *Bibliotekstjänster som handelsvaror: en undersökning av några biblioteksorganisationers oro inför GATS* har varit av intresse för vår studie eftersom den inte endast behandlar förhållandet mellan GATS och svenska bibliotek utan tenderar att bli en mer allmänt hållen kritik av kommersialiseringen av biblioteksverksamheten.

Slutligen så har tre artiklar av Birger Hjörland varit till hjälp för framväxten av föreliggande arbete. Hjörlands (2000) ”Library and information science: practice, theory, and philosophical basis” tar upp olika sätt att angripa ämnesområdet vetenskapsteoretiskt. Han urskiljer tre huvudområden inom B&I. De som fokuserar på informationsteknologi, mer kulturanalytiskt och sociologiskt inriktade studier och de som fokuserar på dokumentation och informationsvetenskap som en helt egen disciplin. I Hjörlands (1995) artikel ”Toward a new horizon in information science: domain-analysis” dras huvudlinjerna upp för det sociologiskt – epistemologiska analysredskap som kommer att kallas för domain analysis. Angreppssättet inriktar sig på att analysera

”discourse communities” som en del av den samhälleliga arbetsdelningen. Domänanalys framhålls som ett alternativ till den kognitiva uppfattningen av biblioteksbesökaren som Hjörland menar varit dominerande inom ämnet i många år.

Det finns som vi har sett en rad texter skrivna med ansats att analysera användardiskursers implementering och framväxt. Det finns också flera bra artiklar skrivna om alternativa vetenskapsteoretiska angreppssätt på ämnet i stort. Vad vi ämnar göra, att diskursanalytiskt analysera ett antal visioner för användarperspektivet skiljer sig dock från tidigare forskning. Vi tror och hoppas därför att vår uppsats kan ha något nytt att tillföra till forskningsfältet och debatten om användarperspektivet.

3 Teori

I detta teoriavsnitt kommer vi att presentera våra teoretiska redskap. I 3.1 diskuterar vi James Paul Gees (1999) syn på diskurser. I 3.2 analyserar vi Ernesto Laclau och Chantal Mouffes (2001) syn på diskursteori och hegemoni. I 3.3 avhandlar vi Roland Barthes (2007) diskussion om samhällets myter och semiologin. Slutligen tar vi upp eventuell kritik som går att rikta mot våra val av teorier.

3.1 Diskurser

Den kanske viktigaste utgångspunkten för diskursteoretiska ansatser är tanken att språket inte enbart är ett kommunikationsverktyg, alltså betydelseförmedlande, utan även betydelsebildande. Självklart förnekas inte språkets kommunicerande funktion, men diskursteoretikerna vill att vi stannar upp och med dem konstaterar att det inte är så enkelt att utsagor och meningar blott fungerar som instrument för att överföra mening. Språket har även andra minst lika grundläggande funktioner, bland annat att politisera de betydelser som det meddelar (Gee 1999 s. 2). Samtidigt med denna politiserande funktion verkar dock diskursen avpolitiserande genom att de implicita betydelsedimensioner som diskursen ”laddar” utsagan med framställs som något ” normalt ” och rentav icke-politiskt. Den här dubbla tendensen av politisering och avpolitisering är förstås inte alltid medveten – snarare är det ofta ett omedvetet fenomen – hos de subjekt som förmedlar och reproducerar diskursen. Inte heller är det någon konspiration från maktavare eller olika grupper som på något sätt skulle styra det allmänna medvetandet. Diskursens betydelsespäckade funktion reser sig snarare ur det faktum att talakter och språk alltid meddelar något ur en bestämd världsuppfattnings perspektiv, emedan språket är med och reproducerar uppfattningar om hur världen är – och bör vara – beskaffad (Ibid.). Språkets vardaglighet och absoluta nödvändighet häftar en förment neutralitet vid de betydelser som dess utsagor meddelar, vilket gör att språket först och främst framstår som ett informationsverktyg och inte som ett verktyg som reglerar och därmed reproducerar samhällliga relationer och världsuppfattningar. Språket är aldrig neutralt, trots dess förment neutrala karaktär som kommer av att det kan uttrycka nästan vad som helst, i och med att det alltid är inlemmat i ett tolkningsspel som äger rum i en viss samhälllig och historisk kontext. Att bakelsen negerboll idag allt oftare benämns som chokladboll är inte bara en lingvistisk förändring utan en förändring i attityd och värderingar. Det är en politisk förändring, även om den inte är medveten politisk förskjutning som inneburit att kakor under en tid kallats för negerbollar medan bakelsen i fråga idag alltmer benämns för chokladboll.

Diskursteoretikern James Paul Gee (1999) skriver till och med i inledningen till sin fina introduktion till diskursteorin angående språkets grundläggande funktion:

If I had to single out a primary function of human language, it would be not one, but the following two: to scaffold the performance of social activities (whether play or work or both) and to scaffold human affiliation within cultures and social groups and institutions (Ibid. s. 1).

Med detta vill Gee ta fasta på språkets grundläggande roll att konstruera identitet och cementera och förändra samhälleliga relationer, med andra ord att språket genom sin samhälleliga dimension är en grundsten i det som möjliggör att språk inte enbart har betydelser utan även, som konstaterades ovan, en politisk betydelse (Ibid. 1). Gee har dock en mycket precis definition av politik. Det handlar inte om partipolitik eller politiska ideologier utan vad Gee benämner som en aristotelisk definition av det politiska:

By "politics" I mean something that Aristotle would have recognized, though not, perhaps, today's "Democrats" and "Republicans." By "politics" I mean anything and anyplace where human social interactions and relationships have implications for how "social goods" are or ought to be distributed. By "social goods" I mean anything that a group of people believes to be a source of power, status, or worth (whether this be "street smarts," academic intelligence, money, control, possessions, verbal abilities, "looks," age, wisdom, knowledge, technology, literacy, morality, "common sense," and so on and so forth through a very long list indeed) (Ibid. s. 2).

Diskursen är för Gee splittrad, aldrig absolut utan sker genom ett ständigt tolkningsspel som förmedlar föreställningar om hur världen är och/eller borde vara. Språket har enligt Gee "en magisk förmåga" då språket inte bara passar in i en situation utan även tycks vara med och skapa denna situation då det grundlägger möjligheterna till interaktion i situationen ifråga (Ibid. s. 11). Det är denna produktiva förmåga hos språket som gör det politiskt.

Language has a magical property: when we speak or write we craft what we have to say to *fit* the situation or context in which we are communicating. But, at the same time, how we speak or write *creates* that very situation or context. It seems, then, that we fit our language to a situation or context that our language, in turn, helped to create in the first place. (...) This is rather like the "chicken and egg" question: Which comes first? The situation we're in (e.g. a committee meeting)? Or the language we use (our committee ways of talking and interacting)? Is this a "committee meeting" *because* we are speaking and acting this way, or are we speaking and acting this way *because* this is a committee meeting? After all, if we did not speak and act in certain ways, committees could not exist; but then, if institutions, committees, and committee meetings didn't already exist, speaking and acting this way would be nonsense. The answer here is that this magical property is real and language and institutions "boot strap" each other into existence in a reciprocal process through time (Ibid.).

Det Gee insisterar på är således att vi inte kan abstrahera bort språket från de handlingar, strukturer och institutioner som språket hör hemma i. Precis som vi inte kan bortse ifrån att strukturer och institutioner använder sig av olika former av handlingar, talakter och kommunikationssätt, det vill säga mänskliga språk, som bidrar till strukturernas och institutionernas reproduktion. Diskursen är därmed inte enbart en lingvistisk effekt även om den tar plats i språket och kanske är enklast att skönja där. Nej, diskursen rör sig ur den reciproka relation mellan "verklighet" och "språk" som är

den mänskliga tillvaron. Den diskursiva praktiken är samspelet mellan språk och handlingar och detta samspelets konstruktion av en värld (Ibid.). Med värld menar vi här de betydelsesammanhang som människan lever i under en viss given historisk epok eller situation. Gees förståelse av diskurser tenderar att bli väldigt omfattande och svälla ut till att inlemma nästan allting som på något sätt kan producera mening. Detta är ett problem emedan världen betecknar innan vi vet vad den betecknar, som Claudé Levi Strauss ska ha sagt (min hustru tittade på mig konstigt imorse, rörmokaren tycks ha stannat längre än vanligt...). Så för att kunna skilja mellan diskursers olika effekter fränskiljer Gee på diskurser med stort D och diskurser med litet d. Med det förre, *Diskurser*, avser Gee diskurser som innebär mer än språkliga handlingar nämligen icke-lingvistiska handlingar, institutioner, konsumtionsmönster och dylikt. Bra exempel på *Diskurser* är exempelvis konstruktion av manlighet och kvinnlighet såsom diskursiva formationer. Med de senare, *diskurser*, avser Gee ett slags deldiskurser, alltså de moment inom språket som är med och producerar diskursiva föreställningar (Ibid. s. 17). Dessa deldiskurser är därmed ändliga och enklare att analysera emedan *Diskurserna* tenderar att fungera totaliserande och allomfattande. Men det som står på spel inom såväl *Diskurserna* som *diskurserna* är den samhällsliga distributionen av det Gee benämner som "social goods". Detta får dock inte uppfattas som om Gee med "social goods" nödvändigtvis åsyftar materiell rikedom, det handlar snarare om tolkningsföreträde och normaliseringsprocesser. Social goods handlar främst om de värderingar och attityder som diskurser implicerar och reproducerar: vad som tillskrivs vad, vad som anses vara modernt och framåtsyftande och vad som ses som konservativt och bakåtsträvande, för att ta två exempel som kommer att vara viktiga för vår analys.

3.2 Ernesto Laclau och Chantal Mouffe

Filosoferna Ernesto Laclau och Chantal Mouffe (2001) utvecklar i boken *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics* sin version av den så kallade diskursteorin. De gör det främst genom att fokusera på det Gee benämnt som diskursens politiska funktion, bland annat genom en detaljerad genomgång av den marxistiska traditionen och dess syn på hegemonibegreppet. Frågan om hegemoni är också vad som Laclau och Mouffe försöker knyta samman med sin syn på diskursteorin. Det är denna teori vi ska analysera i denna avdelning av teoriavsnittet genom att leda fram Laclaus och Mouffes diskursteori till deras förståelse av hegemonibegreppet.

3.2.1 Artikulation

Laclau och Mouffe lanserar begreppet artikulation för att dels ha en term för en del i en diskurs, dels för att skildra det som producerar diskursen i fråga. En diskurs består därmed av artikulationsprocesser emedan det är via artikulation som diskurser produceras. Men på samma sätt som artikulationen är en del av en diskurs har artikulationen delkomponenter. Artikulation består således av skilda element som måste undersökas för sig (Laclau & Mouffe 2001 s. 93). Dessa element benämner Laclau och Mouffes som *moment*. Laclaus och Mouffes artikulationsbegrepp skulle kunna jämföras med Gees tankar om diskurser med litet d, alltså deldiskurser, men samtidigt så är det

följaktligen de artikulerande processerna som framställer diskurserna. Oavsett om vi med diskurser menar diskurser med stort eller litet d. Artikulationen ska därför förstås som en praktik, den är ett sägande eller utförande av en betydelsebärande enhet och är därför inskriven i den diskurs som den producerar. Detta då artikulationen är den praktik som förmedlar och reproducerar diskursen i fråga. Artikulation kan därmed dels analyseras som ett moment i en större diskurs, dels som det moment som producerar diskursen. Men den kan också analyseras som en storhet i sig bestående av skilda element.

We will call articulation any practice establishing a relation among elements such that their identity is modified as a result of the articulatory practice. The structured totality resulting from the articulatory practice, we will call *discourse*. The differential positions, insofar as they appear articulated within a discourse, we will call *moments*. (Ibid. s. 105).

Laclau och Mouffe relaterar sin förståelse av artikulationsbegreppet till den tyska romantiken och den idealistiska filosofi som utvecklas ur den och rör sig från detta ursprung mot den marxistiska teoribildningen på nittonhundratalet. De tecknar denna historia för att de finner olika diskussioner om hur identitet och mening produceras där, men också för att undvika en förståelse av artikulationsbegreppet som fungerar totaliserande och förutbestämt. Ett exempel på det skulle kunna vara att reducera artikulationen till en kategori som man förutbestämt ska leda analysens resultat, det kan vara att på ett alltför enkelt sätt resultera förändringar i ideologi och värderingar till olika former av förskjutningar i ekonomin och klassförhållanden. Med detta vill Laclau och Mouffe inte förneka att ekonomin, och andra grundläggande nivåer i samhället, kan påverka diskurserna, utan man vill blott komma undan en alltför totaliserande syn på samhället:

We must, therefore, consider the openness of the social as the constitutive ground or 'negative essence' of the existing, and the diverse 'social orders' as precarious and ultimately failed attempts to domesticate the field of differences. Accordingly, the multiformity of the social cannot be apprehended through a system of mediations, nor the 'social order' understood as an underlying principle. There is no sutured space peculiar to 'society', since the social itself has no essence (Ibid. s. 96).

Samhället är för Laclau och Mouffe ett slags spel mellan diskurser där skilda artikulerande praktiker strävar efter att göra sin diskurs hegemonisk. Detta eftersom, som de skriver, en diskursiv struktur inte endast är en kognitiv eller kontemplativ enhet, utan just en artikulerande praktik som konstituerar och organiserar samhällliga förhållanden (Ibid.). Diskursen har därför för Laclau och Mouffe materialitet, det är ett sätt att ordna samhällen, inte bara ett sätt att uttrycka och förmedla betydelsebärande åsikter. Precis som Gee menar följaktligen Laclau och Mouffe att varken diskursen eller artikulation endast är lingvistiska fenomen, tvärtom är de samhällliga föreställningar som är förhärskande i samhället, eller som åtminstone försöker bli förhärskande. Artikulationen strävar efter hegemoni.

3.2.2 Diskursiva formationer

Artikulationen är som vi konstaterade i 2.1 del av en diskurs men den är också den del som ständigt omtar och reproducerar diskursen i fråga genom att fastställa det Laclau och Mouffe kallar för en *diskursiv formation*. En *diskursiv formation* är det förhärskande tolkningsmönster som kodar och bestämmer hur vi ska analysera och värdera de samhälleliga förhållanden vi är inskrivna i och som vi producerar diskursivt. Den diskursiva formationen är således en ordnad och bestämd diskurs när diskursen rör sig vid ett givet förhållande. Den diskursiva formationen definierar vi därför som en koncentrerad punkt av en diskurs. Den diskursiva formationen är på sätt framställandet av en punkt i den diskursiva ordning som bestämmer hur vi ska förstå ett begrepp eller en händelse (eller för den delen hur vi ska agera i en viss given situation). Mouffe och Laclau relaterar denna symboliska kodning av tillvaron och dess tilldragelser till Louis Althusser's begrepp överbestämning. Överbestämningsbegreppet har Althusser i sin tur hämtat från psykoanalysen, närmare bestämt från Freuds arbeten. Med överbestämning menas i psykoanalysen att tecken och symboler är bestämda med ett flertal tolkningsmöjligheter, medan för Althusser handlar det om att skildra hur motsättningar och konflikter alltid är överbestämda av olika relationer (Ibid. s. 97ff). Precis som Althusser försökte skildra att det inte finns några enkelt binära motsättningar vill Laclau och Mouffe med hjälp av överbestämningssbegreppet skildra att världen är symboliskt överbestämd. Trots att det är vissa givna diskurser som kodar våra föreställningar – och som vi är med och fastställer – finns det inte endast en rätt tolkning utan ett antal möjligheter är givna beroende på de diskurser som ”kämpar” om hur saker och ting bör tolkas. Denna överbestämning är därför mycket relevant att undersöka eftersom den skildrar de skilda värderingar och uppfattningar som är förhärskande i samhället.

Consequently, the most profound potential meaning of Althusser's statement that everything existing in the social is overdetermined, is the assertion that the social constitutes itself as a symbolic order. The symbolic – i.e. overdetermined – character of social relations therefore implies that they lack an ultimate literality which would reduce them to necessary moments of an immanent law (Ibid. s 98).

Det grundläggande i diskursen är därmed spelet mellan skillnader som framställer diskursen eller diskurserna. Diskursteori handlar således inte om att förstå en absolut mening utan snarare om att undersöka hur diskurser strävar efter att bli en sådan. Det är när diskursen får en alltmer absolut position som en diskursiv formation uppstår. Ett exempel på en diskursiv formation skulle kunna vara den medeltida uppfattningen av världen som universums centrum. När därför Galileo Galilei insåg att världen inte alls är universums centrum uppfattades detta som ett hot mot den rådande diskursiva formationen. En skillnad i diskursen hade fötts som på sikt skulle konkurrera ut den kristna diskursen med diskurser som bättre överensstämmer med naturvetenskapliga fakta. Det är på detta sätt diskursteorin inte har något med teorin om realism eller idealism att göra, det handlar inte om att ifrågasätta vissa satsers relation till utomlingvistiska fenomen eller till sanningen. Diskursteorier är inte ontologiska eller epistemologiska utan ideologikritiska uttryck för hur fakta (eller icke-fakta) uppfattas och värderas. Det handlar endast om att undersöka nödvändigheten av diskurser för den mänskliga tillvaron, inte vilken egentlig sanningshalt dessa diskurser har i relation till det utsagorna i dem försöker meddela – att världen är eller inte är universums centrum.

Detta eftersom människan inte kan motta fakta neutralt. Hon måste också tro, värdera och handla efter den överbestämning av mening som är tillskriven all fakta. Fakta måste få mening emedan den måste uppfattas. Det är märkligt nog denna meningens relativism som enligt Laclau och Mouffe fastställer diskursens nödvändighet och hårda orubblighet:

Necessity derives, therefore, not from an underlying, intelligible principle but from the regularity of a system of structural positions. In this sense, no relation can be contingent or external, since the identity of its elements would then be specified outside the relation itself (Ibid. s. 107).

Laclau och Mouffe förnekar därför inte någon tanke om en absolut sanning. Det de förnekar är tanken att man kan stänga ett meningsförhållande. Att jorden inte är universums centrum kan man aldrig bestrida, åtminstone inte om man vill bli tagen på allvar, däremot kan man hävda att denna sannings mening inte kan bli uttömd. Vad är meningen med att jorden inte är universums centrum? Betyder det att kristendomen inte längre är en fungerande religion? Meningen och frågorna mångdubblar sig, men sanningen består. Denna överbestämning av meningen betyder dock inte att betydelser och meningsförhållanden är fullständigt flytande. De är just fixerade i diskurser. Diskurserna försöker därför återta och befästa mening i diskursiva formationer. Vetenskapsmannen säger, Galileos upptäckt är ett bevis på att Gud inte finns och att Bibelns berättelser är sagor. Den kristne kontrar med, Galileos upptäckt uttömmar inte på något sätt skapelsens mysterium. Både vetenskapsmannen och den kristne är därför bestämda av diskurser som försöker få kontroll över samhället, och över fakta, genom att reproducera sig själv i skolor, moraluppfattningar och andra former av institutioner och värdesystem. Diskurserna försöker på så sätt låsa sina diskursiva formationer i vad Laclau och Mouffe kallar nodpunkter för att på det sättet försöka få hegemoni över samhället:

Any discourse is constituted as an attempt to dominate the field of discursivity, to arrest the flow of differences, to construct a centre. We will call the privileged discursive points of this partial fixation, nodal points. (Lacan has insisted on these partial fixations through his concept of points de caption, that is, of privileged signifiers that fix the meaning of the signifying chain. This limitation of the productivity of the signifying chain establishes the positions that make predication possible – a discourse incapable of generating any fixity of meaning is the discourse of the psychotic.) (Ibid. s. 112).

Nodpunkterna ger de diskursiva formationerna mening och materialitet, de fixerar dem vid vissa handlingar och begrepp. Laclau och Mouffe relaterar nodpunkterna till artikulationen för att skildra att de är del i diskursens praktik och inte något som så att säga existerar förhanden:

The practice of articulation, therefore, consists in the construction of nodal points which partially fix meaning; and the partial character of this fixation proceeds from the openness of the social, a result, in its turn, of the constant overflowing of every discourse by the infinitude of the field of discursivity (Ibid. s. 113).

Diskursen rör sig således från artikulationen genom diskursiva formationer och nodpunkter för att återkomma till artikulationen som producerar diskursen samt de diskursiva formationerna i fråga. Det är denna dialektiska rörelse mellan diskursernas olika led som framställer diskursens försök att nå hegemoni.

3.2.3 Hegemoni

Det är alltså ur artikulationsbegreppet som Laclau och Mouffe reser sin teori om hegemonin, men dock på ett mycket bestämt sätt. Laclau och Mouffe menar nämligen att hegemonin endast kan uppstå om det finns något att vara hegemonisk *emot*. Laclau och Mouffe hävdar exempelvis att om en organisation omorganiseras utan att det uppstår artikulerande praktiker som motsätter sig denna omorganisering, eller åtminstone förordnar alternativa sätt att organisera organisationen i fråga, så uppstår det inte en kamp om hegemoni mellan diskurser. Hegemoni produceras endast i relation till diskurser som konkurrerar med varandra.

The reason is that in order to speak of hegemony, the articulatory moment is not sufficient. It is also necessary that the articulation should take place through a confrontation with antagonistic articulatory practices – in other words, that hegemony should emerge in a field criss-crossed by antagonisms and therefore suppose phenomena of equivalence and frontier effects (Ibid. s. 135 f.).

Tanken är således att den hegemoniska principen är en princip som ständigt stöter på principer som förnekar eller ifrågasätter den. Hegemonin är artikulerad av diskurser eftersom den aldrig är total, utan endast strävar efter att totalisera. Det är därför ofta makter och fenomen kan tyckas vara i underläge, i opposition, när de egentligen är på den segrande sidan. Det kan rentav vara så att det är den hegemoniska artikulationen som utmålar andra diskursiva praktiker som ”fiender” som måste nedkämpas, enbart för att hegemonin ska kunna produceras. Hegemoni är ett krisfenomen, den kommer ur en situation där skilda artikulerande praktiker inte kan förenas och diskurs ställs mot diskurs för att framkalla en brytning. På detta sätt fixeras också hegemonin i nodpunkter. Hegemonin framträder och fixeras i värderingar, institutioner och handlingar. Nodpunkterna blir således i Laclau och Mouffe gränser mellan diskursiva praktiker, dock gränser där kampen så att säga förs, nodpunkterna blir instabila emedan de artikulerande praktikerna kämpar om att få makten över dem. Laclaus och Mouffes föreställning om det hegemoniska kan därför verka mycket militant, men det handlar förstås inte om en militär strid, även om filosoferna nyttjar sådana begrepp, utan om skilda tolkningsföreträden. Vad det handlar om är följaktligen makten att bestämma över det Gee kallar ”social goods”. Men för att en sådan kamp ska uppstå behövs förutom en diskursiv kris att två principer är uppfyllda.

Thus, the two conditions of a hegemonic articulation are the presence of antagonistic forces and the instability of the frontiers which separate them. Only the presence of a vast area of floating elements and the possibility of their articulation to opposite camps – which implies a constant redefinition of the latter – is what constitutes the terrain permitting us to define a practice as hegemonic. Without equivalence and without frontiers, it is impossible to speak of strictly hegemony (Ibid. s. 136).

Hegemoni är därmed grundat på 1) diskursernas ersättlighet, att de kan bytas ut mot andra och därmed jämföras med andra diskurser, samt 2) att diskurserna gränisar till varandra och träder in i varandra så att en kris och en kamp om hegemonin kan uppstå mellan dem.

3.3 Roland Barthes

Roland Barthes (2007) idag klassiska verk *Mytologier* studerar en rad västliga ”vardagsmytologier” under 1950-talet och utvecklar semiologin som vetenskaplig metod vad myten anbelangar. Vi ska här redogöra för grundelementen inom Roland Barthes semiologi och belysa vad det är som gör den intressant för vår undersökning.

3.3.1 Myten och semiologin

Myten är för Barthes ett yttrande som alltid är laddat med en betydelse avhängig den sociala och historiska kontext i vilken den formuleras och mottas. Den innehåller inte några eviga värden i den bemärkelsen som många uppfattar klassisk ”mytologi” utan fylls alltid med betydelse utifrån avsändaren och receptorns särskilda förhållanden. Myten är aldrig så att säga ”naturlig” utan uppkommer alltid som en historisk konsekvens. Myten är en form och är därför aldrig bestämd som myt utifrån sitt innehåll utan på hur den är utformad. Med detta som bakgrund, kan myten alltså innehållsmässigt innehålla oändligt varierade och ibland till synes triviala företeelser, men det är främst den betydelse den är bemängd med som gör den intressant att analysera. Det är med bakgrund av detta som Barthes i sina egna analyser studerar allt ifrån Greta Garbo till ”Biff och Pommes frites” i försök att blottlägga det franska borgerskapet och dess ideologi.

Barthes refererar till Saussure, strukturalismens fader, när han redogör för sin syn på semiologin och beskriver den träffande nog som en *formernas* vetenskap. Semiologin är den del av lingvistik som studerar språkets betydelse, snarare än dess innehåll. Det rör sig alltså inte *enbart* om den rent språkliga betydelsen av ett uttryck utan också med vilket innehåll uttryckets avsändare och mottagare ger det. Barthes särskiljer dessa två med det dikotomiska förhållandet objektsspråk och metaspråk vilket i korthet innebär att det språk som står i fokus också har ett uttolkande system i form av ett metaspråk. Här utgör myten detta metaspråk (Barthes 2007 s. 201ff).

Schematiskt går det att redogöra för grunderna i semiologin genom indelningen, *betecknande*, *betecknad* och *tecken*. Kopplingen till Ferdinand de Saussure är här tydlig. Rent grammatiskt rör det sig uppenbart om avsändarens intention eller närvaro i språket. På följande sätt beskrivs förhållandet i *Mytologier*:

...i motsats till det vanliga språket, som bara talar om för mig att det *uttrycker* det betecknande, har man i alla semiologiska system att göra med inte två utan tre olika termer; ty det som jag tar fasta på är ingalunda den ena termen efter den andra utan den korrelation som förenar dem: det finns alltså det betecknande, det betecknade och tecknet, som är den fullständiga förbindelsen mellan de två första termerna. Antag att jag har en bukett rosor: jag låter den *beteckna* min passion. Finns det alltså här bara ett betecknande och ett betecknat, rosorna och min passion? Inte ens det: sanningen att säga finns det bara ”passionerade” rosor. Men på analysplanet finns det tre termer, ty dessa passionsbemängda rosor låter sig mycket väl och med rätta upplösas i rosor och passion: det ena och

det andra existerade innan de förenades och formade detta tredje föremål, det vill säga tecknet (Ibid. s. 205)

Exemplet med rosorna illustrerar språkets mekanismer i semiologin mycket träffande och öppnar som vi ser för en analys av den passionerade rosbuketten i tre delar:

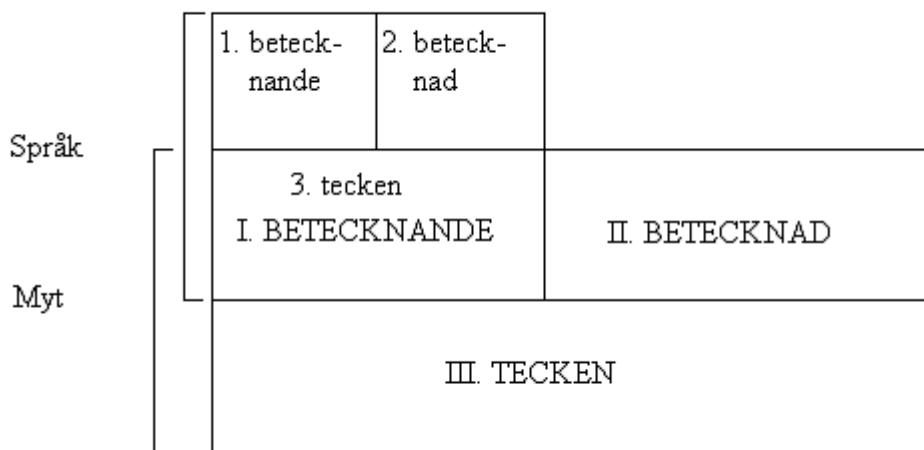
1. Rosorna – Betecknad
2. Passionen – Betecknande
3. Passionerade rosor – Tecken

Tillsammans utgör dessa tre: betecknande, betecknad och tecken underlaget för språket som symbolspråk, vilket är semiologins studieområde. Vi kan tala om denna första del, som den ”rent” språkliga. Det är så att säga vårt objektspråk den behandlar.

Om detta är vårt objektspråk, vad menar då Barthes med att myten är ett *metaspråk*? Myten fungerar här som ett andra semiologiskt system. I myten läggs inte någon betydelse vid tecknets uppbyggnad in utan den fokuserar på den betecknande funktionen, tecknet. Den använder sig av formen som språket skapat men tar ingen hänsyn till dess tidigare uppbyggnad. Myten använder sig av objektspråket men talar snarare *om* än *med* det. Myten är på sätt en bild, snarare än ett språk (Ibid. s. 206f).

Barthes redogör i *Mytologier* för mytens förhållande till språket genom följande schema:

Figur

(Ibid s.207)

Det är svårt att ge en fullständig förklaring av mytens konstruktion. Detta försvåras delvis genom att den språkligt kan vara svår redogöra för, den lämpar sig bättre att talas ”runt” än om, eller genom konkreta exempel, som de Barthes bygger sina texter på. Det myten lånar av språket är alltså enbart dess form. Innehållsmässigt kan sedan myten förändra innebörden på språket, åtminstone på så sätt att den fyller tecknet med ny mening. Metaspråket skapar ny innebörd utifrån, i detta fall, mytens logik.

Barthes *Mytologier* är en samling essäer som behandlar mytologier och bilder ur hans omgivning under 1950-talet i Frankrike. Alla väcker kanske inte idag samma, för dåtiden, självklara associationer. Några av dem väcker kanske till och med nya, medan ytterligare andra på sin höjd slår an på känslor av nostalgi eller framstår som idag, fullkomligt obegripliga analyser.

För att ge ett exempel på en myts verkan tänkte vi därför kort exemplifiera med en bild ur den samtida populärkulturen, nämligen från reklamens värld. Två schampomärken framstår som särdeles tacksamma för analys: *Herbal essences* och *Fructis*.

Dessa båda alluderar i sina namn och sin bildliga framställning i såväl annons- som TV-reklam tydligt på växtlighet. I fallet *Herbal Essences*, om man får tro vissa upprörda eller indignerade uttolkare, också på den kvinnliga orgasmen (Borg & Elfström 2003). Båda schampomärkena använder sig i sin bildframställning av en kvinna som tvättar sitt hår. I båda dessa schampomärkens marknadsföring används också flitigt dignande växtlighet och solmogna frukter. I fallet med schampot *Fructis* möts vi också av sloganen ”*Levande hår behöver styrka... innehåller förstärkt aktivt fruktkoncentrat*” och i en reklamfilm för märket talas det om att slitet hår behöver styrka samtidigt som mängder av drypande frukt rullar förbi över bilden.

Det betecknade: Kvinnlig fåfänga och hårvård är mer eller mindre tydligt kopplad till den kvinnliga orgasmen och får man anta, välbefinnandet. Hår växer, precis som örter och frukter. Ett starkt och växande hår behöver således en tillsats av välvuxen frukt eller blomstrande örter.

Sanningshalten i denna bild är inte det viktiga. Det kan mycket väl, vad myten beträffar, vara så att detta rent fackmässigt stämmer. Det intressant är att se hur myten böjer och använder sig av språkets form för att slå an på kopplingen vackra växter/frukter – vackert hår, välbefinnande. Det är också värt att notera med vilken tydlighet detta görs. Myten gör inga anspråk på att dölja sig, men den finns med där för att slå an på receptorns referensramar och för att på så sätt uppmuntra till köp av schampo.

Just reklam är ett tacksamt ämne att exemplifiera med då den är gjord för att slå an på mytens förmåga att tala till människor. Tvättmedlet *Via* gör reklam för sitt märke genom att visa bilder på smutsiga barn och lägga till texten ”*alla barn har rätt att lyckas*”.

Det betecknade: Tvätta dina barns kläder i rätt tvättmedel så kommer de att lyckas i livet.

Ska man här försöka sig på en analys av schamporeklamen, likt den Barthes gör med rosorna, kan det se ut som såhär:

1. Det betecknande, *formen* – Lycklig kvinna med schampo och frukter.
2. Det betecknade, *begreppet* – En medveten intention att sälja schampo.

Tillsammans bildar dessa inte längre en rent språklig produkt i form av ett tecken utan också någonting nytt, i det betecknande finns nu också en närvaro av det betecknade. Barthes väljer att terminologiskt redogöra för detta nya som *betydelsen* eftersom ordet tecken redan använts inom den språkliga modellen (Barthes 2007 s. 209).

3.3.2 Form, begrepp och betydelse

Vad objektsspråket, språket eller bilden, producerar i form av tecken har i myten förlorat sitt innehåll. Betydelsen har lämnat objektsspråkets logik och opererar efter metaspråkets, mytens. De språkliga grundstenarna, oavsett om de tar sitt uttryck genom språk, bild eller båda delar står nu kvar som enbart *form*. Det betecknade, intentionen att sälja schampo, som mytens *begrepp*. Språkets motsvarighet till tecknet, har blivit *betydelsen*.

Formen har utifrån metaspråkets logik inte längre något egentligt innehåll. Den är inte längre avgörande eller viktig för metaspråkets uppbyggnad. Det är däremot det betecknade som nu, när det når mottagaren, fyller formen med betydelse. Betecknandet har alltså en dubbel funktion. Dels som skapande av det språkliga tecknet. Dels som det som ger myten dess innehåll. Det som skapar *betydelsen* dvs. myten. När mottagaren nåtts av, i detta fall, TV-reklamen har alltså betecknandet redan fyllt sin dubbla funktion. Det har visat bilden av den lyckliga kvinnan med schampot och frukterna, men det har också slagit an på betraktaren som historisk och social varelse, i form av en myt. En myt med en mer eller mindre framträdande betydelse. Myten om schampo, växtlighet, livskraftigt hår och lyckliga kvinnor; men också om en schampotillverkares önskan att sälja sin produkt (Ibid. s. 209ff).

Rent språkligt säger oss bilden med kvinnan, som tvättar sitt hår och frukterna inte särskilt mycket, men dess mytiska funktion har förmåga att slå an på en hel rad av företeelser som alla har sina historiskt bestämda betydelser. Dessa betydelser har förmågan i sin tur väcka ytterligare associationer och upplevelser. Det är dessa mytiska associationer som skapar upprördheten kring, och debatt om, huruvida vi i den ena schamporeklamen har att göra med en lycklig kvinna eller en kvinna som får orgasm av att tvätta sitt hår i nämnda schampo. Här kopplas schampoförsäljning, skönhet, njutning och sexuell tillfredsställelse ihop och bildar den helhet som skapar diskussion. Givetvis slår de också an på historiskt bestämda attityder som har att göra med om det är korrekt att göra schamporeklam som anspelar på den kvinnliga sexualiteten. Kvar står, utan myten, kvinnan med schampot och frukterna som en rent språklig och tämligen karg bild. Den har för att fyllas med några av de betydelser vi här diskuterat fått återgå från *tecken* till den *mytiska bilden*; själva förutsättningen för språket.

Men vad innebär då betydelsen, det som Barthes redogör för som *mytologi*? Ligger dess funktion i att förleda betraktaren, att fara med osanning, eller slå fast en bild som inte överensstämmer med verkligheten; och är dess funktion dold?

Myten kan i förhållande till språket framstå som dunkel eller analytiskt misstänksam. Men den är i själva verket allt annat än dold, och den har inga egna ambitioner på att förleda mottagaren. Den är i sammanhanget lika viktig som språket men utgör inte en förfalskning av det utan en *böjning*.

I själva verket har myten redan i det skeende den väcker reaktion, som i exemplet med schamporeklamen, visat sig. Men där den visar sig väcker den konnotationer som är bundna till den mytiska begreppsvärden snarare än de språkliga. Barthes uttrycker detta som att myten "lånar" språket.

3.3.3 Mytens avläsning och uttydning

Såsom varande både en *form* och en *betydelse* försiggår det en glidande rörelse i avläsningen av myten. Tonvikten kommer alltefter hur uttydaren väljer att uppfatta myten att röra sig mellan dessa båda funktioner, avläsningen och uttydningen.

Barthes redogör för tre typer av avläsning av myten:

1. Myten som symbol.
2. Myten som alibi.
3. Myten som närvaro.

Myten som symbol

Som symbol står myten som ett exempel för det betecknade, *begreppet*. Schamporeklamen framstår här i egenskap av myt enbart som just en medveten intention att sälja schampo. Den får alltså i detta fall helt enkelt symbolisera en uppmaning till en simpel merkantil handling. Härav benämning myten som *symbol*. Betecknandet är tomt (Ibid. s. 221).

Myten som alibi

Om det istället rör sig om ett fyllt betecknande så framstår myten, i detta fall schamporeklamen, som ett försök att lura eller bedra mottagaren. Myten försöker här tränga sig på betraktaren och denne upplever det som att han avslöjar myten. Myten framstår som schampotillverkarens *alibi*. Betraktaren genomskådar myten och förstår att det finns en mer eller mindre förment intention att påverka honom eller henne (Ibid.).

Myten som närvaro

I den tredje typen framstår myten som en blandning av form och betydelse. Myten visar sig inte som en symbol eller som ett alibi, utan kännetecknas av det betecknandes *närvaro* i myten. I vårt exempel går en närvaro av kapitalism genom reklamen (Ibid.).

Det är viktigt att här återanknyta till vad som sades i det förra avsnittet. Myten är inte dold, dess funktion ligger nämligen just i att vara mer eller mindre synlig. Om myten genom sin form och betydelse är av det slag att det inte framgår vad det är den förmedlar så har den nämligen förlorat sin mytiska funktion. Som myt och metaspråk är schamporeklamen inte mycket värd om det inte med någon form av tydlighet framkommer att det finns en uppmaning i den. Utan en fungerande form kan i detta fall reklamen svårligen förmedla sitt budskap och inte heller bli en myt. Myten behöver så säga vara införlivad i språket för att den ska fylla sin funktion. Som språklig eller i detta fall semiotisk data uppmanar den också till avläsning och *uttyds* då den når betraktaren (Ibid. s. 221ff).

3.3.4 Myten som stulet språk

Det myten gör när den lånar sin form av objektspråket är att den fyller språket med en metaspråklig betydelse. Detta betecknar Barthes som en språkstöld. Det kan låta lömskt, men det hela är egentligen mycket enkelt och definitivt mindre dramatiskt än vad det låter som. Myten opererar utifrån all form av språkformation och ett språk utan mytologier skulle i princip innebära ett språk utan mening såsom vi känner det. Det skulle alltså kräva en form av språkligt nolläge för att myten inte skulle tillåtas verka (Ibid. s. 225f).

Myten innebär som vi varit inne på mer än ett böjande eller förvridande också att proportionerna form – begrepp kan se ut nästan hursomhelst. Som form kan språket korrespondera mot en nästintill oändlig mängd betydelser. Myten koloniserar eller parasiterar på språket. I vissa fall ger detta ”språklån” formen absurda eller surrealistiska betydelser.

3.3.5 Myten, det avpolitiserade yttrandet

Genom att skapa myriader av kollektiva bilder stadfäster ideologin sitt styre inte över diskursen utan som *närvaro* i den. Den upprättar, för att tala med Laclau och Mouffe (2001), sin hegemoniska roll. Som sådan erbjuder den också identifikation för individen som befinner sig inom diskursen. Mytologier att identifiera sig i och igenom. Genom myten behöver inte diskursen föra sin talan genom ett ideologiskt färgat språk utan kan förlita sig till den normalisering av det politiska som mytologierna inför. Myten avpolitiserar språket utan att för den skull ett politiskt nolläge infinner sig. Diskursen förblir alltid politisk, men ideologin har blivit till den grad totaliserande att språkligt politiska yttranden som uttryck för hegemonin inte längre behöver vara politiska såsom form eller tecken. Som sådana kan räcker det att de använder sig av de mytologier som upprätthåller diskursen. Det går till och med att använda sig av ett språk som till sin form är kritisk eller motsäger den ideologiska positionen då denna nu helt förlitar sig på mytologiseringen av diskursen. Myten förflyktigar det politiska uttalandet och står som metaspråk till förfogande som en urblekt reserv att appellera till, och däri ligger dess genomgripande möjligheter till total ideologisk dominans (Ibid. s. 231ff).

Vi har diskuterat myten som ett fenomen som slår an på begreppens historiebundna betydelse och detta är ett sätt på vilket myten verkar. Som avpolitiserande mekanism fyller den dock ytterligare en funktion, att upprätta en historielöshet och ta ifrån bilden, i dess vida bemärkelse, sin politiska betydelse. Barthes beskriver detta som att ”myten återställer en naturlig bilden av det verkliga”, genom en ”försvagning av sakernas historiska egenskap” och han tillägger att ”i myten förlorar sakerna minnet av sin tillkomst” (Ibid. s. 236). Myten tar ifrån språket dess ursprungliga betydelse, med dess polemiska förmågor och återvänder till ett ”naturtillstånd” där metaspråket nu framstår som avpolitiserat. Att diskursen inte förlorar sin ideologiska bas är uppenbart. Inte heller har myten lyckats gömma ideologin, skulle den göra det så skulle den förlora sin kraft, och för den delen, inte längre vara en mytologi.

Vi ska vidareutveckla mytens avpolitiserande funktion genom att redogöra för de vanligaste retoriska former som Barthes menar att mytologin använder sig av för att slå fast sina föreställningar om omvärlden (Ibid. s. 236ff).

1. *Vaccinet*

Som vaccin erbjuds ett erkännande av den egna positionens tillkortakommande som en form av utbyte för att på så sätt skydda denna. Man erkänner en mindre brist för att rättfärdiggöra den större bilden (Ibid. s. 245).

2. *Frånvaron av historia*

Här finns den självvalda historielöshet som vi talat om i föreliggande avsnitt. Myten erbjuder här en möjlighet att välja och vraka på "historiens smörgåsbord" utan att någon hänsyn för den skall tas till den historia som frambragt företeelserna. Barthes beskriver det som att: "Historien försvinner i myten; den är en sorts idealisk tjänarinna: hon gör i ordning, bär fram, ordnar, när husbonden kommer försvinner hon tyst: det är bara att njuta utan att fråga sig varifrån detta vackra föremål kommer" (Ibid.). Denna form av myt skapar på så sätt en fullkomlig ignorans för den historiska verkligheten.

3. *Identifikationen*

Som en sorts utslätande och likställande rörelser innebär identifikationen inte enbart att objektet ses som något som speglar en själv. Det innebär också att till synes mottstridiga företeelser förenklat kan avfärdas som varandes "samma sak". Objekt går att mäta och tämligen ogenerat jämföra med varandra. Fenomenet anser vi tvivelsutan har sin uppkomst i den kapitalistiska varuformens värdesystem och möjligheten att likställa objekt utifrån deras bytesvärde. Som identifikation finns också exotismen representerad. Det främmande kan likställas i vartannat som varande *det andra* (Ibid. s. 246f).

4. *Tautologin*

Det mytiska krumsprång som innebär en närmast regressiv position i form av påståenden som förlitar sig på resonemang som utgår ifrån en "det är så därför att det är så" retorik. Tautologin är en mycket förstelnad form av myt, den erkänner inte språkets möjligheter utan drar sig tillbaka i hopplösa cirkelresonemang (Ibid. s. 247).

5. *Varken-eller-ismen*

Innebär en form av ansvarsavsägande genom att myten nyanseras i ett "både ja och nej" eller "varken det ena eller det andra". Genom att inte bestämma sig gör man avkall på ett besvärligt val. Resonemanget leder till en sorts falsk jämvikt, summan av de båda föreställningarna som valet står inför förutsätts vara konstant. Det innebär också ett likställande av de båda föreställningarna som varande "lika mycket värda", när det i själva verket kan röra sig som två företeelser som har väldigt lite med varandra att göra (Ibid. s. 247f).

6. *Kvalitetens kvantifiering*

Fungerar egentligen på båda hållen. Ett fenomen kan genom denna form av myt reduceras till en fråga om rent kvantitativ vikt. På ett liknande sätt kan ett fenomen som i själva verket har sin upprinnelse i ett en rad ytterst materiella

funktioner tillskrivas en kvalitativt vikt som inte går att reducera till dess beståndsdelar. Det omvända förhållandet är vanligt inom konsten, Barthes anför teatern som exempel. Han menar att ett vanligt argument är att det inte går att diskutera teatern på ett ”vetenskapligt sätt” då den tillskrivs värden som varande ”rent” estetiska, naturliga etc. (Ibid. s. 248).

7. *Konstaterandet*

Innefattar alla möjliga former av maximer, ordspråk och aforismer. Ett påstående som ”det är vackert väder”, innehåller inte längre blott det som går att uttyda ur den språkliga formen, dvs. att vädret är ”bra”; utan innebär också att man skriver in sig i en social betingad situation. Meningen ”det är vackert väder” är väl förankrad i metaspråket och kan utefter situation anspela på väldigt mycket mer än att just vädret är på ett visst sätt (Ibid. s. 249).

3.4 Kritik av teori

Alla teorier bär med sig sina specifika fördelar men också tillkortakommanden och nackdelar, som är viktiga att uppmärksamma. Vi använder oss av en diskursteoretisk form av analys vilket i sig kan vara problematiskt. Var går diskursteorins gränser och var börjar diskursen? Vad består diskursen av? Är den en rent språklig konstruktion sprungen ur sammanhangens överbyggnad eller går det att urskilja direkta samband mellan materiella förändringar och förändringar mellan och inom diskurser. Det kan finnas en risk att diskursteorier verkar totaliserande och inlemmar allt i sina analyser samtidigt som tillämpningen blir ett försök till att analysera diskursen från en position utanför diskursen. En sådan elfenbenstornsposition finns dock inte. Även Barthes (2007), Laclau och Mouffe (2001) är inskrivna i en diskurs, nämligen i en tanketradition som i hög grad är präglad av marxistisk ideologikritik. Vi får säga till vårt försvar att vi inte tror på några opolitiska teorier eller objektiva sätt att angripa ett vetenskapligt område på. All teori är på olika sätt formad av den politiska verkligheten. Detta betyder dock inte att vårt uppsåt är att vara politiska på något annat sätt än att vi blottläger politiken som motiverar användardiskursen. Vi är politiska i den meningen att all kritik är bestämd av politiska åsikter. Objektiviteten i vår uppsats är grundad på hur väl vår analys genomförs, och hur vi analyserar sättet på vilket användardiskursen framställs. Objektiviteten ligger således i hur väl vi hanterar vår begreppsapparat och hur motiverad analysen är utifrån dokumenten vi analyserar, och begreppen vi använder oss av.

Det är viktigt att poängtera att diskursteorin inte är en del idealism/realism debatten, det är inte objektiva sanningar som kritiseras utan hur dessa framställs. Varken Gee, Laclau, Mouffe eller Barthes ifrågasätter förekomsten av objektiva eller absoluta sanningsanspråk utan det de ifrågasätter och analyserar är den diskursiva framställningen av sådana objektiviteter. Det är även vad vi försöker oss på i denna uppsats.

4 Analys

I denna del av uppsatsen utför vi vår analys. I 4.1 analyserar vi Casey och Savastinuk (2007). I 4.2 är det F.W. Lancaster (1979, 1982, 1983) som utsätts för granskning och i det avslutande stycket 4.3 analyserar vi Comediateamets undersökning av GÖK-projektet (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995).

Eftersom vi kommer att analysera visionerna som uttrycks i dessa texter underlåter vi att referera till den tidigare forskningen som vi redogjorde för i stycke 2.5. Detta emedan denna forskning undersökt andra moment i användardiskursen. Det förringar dock inte på något sätt forskningens vikt för vårt arbete eftersom vi med hjälp av den har kunnat urskilja vad som saknats inom fältet. Forskningens frånvaro pekar därför paradoxalt nog mot dess närvaro, då den bestämt innehållet i och avgränsningen för vår analys. Vi kommer dock att diskutera denna forskning i våra slutsatser av analysen för att kunna visa på eventuella likheter och skillnader.

4.1 Casey och Savastinuk och Bibliotek 2.0

Det är viktigt att komma ihåg att *Library 2.0: a guide to participatory library service* är en bok skriven främst kring amerikanska förhållanden på bibliotek även om likheterna mellan public libraries och svenska folkbibliotek är många. Vad som är intressant och som föranleder att vi intresserat oss för Casey och Savastinuk är att *Library 2.0: a guide to participatory library service* kommit att refereras till och implementeras inom svensk biblioteksdebatt¹ (Zorn 2007). Vi vill också poängtera att den visionära diskurs vi söker i övergången från den svenska folkbildningsdiskursen på många sätt stämmer mycket bra in på *Library 2.0: a guide to participatory library service*. Hädanefter kommer vi att referera till denna bok endast som *Library 2.0*.

4.1.1 Karakteristika för Bibliotek 2.0

Casey är själv mån om att tidigt i sin bok slå fast vad han menar är själva kärnan för Bibliotek 2.0. Vi ska börja med att ta oss en närmare titt på vad denna kärna innehåller och analysera denna. Viktigt är, menar han, att en definition över Bibliotek 2.0 innehåller följande element:

---

¹ I artikeln "2.0 låg i luften", ur Biblioteksbladet 04:2007, diskuteras hur begreppet Bibliotek 2.0 till stor del kommit att bestämma diskussionerna inom svensk biblioteksförnings programutskott.

- Bibliotek 2.0 är en modell för konstans och meningsfull förändring.
- Bibliotek 2.0 gör användarens roll starkare genom service driven på en basis av användardeltagande och användarstyrning.
- Genom implementering av de föregående två elementen, siktar Bibliotek 2.0 mot att förbättra service till biblioteksanvändare men också på att försöka nå ut till potentiella biblioteksanvändare (Casey & Savastinuk 2007 s. 5).

4.1.2 Myten om förändringen och biblioteket på brinken till undergång

Förändringen på biblioteket är alltså central i Caseys och Savastinuks Bibliotek 2.0. Men vad tänker man sig att förändringarna består i? Författarna klagar att det är meningsfull förändring som åsyftas, inte förändring för förändringens skull: "When we discuss constant and purposeful change, we do not mean change just for the sake of change" (Ibid. s. 12). I de första avsnitten i *Library 2.0* framkommer dock inga konkreta exempel på vad det är för förändring som eftersträvas. Vad som går utläsa är att författarna menar att det finns en utbredd rädsla för just förändringar inom biblioteket och att detta är ett stort hot mot bibliotekets verksamhet. (Ibid. s. 12f) Man menar också att förändringar på bibliotek tenderar att präglas av stegen "plan, implement and forget", vilket leder till att förändringen sällan blir bestående (Ibid. s. 40). Tanken är som författarna till *Library 2.0* formulerar det att förändringar bör kunna genomdrivas på alla fält inom biblioteket, och framförallt att det är *nödvändigt* att biblioteket förändras.

Den bakomliggande orsaken till den förändring på biblioteken man tänker sig, i *Library 2.0*, är viktig för förståelsen av själva förändringen. Det ligger någonting för sammanhanget mycket relevant i att man tänker sig att tillvaron inom ett område och en given situation står inför en stor omvälvning eller förändring. Casey och Savastinuk artikulerar positionen gentemot förändringen på ett mycket bestämt sätt. Förändringen sker med *nödvändighet* och man har här redan börjat skönja förändringen i samtiden. Denna förändrings nödvändighet är också sprungen ur en historiskt bestämd situation. Den påkallas eftersom det finns någonting inom biblioteket som inte hunnit med sin samtid. Det nuvarande biblioteket står inte inför förändring utan anledning, som författarna uttrycker det: "not (...) change just for the sake of change" (Ibid. s. 12). Förändringen sker därför att det *måste* ske en förändring. Förändringen skapar den nodpunkt som upprättar kampen om hegemonin och där den uttrycks sker artikulationen som hjälper till att skapa den nya diskursen och den gör detta genom ett mytiskt konstaterande. I den mån det är nödvändigt med genomgripande förändring så finns det alltså något i bibliotekets historia och nutida position som man är i behov av att distansera sig ifrån. Biblioteket fyller av någon anledning inte längre den funktion som författarna till *Library 2.0* menar att det behöver göra idag och i framtiden.

Det är mycket riktigt helt felaktigt, som Casey och Savastinuk skriver, att tala om förändring för förändringens skull när det kommer till Bibliotek 2.0 (Ibid. s. 12). Påpekandet talar inte enbart om förändring för dess egen skull utan för förändring i en specifik riktning. Förändringar kan nämligen komma att driva biblioteket åt olika håll beroende på hur och med vilket syfte de genomförs. Biblioteket kan förändras men det är inte i själva förändrandet som författarna till *Library 2.0* ser lösningen utan i en omfattande omstrukturering av bibliotekets funktioner som sker på ett visst sätt.

Diskursen framställer och konstaterar genomgående sitt eget genomslag som något som sker med naturnödvändighet och som likställs eller *identifieras* med förändringen i. På så vis avpolitiserar diskursen också sig själv och hoppar över hela det argumentationsled som skulle ha föregått Bibliotek 2.0.

Det är rimligt att tänka sig att övergången från bibliotek till Bibliotek 2.0 inte bara genom sitt namn² utan också så som det i visionära ordalag presenteras i inledningen till boken utgör ett diskursivt skifte. Vi är alltså på väg att lämna det ”gamla” biblioteket bakom oss, och som tillhörande den gamla biblioteksdiskursen ur en tidigare samhällelig diskurs är det viktigt att man distanserar sig ifrån det gamla för att bereda plats för det nya. Det är därför särskilt intressant att notera att det nya biblioteket så som det presenteras i *Library 2.0* först och främst anses vara byggt på förändring. Laclau och Mouffe påpekar att diskursiva skiften alltid upprättas genom kristillstånd. Det behöver uppkomma en konflikt, i detta fall rop på en förändring för att den hegemoniska kampen ska kunna inträda. Vi har här att göra med en mycket tydligt artikulerad kris. En kris som artikuleras som inrättande av den nodpunkt som ska stjälpas den gamla diskursen. Vi ska här återge ett citat ur inledningen till avsnittet ”A framework for change” ur *Library 2.0* och lägga fram vad vi anser är avgörande i just denna formulering. Det går att skönja ett par mytologier i texten:

Organizations such as libraries tend to be strong and solid structures, although designed to withstand the difficulties of government institutions, are not necessarily well situated to quickly and efficiently change to meet new market demands (...) Libraries need to keep their services relevant to library users, or risk extinction (Ibid. s. 37, 39).

Vi ska här gå in och se närmare på de två tydligaste utsagorna i ovanstående citat.

- Bibliotek brukar vara starka institutioner *men* de anpassar sig inte alltid till att möta marknadens krav. Detta framställs som ett problem.

Det första avsnittet innehåller en av de retoriska former som myten använder sig av, man brukar det som Barthes kallar för *vaccinet*. Man erkänner här att biblioteket är starkt, men att det också har sina brister. Vi har här att göra med en form av mytiskt vaccin eftersom det är tydligt att författaren är mån om att redogöra för bibliotekets brister samtidigt som man erkänner att det vanligtvis är en stark institution, som mytologi har påståendet slagit fast bibliotekets i sammanhangets starka sidor, men framförallt dess svagheter. Svagheter tydliggörs i detta fall genom den eftergift det innebär att erkänna bibliotekets styrka som institution.

- Om inte bibliotekets tjänster är relevanta för användaren riskerar biblioteken att försvinna.

Det andra påståendet stipulerar, som en produkt av det första, en mytologi som är viktigare för förståelsen av användarperspektivet och hela resonemanget i *Library 2.0*. I meningen: ”Libraries need to keep their services relevant to library users, or risk extinction” (Ibid. s. 39); finns två för mytologin typiska mönster, nämligen det

² Att det nya biblioteket benämns 2.0 förutsätter att det nuvarande biblioteket befinner sig någonstans i den ”första versionen”. Att det bibliotek som Casey och Savastinuk diskuterar är ”den andra” formen av bibliotek talar om att det är en stor förändring biblioteket står inför.

avpolitiserade yttrandet och konstaterandet. Vad som påstås är att biblioteket behöver tillhandahålla relevanta tjänster för sina användare. Ingen som tycker att biblioteket i denna roll är viktigt kan rimligen invända mot att detta är förutsättningen för verksamheten, det är ju i själva verket här biblioteket fyller sin mest grundläggande funktion. Som sådant tenderar alltså påståendet att appellera till de flesta. Dessutom präglas meningen av en konstaterande karaktär, som myt lägger den fram något tämligen uppenbart och vederlägger i samma stund sina eventuella motståndare genom det uppenbara i det enskilda resonemanget. Men påståendet problematiseras av det sammanhang i vilket det framförs: "[libraries] are not necessarily well situated to quickly and efficiently change to meet new market demands" (Ibid. s. 37). Användaren är alltså tänkt att operera som en konsument på "biblioteksmarknaden" och utöva sitt inflytande genom konsumtion av bibliotekets tjänster. Om inte de behov som användaren uttrycker för bibliotekarien tillgodoses riskerar biblioteket att förlora sitt existensberättigande. Här visar sig ytterligare en myt. Det som sker när användaren plötsligt placeras i ett rent marknadssammanhang är att en identifikation upprättas mellan varukonsumenten på den fria marknaden och användaren på biblioteket. Det ena jämförs till synes otvunget med det andra och av resonemanget riskerar man dra slutsatsen att användaren på ett bibliotek opererar efter precis samma mekanismer som konsumenten, fastän det i princip rör sig om två tämligen olikartade förhållanden.

Eftersom biblioteket, trots sin styrka som institution, enligt Casey och Savastinuk, inte klarar av att tillmötesgå användarens behov riskerar det att försvinna. Detta resonemang bär fram tanken om att biblioteket befinner sig i en uppenbar krissituation. Krisen konstituerar, så som Mouffe och Laclau beskriver hegemonibegreppet, nämligen kampen mellan diskurser. Krisen är nödvändig för att ett diskursivt skifte ska kunna finna sig och fastslagandet av nodpunkten blir i detta fall kampen om användartillgängligheten på biblioteket. Det är därför inte alls konstigt att det nuvarande eller "gamla" biblioteket närmast framställs som ett hot mot sin egen existens, det utgör nämligen en diskursiv formation som måste övervinnas. Det finns en tendens i Caseys och Savastinuks bok som verkar förutsätta att bibliotek idag har svårt att tillgodose användarmarknadens behov. Bibliotekets roll artikuleras på så vis som att det är förutbestämt att gå under om det inte rider ur den tänkta krisen och *förändras*, dvs. inträder i den nya diskursen.

We worry about what will happen tomorrow because we are not in charge of today. But librarians do not have crystal balls that allow us to see into the future. We cannot be sure that tomorrow there will not be another service that will take more users from us (Ibid. s. 134).

Detta är ett exempel på hur myten om bibliotekets eventuella undergång och dess position som otillräcklig institution träder fram. Det går inte att förutse vilka förändringar morgondagen för med sig. Därav bör biblioteket ta tjuren vid hornen, se till att förändras i takt med själva förändringen och bli mer användaranpassad. Den *nödvändighet* av förändring som formas genom den här typen av uttalande är tydligt diskursens artikulation. Nödvändigheten att förändras blir på så vis en artikulerad nodpunkt som kan fungera bärande för den nya diskursens försök till inträde, och med denna kan den konkurrera med den föregående diskursen. Nödvändigheten skapar inte bara en nödvändighet till förändring utan också ett incitament till genomdrivning av den diskurs som Casey och Savastinuk framställer såsom varande själva förändringen: "Library 2.0 is a model for constant and purposeful change" (Ibid. s. 5). Detta är en

fundamental del i tanken om det nya biblioteket satt i kontinuerlig förändring. Men vad som blir problemet med resonemanget i *Library 2.0* är att det talas och argumenteras för vikten av förändring, samtidigt som det också talas om en mycket specifik form av förändring. Vad som sker här är vad Barthes kallar, mytisk identifikation, mellan dessa båda förändringar. Diskursen talar om nödvändigheten av förändring och här i kommer *Library 2.0* som modell att likställas med själva kärnan i vad förändring är. Argumentledet för det nya biblioteket försvinner och ersätts med den mytiska identifikationen. Bibliotek 2.0 blir lika med, och samma sak, som förändring på biblioteket. Det hela blir ett mytiskt konstaterande. Vi *behöver* användarperspektivet, för förändringens skull. Genom att samtidigt varna för rädsla för förändringar hos människor i gemen: "It is important to implement a process for constant change that will be sensitive to the human fear of change while not sacrificing its positive aspects for your organization and its users" (Ibid. s. 13), misskänner man eventuell kritik mot den nya diskursen genom att helt enkelt avfärda den som en allmän rädsla för förändring; vilken ligger inbyggd i den mänskliga naturen. Sådan kritik kan då framstå som ett bakåtsträvande hot, frambragt genom människans rädsla för det okända.

Resonemangen i avsnittet "A framework for change" ger som vi varit inne på ganska magert med information om *vad* som behöver förändras för att biblioteket inte ska gå under, fokus ligger framförallt på *hur* de organisatoriska delarna på biblioteket går att genomdriva. Med tydlighet lyfter dock Casey och Savastinuk fram tre punkter som anses ledande i förändringen.

- Reaching out to new users (Ibid. s. 37)

Att folkbibliotek kan ha svårt att nå ut till alla potentiella användare är ett välkänt och omdiskuterat fenomen som olika bibliotek har försökt möta på olika sätt. Det går inte att utesluta att det i många fall behöver göras mer för att få nya besökare till biblioteket. Här är det dock åter den mytiska bilden som för oss är relevant. Vi möter i meningen ett konstaterande riktat mot just begreppet användare. Detta konstaterande, att biblioteket behöver nå ut, är ett avpolitiserat behov som använder sig av det enkla påståendet att biblioteket behöver nå ut till nya låntagare, men för in begreppet användare i diskursen och blir på så sätt en enkel och tilltalande artikulation av diskursen. Att biblioteket alltid har haft ett problem med att nå ut till nya låntagare gör att det blir väldigt tacksamt att argumentera för detta, samtidigt som författarna genom det enkla införandet av "users" inlemmar ett mytiskt bestämt begrepp i meningen.

- Building new services (Ibid.)

Utöver nämnda möjligheter till organisatoriska lösningar på biblioteket så fyller teknologin en viktig del i Caseys och Savastinuks resonemang. Det finns genomgående ett resonering som pekar mot ett införande och en användning av ny teknologi i bibliotekets verksamhet, med den uttalade avsikten att tillgodose användarens tänkta informationsbehov:

Disruptive technologies rock the boat, they create new expectations and new boundaries. Disruptive technologies allow the customers, the user, to see beyond the limits of the old framework. A disruptive technology following the Web 2.0 concept may allow that customer to move beyond the limited role of "user", and move into the world of designer or moderator... (Casey 2005).

Det valda sättet att lägga fram tanken om teknologin på biblioteket är väl genomtänkt och har ett tydligt uppsåt. Termen ”disruptive technology” är en politiskt bestämd term hämtad från marknadsterminologin som är väl sammankopplad kund - marknads relationer (Casey 2007b). Teknologi som beskrivs som ”disruptive” skiljer sig från teknologi, bland annat genom att den i sig själv förväntas driva på utvecklingen inom det givna området. Den karakteriseras som icke-statisk, utan i ständigt stadd utveckling. Teorin bakom ”disruptive technology” bygger främst på att utvecklingen av tekniken ska följa kundens utvecklingskurva inom området. Kundens kunskap om teknologin ska korrelera med tekniska landvinningar, detta beskrivs av termen ”new market disruption”. Genom att teknologin svarar väl mot kundens kunskap inom området uppnås också kostnadseffektivitet genom att man inte tillhandahåller en tjänst som överstiger kundens förmåga, alternativt tillhandahåller en tjänst som är för komplicerad för att kunden ska kunna dra nytta av den till fullo (Christensen 1995). Användarens egen inverkan över teknologin är också tydlig i den mån den rör Web 2.0 som i mycket hög grad är beroende av användarens direkta medverkan snarare än rena konsumtion. På så sätt blir användaren också en informationsproducent samtidigt som hon verkar som en konsument av information. Teknologin i sig blir bestämmande för användarens relation till den information som hon antas hantera. Det går i detta fall att analysera resonemanget som en *kvantifiering av det kvalitativa*.

Vad som blir intressant är i första hand möjligheten att producera och konsumera information, någon vikt vid informationens innehållsmässiga kvalitet tas det i detta fall ingen hänsyn till. De nya ”expectations” och “boundaries” rör sig egentligen enbart på planet att information förmedlas och produceras. Vad som visar sig är att användaren i användardiskursen blir något helt annat än låntagaren. Hon bestämmer biblioteket med sina krav men hon går också utanför den roll som låntagaren har och blir också en tillhandahållare av information. Casey är på sin blogg, *Library Crunch* mån om att klargöra att man behöver förankra idén om informationsbehovet hos såväl personal som politiker att ”we all share a common goal of providing access to all kinds of information” (Casey 2007b). Tanken är tydlig. Information beskrivs i användardiskursen som en form av ”vara” som svarar mot användarens behov. Det finns en tomhet i informationsbegreppet som skapar ett begrepp för ”varan” som går att likställa eller fylla med i princip vad som helst. Någon vara i ekonomiska termer går det dock inte att tala om. Informationen framställs *som om* den vore en handelsvara som gjordes fritt tillgänglig genom biblioteket. Detta är ett för diskursen återkommande sätt att beskriva information på och skapar en för diskursen unik betydelse av informationsbegreppet, vilket vi ska behandla mer ingående i nästa avsnitt.

- Responding rapidly to changing customer demands (Casey & Savastinuk 2007 s. 37)

Här återvänder vi till kärnan inom användardiskursen. Användarens *krav* eller behov som hon själv ger uttryck för, antas vägleda det nya biblioteket. Detta påstående talar inte enbart om vad användardiskursens representerar utan också om hur man opererar inom den nuvarande diskursen. Medan den konkurrerande diskursen, får man förmoda, inte bygger på användarens uttryckliga önskan så är grunden för den nya diskursen just detta moment. Vad som ligger i detta konstaterande är ett påstående, dels om vad det nya biblioteket står för, dels vad det nuvarande eller ”gamla” biblioteket inte representerar, nämligen att svara mot användarens krav. Det finns en polemiserande

tendens i påståendet, återigen upprättas ”kampen för användaren” som den nodpunkten som genom att artikuleras kan utgöra en grundläggande del i kampen om hegemonin. Vad som sker i texten är ett inslag av en artikulerande praktik som fungerar mytiskt. Texten blir laddad dels med en utsago om vad den nya diskursen representerar, dels med en implicit myt om den tidigare diskursen. Detta görs, genom vad Barthes kallar konstaterandet, det är lingvistiskt sett en enkel utsaga som här får en metaspråklig betydelse. Samtidigt som språket är normaliserande och avpolitiserande använder det sig av den magiska förmåga, som Gee menar är typisk för konflikten mellan två diskurser, i det att meningen argumenterar *för* en specifik diskurs avslöjar den också vad den vill tillskriva den andra diskursen för tillkortakommanden. Vad användardiskursen gör är att den använder sig av begreppet: change, [förändring] som det Gee kallar ”social goods” (Gee 1999 s. 2). Förändring anses sällan omodern och är för många ett positivt laddat begrepp.

Det språk som används i avsnittet *Maintaining the momentum* artikulerar bilden av användardiskursens försök till hegemoniskt inflytande:

After getting everyone on board, you will need to think about ways to maintain the Library 2.0 momentum in your organization. You must continue to promote Library 2.0 to your staff, administration, board and customers even after obtaining initial buy-in (Ibid. s. 119).

Utöver det faktum att den uppenbara intentionen att sälja in diskursen som helhet, och därefter, behålla den diskursiva hegemonin, ser vi här dessutom ett exempel på ett förhållande som också är centralt inom användardiskursen. Användaren som *kund*, som kund får dock användaren en mycket märklig funktion eftersom kunden inte enbart är en konsument utan också någon som köper.

Detta leder fram till informationen som i form av begrepp och mytiskt förankrad figur utgör en mycket viktig, men också märklig, del av användardiskursen. Den utgör nämligen som myt en, om än abstrakt, form av vara. Den utgör som sådan ett falskt betecknande för den kapitalistiska varuformen. Informationen har i motsats till varan inget bytesvärde då den är gratis. Begreppet kund faller i sammanhanget platt som modell och äger inte de egenskaper som begreppet låntagare har. En låntagare kan låna en bok eller en annan form av media, men en kund kan endast köpa en. Författarna tänker sig i *Library 2.0* att användaren ska kunna fungera som såväl en konsument- som en producent av information (Ibid. s. 119).

För att tala med Barthes så sker en mytisk identifikation mellan begreppen kund och användare. Användaren identifieras som varande ”samma sak” som kunden. Information utgör som en tänkt form av varan alltid grunden för en brist hos den potentielle användaren eller konsumenten, och det är här biblioteket spelar sin avgörande roll genom att tillgodose informationsbehovet som användaren uttrycker. Tanken på information som *vara* är essentiell för synen på just användaren som *kund*, och utvecklingen av biblioteket till en ”kunskapsekonomisk” institution (Casey 2007a).

4.1.3 Information och användare inom Bibliotek 2.0

Vi har i föregående avsnitt kunnat urskilja ett par tendenser gällande användardiskursen i egenskap av förändringsbegrepp. I detta avsnitt ska vi diskutera begreppet information och dess relevans för användardiskursen i *Library 2.0*. Casey och Savastinuk framhåller i sitt avslutande kapitel att Bibliotek 2.0 i någon mån är ett politiskt projekt:

Library 2.0 is also about politics. It's about funding, and community support, and building a base of supporters who will vote for library friendly politicians...Like any business hoping to expand its customer base libraries need to look outward with the ultimate goal of serving more people, and serving them better (Casey & Savastinuk 2007 s. 133).

Även i detta påstående finns en mytologisk artikulation. Återigen *identifieras* en företeelse med en annan och biblioteket får här operera på samma villkor som "any business". Det gamla biblioteket, dvs. det vi har idag, har inte i tillräcklig mån brytt sig om att ta till vara på sina besökare och presumtiva besökare. De har kort och gott inte brytt sig tillräckligt om "business", effekten av den här typen av resonemang är uppenbar. Den leder på sikt till att all verksamhet på biblioteket blir direkt underställd användarens stöd och uttalade önskemål och den innebär en *kvantifiering* av användarens behov. Men påståendet innehåller ännu en mycket komplicerad och underlig förståelse av användarens tänkta behov. Är behoven så att säga redan "väckta" när användaren kommer till biblioteket och har inte biblioteket en del i att producera behov åt användaren? Det går ur detta resonemang att urskilja en mycket polemisk artikulation riktad mot den tidigare diskursen som har haft folkbildningen som en viktig drivfaktor.

Det faktum att bibliotekets tidigare funktion överhuvudtaget inte nämns uppfyller väl Barthes form av myten som historielös, det finns en *frånvaro av historia* i det faktum att man inte diskuterar bibliotekets historiska funktion. Det handlar inte längre om att väcka behov utan om att fylla befintliga. Det framstår som mycket märkligt då retoriken i *Library 2.0* uppehåller sig kring införandet av ny teknik som i sig producerar nya behov. Många av de nya tjänsterna, t.ex. webbtjänster, som författarna diskuterar implementering av handlar just om hur användaren med hjälp av den nya tekniken genom en sorts dialektisk process producerar nya behov med hjälp av andra användare. Detta gäller såväl bloggar, olika former av Wikipedia, Flickr, Chat-verktyg etc. (Ibid. s. 73ff). I svenska förhållanden innebär detta konkret att användardiskursen krockar med den tidigare diskurs som i större utsträckning präglats av tanken på en folkbildande funktion hos biblioteket.

Savastinuk argumenterar vidare på webbloggen LibraryCrunch i följande termer, apropå det ökade inflytandet för onlinebaserade boktjänster och affärer:

As I was taught in library school and as I believe as a practicing librarian, librarians are here to provide information service and access, not to pass judgment on this information or those who seek it. Libraries need to be neutral zones, not a place for librarians to dictate what is worthy information and what is not (Savastinuk 2007).

Det finns följaktligen å ena sidan ett erkännande att *Library 2.0* fungerar som ett politiskt projekt, å andra sidan sägs det att biblioteket innehållsmässigt är tänkt att vara

en politiskt och merkantilt neutral zon. Bibliotekarien dömer inte, hon serverar på ett neutralt sätt information, allt efter användarens önskemål. Påståendet att biblioteket är en neutral zon är ett skolexempel på det avpolitiserade yttrandet, det finns en historiskt bestämd funktion i att vilja tala om biblioteket som neutralt. Bibliotekets funktion är historiskt bestämd, också i någon mån politiskt, men man väljer ändå att försöka framställa det såsom om det var ett politiskt vakuum.

Vad som framgår av Savastinuks resonemang är också en antydning om hur biblioteket kan förhålla sig till användaren inom användardiskursen. Bibliotekarien presenterar den information som användaren söker. Men för att detta ska kunna ske behövs en uttalad önskan om vad det är användaren faktiskt vill ha tag i. Det går att fråga sig i vilken mån man kan tala om en ändamålsfylld funktion i tillfredsställelsen av dessa informationsbehov, om biblioteket inte har en uttalad politisk intention eller agenda. Detta har, menar Casey och Savastinuk, *Library 2.0* (Casey & Savastinuk 2007 s. 133). Den består ytterst i att öka stödet och tillgångarna för biblioteket genom att vara användaren till lags och tillgängliggöra det hon söker: "Like any business hoping to expand its customer base libraries need to look outward with the ultimate goal of serving more people, and serving them better." (Ibid. s. 133).

De båda citat vi anförde ovan pekar på två förhållanden, om vi försöker oss på att analysera dem tillsammans. Användarperspektivet uttrycker som diskurs en kvantifiering av såväl användaren som dennes behov. Användaren är i sig en kvantifiering, biblioteket vill serva så många användare som möjligt, och med så mycket information som möjligt. I denna bild av användaren försvinner den mänskliga heterogenitet bland de personer som söker biblioteket. Detta leder oss fram till, och fixerar en bild av, användaren som mycket väl stämmer in på Barthes bild av bourgeoisien. Borgaren är opolitisk, hon rör sig i ett historielöst samhälle och har sin "naturligt" bestämda position som människa, bland annat är hon rädd för förändringar.

Detta kan tyckas motsäga Caseys och Savastinuks förändringsvilja, men förändringen som motiverar övergången till Bibliotek 2.0 är en förändring som är fixerad vid en betydelse som är så enkel att känna igen sig i att den inte upplevs som en förändring. Det är inte tal om en absolut förändring utan snarare en glidande övergång till en diskurs som uppvisar likheter med ett sammanhang som småborgaren känner väl igen, nämligen marknaden. Förändringsbegreppet framställs inte som en övergång till en ny eller annorlunda verklighet utan tvärtom en glidning mot någonting som bara upprepar marknaden, häri ligger en tautologisk process. Uppmuntran i *Library 2.0* till förändring misskänner följaktligen till viss del liknelse vid småborgaren då man talar om en specifik förändring, men samtidigt framhåller man lugnande att det inte är en förändring för förändringen skull som eftersträvas. Man försöker därför kringgå eventuell förändringsrädsla och istället peka på likheten med den marknad som många kan känna igen sig i. Småborgaren är en homogen varelse och har sin avbild i sin nästa [*identifikationen*] och delar alltså dennes behov. Hennes behov är kort och gott kvantifierbara liksom hon själv och kan därigenom liknas vid varan som del i en kunskapsekonomi:

Småborgaren är en människa som är oförmögen att förstå sin Nästa. Om nästan visar sig för honom blir småborgaren blind, ignorerar och förnekar honom eller förvandlar honom till sig själv. I det småborgerliga universum är konfrontationer alltid speglingar, allt som är annorlunda reduceras

till likheter. På teatern och i domstolarna, där det är risk för att Nästan skall blottlägga sig, blir hon en spegelbild. Nästan är en skandal som förgriper sig på naturen (Barthes 2007 s. 246)[...]Ty själva myternas målsättning är att göra världen oföränderlig: det är nödvändigt att myterna avbildar och efterliknar den universella ekonomi som en gång för alla slagit fast den hierarkiska fördelningen av ägodelar (Barthes 2007 s. 250).

Småborgaren opererar således som en monad, fristående från sin nästa vilken endast delar den gemenskap med nästan att de befinner sig i samma rymd. I sin funktion som användare framstår producerandet och tillgodogörande av behov som en mycket enkel och fullkomligt stringent operation som användaren, om vi ska tillåta oss liknelsen med småborgaren, själv står för. I detta finns ett misskännande av de tankeoperationer och bearbetningar av intryck som föregår ett val, man frånser människans fundamentala beroende av interaktionsbehov med sin omgivande miljö och då väsentligen, med andra subjekt.

Var ligger då det nya bibliotekets funktion? Att nå ut till så många potentiella användare som möjligt och uppfylla deras uttryckta behov om tillgång till information på bästa sätt, kan möjligen stärka bibliotekets position som användartillvänd. Men den parallell som dras till företagsvärlden faller platt om bibliotekets funktion inte är att vara ett redskap för kapitalackumulation. Det går så att säga inte att tjäna pengar på ett folkbibliotek, det kan aldrig gå i vinst, såvida man inte tänker sig att den vinst som tänks skapas genom flitiga bibliotekarier och många användare är *något annat* än varor. Det är återigen här tolkningsspelet, eller med Mouffe och Laclaus ord nodpunkten, för synen på användarens och bibliotekets förhållande till varandra i två olika diskurser står. Det finns här ingen neutral zon. Vad som finns är mötet mellan två mer eller mindre uttalade tendenser om vad bibliotekets funktion ligger i. Den som är förespråkare för ett bibliotek som fungerar som en folkbildande institution, vilken har som uppgift att guida användaren till ”rätt” information skulle kanske i Savastinuks resonemang se ett försök att kvantifiera det kvalitativa värdet i informationen som ska förmedlas till användaren. Vi laborerar här med en motdiskurs vilken vår avsikt i detta arbete egentligen inte är att utveckla, men den är intressant i den mån att den i motsats till användardiskursen i första hand inte fokuserar på den tillfredsställda besökaren; användaren. Diskurser produceras, som Mouffe och Laclau anmärker genom att ta avstånd från andra, det är så de fylls med mening. Informationen placerad i användardiskursen är som mytologiskt betecknande en tom form även om begreppet fyller en lingvistisk funktion. Caseys och Savastinuk hjälper till att fylla den med en betydelse, det lämpar sig inte att tala om den som ett alibi, inte heller fullt ut som en symbol, men det går att spåra en betydelsens *närvaro* i informationsbegreppet som är tämligen påtaglig. Denna närvaro är först och främst en närvaro av något som till stor del liknar ett ekonomiskt förhållande, fullt ut kan närvaron dock inte påverka begreppet, det är insubstansieellt; informationen har inget bytesvärde (åtminstone än så länge). Information blir på så sätt i användardiskursen kort och gott en sorts tom ”vara”, begreppet är rent lingvistiskt inte på när en lika viktig del av användardiskursen som den mytiska, semantiska del den utgör som *information* när den placeras i relationen användare - bibliotek.

Casey och Savastinuk väljer som vi har sett att upprepade gånger referera till användaren som kund (Casey & Savastinuk 2007 s. 74f, 120). Vi kan efter vår analys i föregående avsnitt sluta oss till att detta inte görs av någon slump. Bibliotek 2.0s användare är, efter att ha blivit kvantifierad och efter det att informationen *identifierats* med varan, en sorts kund på biblioteket. Detta talar för en diskursivt bestämd förståelse

av användare som begrepp. Användaren (i *Library 2.0 user*) är i Bibliotek 2.0s område inte enbart en biblioteksbesökare eller låntagare. Hon är först och främst en kund som konsumerar och i vissa fall producerar tjänster genom biblioteket. Användaren har *identifierats* med kunden i ett merkantilt förhållande, som kund konsumerar hon information i varierande mängd och som varande kund är det egentligen av mindre vikt *vad* som konsumeras så länge användaren är tillfredställd. Detta får vi antaga också innebär för biblioteket att i takt med att användarens uttalade vilja att konsumera en ny form av information så förändras bibliotekets utbud. Från att ha haft ett innehåll som i stor grad bestämts som folkbildande, till att bli ”användarinformation”. Om dessa båda förhållande sker alltså en hegemonisk kamp mellan diskurserna.

Michael Casey beskriver själv, vid ett besök på folkets hus i Stockholm, mycket målande hur användarens relation till biblioteket ser ut i det tänkta Library 2.0: ”Låt låntagarna bli ’aktieägare’ i biblioteket!” (Daun 2007).

4.1.3.1 Analys av öppet brev till biblioteksföreståndare

För att försöka få fram konkreta exempel på vad Casey och Savastinuk lägger för betydelse vid det föränderliga biblioteket ska vi behandla det ”öppna brev” som Casey i, *Library 2.0*, väljer att rikta till alla bibliotekschefer. I detta tas en rad förslag på mer eller mindre konkreta förändringar för bibliotek, som författarna anser vara viktiga för en lyckad verksamhet. Intressant att se är att brevet i mångt och mycket fokuserar på rent organisationsteoretiska aspekter på biblioteket. Frågorna som lyfts är nästintill enbart sådana som aktualiserar förändringar, och då framförallt hos de anställda på biblioteket. Det är tydligt att konflikten om den diskursiva hegemonin handlar lika mycket om bibliotekets personal som biblioteksbesökaren, *användaren*. Vi återger här delar av brevet och försöker sammanställa de viktigaste dragen i det.

Dear Director,

As the person in charge, you have perhaps the best understanding of your organization’s goals and you are empowered to coordinate change and innovation. Every suggestion here depends upon you for organization into a coherent, big-picture strategy.

1. *Move staff around.* While we would not want to encourage arbitrarily moving staff around, sometimes lateral transfers can be healthy for both staff and the organization. This can be accomplished both in systems with several branches, where staff are given lateral transfers between branches, and in a main library, where a staff member is moved to a separate department. Although you would not want staffing to be so fluid as to prohibit stability within a branch of department, it is in a library’s best interest to acknowledge the positive aspects of staffing relocations and transfers. Such change provides fresh perspectives and gives staff the opportunity to work with different management styles (Casey & Savastinuk 2007 s. 40).

Det intressanta i detta första avsnitt är att det anlägger tonen för brevet i sin helhet. Det är skrivet i en stil som faller väl in i den nya företagsvärldens managementspråkbruk.

Fokus ligger här på omplacering av anställda och möjlighet att hålla personalen i mer eller mindre konstant förflyttning på arbetsplatsen. Det är noteringsvärt att ingenting nämns om olika kvaliteter hos personal. Att personer med ämnesspecifika kunskaper lämpar sig bättre inom vissa delar av verksamheten diskuteras inte. Istället läggs fokus på möjlighet för de anställda att arbeta med olika former av ”management styles”. Även den anställda på Bibliotek 2.0 *kvantifieras*, emedan de blir utbytbara och arbetsuppgifterna framställs som om de vore ekvivalenta.

2. *Pull people together.* Have a big project? Temporarily relocate staff to improve communication and efficiency in order to get the project done. This can occur on many levels. Administrative staff are usually already in the same building, in which case pulling everyone together should not be a problem. But when you identify who you want on your team (see the next few ideas), you may very well find that team members are split across locations. Bringing them together into one facility, even if only temporarily, allows for more face-to-face meetings, fewer misunderstandings and conflicts, and a better final product (Ibid. s. 40f).

Genom att rationalisera om arbetet och skapa nya arbetslag ökas prestationskraven på de anställda på biblioteket. Genom att föra ihop dem till samma yta ökas också transparensen på arbetsplatsen och skapar också större möjlighet för de anställda att kontrollera varandras arbetsinsats. ”...fewer misunderstandings and conflicts, and a better final product.”, är vad man hoppas uppnå genom att knyta personalen närmare varandra. Men det är som vi har diskuterat i tidigare avsnitt tveksamt vad Bibliotek 2.0 kan sägas ha som ”final product” och om det i bibliotekssammanhang över huvud taget går att tala om slutgiltiga produkter. Handlar inte bibliotekets tjänster alltid om i mindre eller större grad ofullbordade anlägganden till mål som produceras i relation till inte bara biblioteket och låntagaren utan också gentemot det omgivande samhället? Och är inte ofta anläggandet i sig ett skapande av mängder av nya mål och öppningar? Det är mycket osäkert om begrepp som, ”slutgiltig produkt”, leder till en breddning med hänsyn till förståelsen av bibliotekets verksamhet. Det tenderar istället att knyta biblioteksbesökaren till den tänkta pseudoekonomi som informationsekonomin utgör och artikulerar därigenom åter *användaren* som nodpunkt i den hegemoniska kampen.

3. *Listen to your young people.* Young and new employees bring a wealth of ideas and opinions to their new positions. Harvest this enthusiasm by bringing several new staff into every project, every service creation meeting, and any other meeting that could use a shot of energy. Consider positioning them in areas that need improving, or bring them into headquarters and put them on a team (Ibid. s. 41).

Att föra in ny anställda kan såklart ge nya idéer och ge biblioteket en positiv injektion. Genom att sätta nyanställda i arbetsgrupper som tidigare inte levt upp till biblioteksledningens förhoppningar kan man dessutom sätta press på gruppen. En nyanställning av en yngre person behöver nödvändigtvis inte enbart innebära en extra anställd i arbetsgruppen eller i ledningen. Det innebär också en tydlig signal till äldre, eller mindre effektiva medarbetare, att de är utbytbara mot nytt färskt blod om så skulle behövas. Framförallt är detta steg viktigt för den diskursiva övergången. Ung personal

kan här få gå in som företrädare för den nya diskursen i den mån de tillräckligt uttalat vill förändra biblioteket.

4. *No one should inherit a position.* How often have we seen the following: You have a retiring department head who has been in her position for 10 years or more, and her second-in-command is automatically chosen to replace her. Maybe not the worst decision, but not necessarily one that will spark change and innovation. Instead, don't automatically move her executive officer into the position. Look outside the department for new blood, with new ideas, someone who is going to think outside the departmental box. You are bound to find a lot of talent out there in other departments, branches or libraries (Ibid.).

Intressant att se är att det här också föreslås att man ser sig om, även i andra avdelningar efter en ny ersättare, vilket innebär att skilda bibliotekariesysslor jämförs som om de vore likvärdiga. Vi menar inte att det behöver ligga något dunkelt i tanken om att inte låta chefskap ”gå i arv” men när biblioteket drivs som ett företag blir det naturligen så att det blir rimligt att på ett enkelt sätt jämföra chefer med olika kompetens och bakgrund på olika avdelningar, med andra erfarenheter, för att effektivisera biblioteket som informationsekonomiskt företag. Användardiskursen nedprioriterar således det kvalitativa bibliotekskunnandet och gör bibliotekens olika avdelningar ekvivalenta. Detta kan ses som en kvantifiering, vilken ledare som helst kan leda biblioteket. Det viktiga är ledarskapet inte dess kvalifikationer och bakgrund.

6. *Reward and recognize your change leaders.* Do you rate your management team on new ideas and implementing positive change? Are supervisors given real credit for innovating and improvising library services? It is time to begin formally recognizing these talents and rewarding your employees for their originality and innovation. But make sure they know that leading a successful team that creates positive change is more important than simply tossing out new ideas every few weeks. Change is team-oriented, and those managers who can create innovative teams and nurture positive change are the most valuable (Ibid. s. 42).

Att uppmuntra och driva på dem som går i bräschen för ”positive change” blir viktigt för att utöka den nya diskursens hegemoni. Notera att författarna skiljer på positiv förändring och den förändring som man tidigare sagt kan anses vara ”förändring för förändringens skull”. Återigen är det alltså en tämligen specifik riktning man önskar se förändringen ta. Genom att hela tiden belöna dem som driver på förändringen åt rätt håll sänder man tydliga signaler både till dessa men också till de som ställer sig avvaktande till den nya diskursen. Det ska löna sig att vara en ambassadör för Bibliotek 2.0.

8. *Nothing stimulates change like change.* When staff members observe new ideas being implemented, they see that innovation is recognized – and possibly rewarded. What methods do you have in place for fast-tracking ideas? Does everything have to go into the strategic plan, or do you have the flexibility to take an idea from one person or team and quickly pull

together a implementation team? Set a goal of two or three fast-track ideas a year. Get them going, gather numbers regarding success or failure, and have a review team sit down and evaluate after six months. If it isn't working, kill it. Don't make a big deal out of failures. But, if it is working, then make sure that the entire system knows who came up with the idea – and reward that person or group in some manner (Ibid. s. 43).

Punkt 8 artikulerar återigen användardiskursen som förändringen. Rubriken innehåller dessutom en *tautologi*. Det konstateras att förändring är förändring kort och gott. Praktiskt innebär även detta steg att de ur personalen som anammar själva övergången, och så att säga, tar striden för användardiskursen; uppmuntras och belönas. Men enbart om denna förändring går i användardiskursens led, förändringsbegreppet fixeras och bestäms som en viss specifik förändring. Förändringsbegreppet är statistiskt och inskrivet i en meningsekonomi som ger det en bestämd betydelse.

9. *Frontline staff know your customers better than anyone else.* What are your customers saying? Face it, you don't really know. You may speak to one or two in the course of a day (often to those who are the most upset). You may have friends who visit your library and give you feedback. But you still really don't know your customers nearly as well as your frontline staff does. Frontline staff may deal with several dozen people each day, hearing every comment, suggestion, and complaint imaginable. Make it easy and safe for frontline staff to get their ideas up to you and your leadership team. And get those same frontline staff to pass along customer comments – not just those that customers take the time to write down, but the verbal comments and concerns that staff hear every day. Have a rotating team of one or two staff members from every branch location. Let them meet quarterly and produce a simple report, so that ideas are mixed together and no one person feels like they cannot be honest in his or her communications for fear of retaliation. Read their reports and share the ideas with your leadership team. Much like your reconnaissance team members, try to be open-minded and see your staff's viewpoints and reasoning. (Ibid. s. 43f).

Noteringsvärt är att ordet *customers* används genomgående i brevet. Retoriken präglas i mycket hög grad av terminologi från företagsvärlden. Förändringen är som Casey och Savastinuk också påpekar inte ett självändamål. Resultat som kan utmynna i en ”effektivare” verksamhet är vad man söker. Men vad är det då för effekt som biblioteket har gagn av? Vad det är för konkreta exempel på resultat som söks sägs det väldigt lite om. Inte heller diskuteras det i öppna ordalag att det i mångt och mycket är managementredskap från företagsvärlden som man i första hand är intresserade av att implementera. De team eller bibliotekarier som arbetar i verksamheten får här ett mycket stort ansvar, och är också personligen ansvariga för att biblioteket nått upp till den grad av förändring och nya innovationer som man strävar mot. Den tenderar också att sätta bibliotekspersonalen i en tydlig konkurrenssituation gentemot varandra, där den som kommer med flest lösningar och nya idéer prioriteras av ledningen. Vad som ytterligare komplicerar situationen är att den output som söks i form av nya idéer blir väldigt svår att bedöma värdet av. Det är svårt att tänka sig en situation där biblioteket så att säga går med vinst, vilket är den önskade konsekvensen i ett företag där den här

formen av retorik och teorier tillämpas. Alla dessa delar stämmer väl in på det användarstyrda biblioteket, det är ett bibliotek som helt styrs av principen om användaren som en ”kund” på biblioteket som alltmer omvandlas till ett informationsekonomiskt varuhus.

4.1.4 Bibliotek 2.0 och den nya teknologin

Indeed, this new, changing world of technology will do nothing less than change the very way that we do business. (Ibid. s. 73)

Eftersom *Library 2.0* i första hand, eller rättare sagt, inte alls är bestämt av vad som ”konsumeras” på biblioteket, så behöver inte litteratur eller för den skull böcker vara den form av information som biblioteket tillhandahåller eller användare begagnar sig av. Det följer tvärtom naturligt sig så att biblioteket utvidgar sitt utbud av tjänster för att nå fler potentiella användare och tillfredsställa även andra behov hos användaren än de som biblioteket traditionellt behandlat åt låntagaren.

Det är tydligt att dessa nya tjänster är en mycket viktig del av Bibliotek 2.0. Till dessa hör internet, och som vi har nämnt, utvecklingen av det som kallas Web 2.0. Det är framförallt den uppsjö av interaktiva tjänster som utvecklats inom internet som fokus ligger på, olika former av bloggar, messaging service, podcasting, chat och bilddelningssidor för att nämna några. Ett annat exempel på interaktiv informationstjänst som kan nämnas är de otaliga varianter på uppslagsverket Wikipedia som till stor del utvecklas av användaren. Casey och Savastinuk är väl medvetna om att teknikentusiaster inom biblioteksvärlden tidigare mött kritik för att de av kritikerna ansetts ha ryckts med av teknologin i egenskap av just ny teknologi och anklagats för att hänge sig åt vad som kommit att kallas ”technolust”³ (Ibid. s. 73ff). Det är något som tas upp:

Libraries are wise to embrace new technologies, though we must avoid the lure of technolust... When incorporated wisely, however, technology help us meet our Library 2.0 goals and allow for better, more efficient service to our customers (Ibid. s. 73).

Det är dock svårt att se någon kritik av tekniken som författarna talar om i avsnittet som diskuterar implementering av denna teknologi. Vad som sker är att författarna skapar sig en form av alibi genom att helt enkelt *konstatera* att det man själva ägnar sig åt inte är ”technolust”, utan ett mer utförligt resonemang om varför. Det skulle också gå att se ett exempel på Barthes *varken-eller-ismen*, *Library 2.0* framställs som en diskurs som är mycket positivt till införandet av nya teknologier samtidigt som man hävdar sin egen väl avvägda förståelse för all eventuell problematik. På vilket sätt teknologin införs på ett ”vist sätt” diskuteras alltså inte vidare i avsnittet *Incorporating Technology*. Teknologin analyseras inte utan istället identifieras den nya teknologin med de andra behov man lokaliserat. Att teknologi kan användas inom andra diskurser och på andra sätt blundar man för. Casey och Savastinuk är dock inte så explicita i sin förståelse av teknologi, vilket F.W. Lancaster är, som vi ska analysera i nästa stycke.

---

³ Se till exempel Crawfords och Gormans bok *Future Libraries – Dreams madness & reality* (1995).

4.2 F.W. Lancaster och införandet av ny teknologi

Casey och Savastinuk teoretiserar i ganska liten grad kring implikationerna av införandet av ny teknologi som en viktig ingrediens i *Library 2.0*. Vi ska därför se närmare på en annan visionär som kan ses som en tidig förespråkare för användardiskursen, nämligen F. W. Lancaster. Lancaster var mycket tidig med att diskutera nya former av telekommunikation och ny teknologis inverkan på bibliotekets roll i samhället. Han inspirerades bland annat av sociologen Daniel Bells (1973) verk *The coming of post-industrial society* och tyckte sig se många möjligheter till just förändring för biblioteket med hjälp av införandet av ny teknologi. Bell var den som myntade begreppet *informationssamhälle* och han försökte i sin mycket profetiska bok förutspå den industriella erans slut och övergång till det som skulle komma att bli informationssamhället. Informationssamhället karakteriserades i Bells framtidsvision av att informationshantering kommer att få allt större ekonomisk betydelse där varuproduktion varit viktigare under den industriella eran. Service- och tjänstesektorn blir alltmer betydelsefull, teoretisk och intellektuell bildning ger möjlighet till större inflytande och status. Alla dessa faktorer hade som katalysator utvecklingen av den nya tekniken.

Inom biblioteks- och informationsvetenskap kom snart Bells profetiska teori att uppmärksammas och inom kort kom forskaren F.W. Lancaster att ta upp och bygga vidare på dennes teori, nu med ett B&I perspektiv. I en studie som initierades 1978 kom han att måla upp sin framtidsvision över bibliotekaryrket och de konsekvenser som informationssamhällets inträde skulle komma att få för professionen och biblioteket som institution. I denna studie utarbetades kanske främst teorin om det som Lancaster kom att kalla det ”papperslösa biblioteket” och bibliotekariens nya samhälleliga roll som informationsspecialist (Harris & Hannah 1993 s. 36f).

Idag, mer än 30 år senare, används termen *informationssamhälle* flitigt inte bara i biblioteks- och informationsvetenskap utan i hela samhällsdebatten och vi kan konstatera att *det papperslösa biblioteket* och synen på bibliotekarien som *informationsspecialist* idag är begrepp som är mer eller mindre erkända inom biblioteksvärlden. Tanken på information som en form av symboliskt kapital står alltså att finna även här.

Lancaster beskriver själv sin vision av det papperslösa biblioteket på följande vis:

Librarians need no longer operate within the four walls of an institution. They can apply their professional skills in searching information sources and in answering questions wherever they can plug in a terminal. They can freelance from the home or form themselves into group practices as doctors and attorneys do (Lancaster 1982a s. 150).

Biblioteket inom fyra väggar får, tänker sig Lancaster, stå tillbaka för ett helt nätbaserat informationssystem. Här försvinner också naturligen bibliotekariens tidigare yrkesroll helt och påståendet präglas tydligt av en, skulle man kunna tro, dystert utsikt för den framtida bibliotekarien. Men någon dystopisk bild av bibliotekariens framtid rör det sig

inte alls om, om man får tro Lancaster. Istället ska bibliotekarien nu bli en frilansande agent med egen praktik, liksom privatläkare och advokater. Man får anta att Lancaster här istället för bibliotekariens undergång såg ett gyllene tillfälle att höja professionens status. Huruvida detta är en realistisk bild av den framtida bibliotekarien låter vi vara osagt, men det sker här en tydligt utslätande identifikationsrörelse vad gäller olika professioner och deras roll på "tjänstemarknaden". Folkbibliotekets tjänster är t.ex. gratis och jämförelsen med läkare och advokater kan tyckas något märklig. Men är det då så illa att biblioteket som vi känner det håller på att gå under genom de nya formerna av informationsteknologi och att bibliotekarien helt måste omforma sin yrkesroll? Lancaster lägger i en senare bok ut texten: "I see little future for the library" konstaterar han men tillägger "the librarian could long outlive the library" (Lancaster 1983 s. 750). Detta resonemang talar helt emot folkbibliotekets fortsatta existens och frågan är vad för likheter som bibliotekarien och informationspecialisten egentligen har om de inte längre har biblioteket som gemensam nämnare. Det intressanta i resonemanget är att det förs utifrån en form av användarperspektiv; det är hos Lancaster biblioteksbesökaren som genom den nya teknologin *bestämmer* bibliotekets framtida existens eller icke-existens. Användaren efterfrågar, i framtidsvisionen, inte längre de tjänster biblioteket tidigare tillhandhöll i form av ett fysiskt bibliotek som besöks, utan får istället alla sina "informationsbehov" tillgodosedda genom informationsteknologin:

The ability to access information resources from privately owned terminals suggest that the local libraries of today could be bypassed. Instead, individuals could go directly to data banks ... In its most ambitious form, this type prediction is concerned with a single encyclopedic data base... (Lancaster 1982b s. 130).

Det är tydligt att det ligger något i vad Lancaster lägger fram i sin vision för framtiden. Tjänster som Google och Wikipedia finns nu tillgängliga för många via hemdatorer. Frågan är väl snarare vad detta får för implikationer för biblioteket? Tanken om en gigantisk databas eller encyklopedi för allt vetande går att spåra till franska revolutionen och upplysningen, men går det att tala om internet eller olika onlinetjänster utgör sådana och ersätter de i sådana fall bibliotekets roll? Lancaster förbiser här folkbibliotekets historiskt bestämda roll som en folkbildande institution. Han gör vad som hos Barthes kallar för ett mytiskt uttryck präglad av *frånvaro av historia*. Biblioteken framställs som historiskt neutrala zoner som utan vidare implikationer kan omstöpas till "rena" databanker.

Tanken om informationsbehov som på egen hand kan produceras och tillfredställas är som vi var inne på i föregående kapitel, där vi diskuterade användaren som småborgare och monad, mycket tveksam. Endast i ett samhälle där biblioteket överhuvudtaget inte är tänkt att väcka några nya behov hos besökaren eller vägleda besökaren till annat än vad som uttryckt som den direkta önskan kan denna form av "databank" ersätta biblioteket. Det finns ett mycket determinerande drag hos Lancaster, tekniken gör som han artikulerar det, att den nya diskursen automatiskt inträder. Men teknologin leder inte till bibliotekets undergång om det inte finns en uttrycklig vilja att teknologi ska ersätta biblioteket. En vilja om införandet av en ny diskurs. Denna vilja kan ha sin grund i flera olika förhållanden, att höja det egna yrkets status kan vara en sådan. Denna syn på tänkta "informationsbehov" skapar också en mycket komplicerad förståelse av kunskap, för dikotomin information – kunskap är en av de saker som försvårar försvarandet av användaren som på egen hand tillfredställer sina tänkta kunskapsluckor. Fritt tillgänglig information är inte liktydigt med att

biblioteksbesökaren, eller i detta fall, användaren har möjlighet att tillgodogöra sig kunskap. Man har i den mån man tänker sig ett okomplicerat förhållande, användare – information – kunskap, en mytisk förståelse av information som innehåller element som är fullkomligt ovetenskapliga. Kunskap är inget som lättvindligt inhämtas genom information utan något som kräver mycket arbete för att tillgodogöra sig. Informationsteknologins möjlighet att tillhandahålla information har inget egenvärde annat än som en sorts ”pseudovara”. Går det då att säga att bibliotekets roll blott ligger i att tillhandahålla information? Blir inte bibliotekets folkbildande funktion allt viktigare när mängderna information som tillhandahålls ökar? Vi har svårt att se en framtid där den tidigare biblioteksbesökaren, som användare blir så självständig att biblioteket som folkbildningsinstitution blir oviktig.

Viktigt i Lancasters vision för det papperslösa biblioteket är övergången från *boken som artefakt* till *information eller data*, i digital form:

While developments affecting the information professions have been numerous and diverse in the last three decades, two major trends can be recognized as predominating. The first is simply the rapid decline of the *artifact* – particularly the printed book – as the primary device for storage and transmittal of recorded knowledge, and the replacement of these artifacts with *data*, derived from many sources and presented in many different formats, virtually all of these data now being accessible electronically (Lancaster 1979 s. 9).

Lancaster är tidig med att se det betydande genomslag som datorn, och möjligheterna till telekommunikation genom denna, men frågan är om *data* i elektronisk form kommer att ersätta den tryckta boken. Vi ser ingen egentlig anledning att spekulera i detta men den tänkta övergången är intressant för sammanhanget. Det är nämligen som navigatör bland dessa data som informationsspecialisten tar sin form som ersättare för bibliotekarien:

The second trend a natural concomitant of the first, has been increasing diversification in the profession. This diversification can be thought of in terms of the “deinstitutionalization” or, perhaps more accurately, the “reinstitutionalization” of many information professionals. It seems undeniable to claim that, while the library as a collection of artifacts has declined substantially in importance in the past twenty years, the information specialist has grown considerably in stature, in recognition and in rate of compensation (Ibid.).

Informationsspecialisten går, om man får tro visionen, på sikt framåt medan det fysiska biblioteket med boken som artefakt retirerar. Med denna utveckling finner det sig också naturligen så att det fysiska biblioteket får stå tillbaka. Vad som framstår som tydligt av Lancasters resonemang är att det finns en rädsla för bibliotekariens utbytbarhet och att användaren i detta fall går så långt att hon helt enkelt går förbi bibliotekarien, om inte bibliotekarien så att säga överlever biblioteket och renodlar sig själv; till att bli en form av *informationskonsult*, vilket också är en term hämtad från Lancaster (Ibid.).

Informationskonsulten tillhandahåller data eller information som beskrivs i mycket varumässiga termer. Detta stämmer in på hur användardiskursen uttrycker sig hos Casey och Savastinuk. Viktigt för diskursen är också att man även i detta fall använder sig av en teoretisk diskussion kring hur olika former av data och fenomen kan kvantifieras utifrån materialistisk-symbolisk grund, i hopp om att skapa ett allomfattande koherent system för effektivitetsmätning. Grundproblematiken kommer här inte ur själva B&I

fältet som forskningsområde utan är av mer allmän vetenskapsteoretisk karaktär. Vad som förvånar är att forskare inom B&I väljer att uppehålla sig kring en metodologi sprungen ur upplysningstiden, med dess väldigt specifika syn på det rationella och framsteget.

Användardiskursen laborerar med en specifik definition av informationens och kunskapens karaktär. Kunskapsdefinieringen kan närmast beskrivas som instrumentell och informationen betraktas som maktmedel; vilket belyses av synen på information som en vara, där den potentiella kunskapen ställer sig i marknadens tjänst. Det är i ljuset av dessa förhållanden man kan betrakta informationsspecialistretoriken, då den tidigare bibliotekarien nu blir den aktör som tillhandahåller ”informationsvaran”.

Vi anser att det kan finnas en fara för folkbiblioteket i hur den nya diskursen hos Lancaster kämpar för en statushöjning inom bibliotekarieyrket. Framförallt den del som går ut på att bibliotekarien på något sätt ska transcendera eller överleva biblioteket, då en förutsättning för informationsspecialistens framväxt tycks vara bibliotekets undergång. Detta aktualiserar kampen om diskursen, som Mouffe och Laclau talar om. Lancaster var mycket tidig med att skriva bibliotekets dödsruna och man kan fråga sig hur stor del av hans profetiska teori som kan verka självdeterminerande. Det är också något märkligt med den tänkta maktförskjutning som sker när bibliotekarien som Lancaster beskriver det blir en fristående ”agent” eller entreprenör i likhet med privatpraktiserande advokater. Riskerar inte informationskonsulten att bli en form av informationsöverherre? (Ibid. s. 14).

4.3 GÖK-Projektet

I detta avsnitt analyserar vi Comediateamets utvärdering av det så kallade GÖK-projektet. Comediateamet bestod av Liz Greenhalgh, Ken Worpole och Charles Landry men vi kommer härnäst referera till dem som Comediateamet. I vår analys av Greenhalghs, Worpoles och Landrys utvärdering (1995) kommer vi att använda oss av vår teoretiska begreppsapparat för att på så sätt skildra vilken form av diskurs om användaren som utvärderingen implicerar samt vilka mytologier som diskursen producerar.

4.3.1 Bakgrund till GÖK-Projektet

Ett av de första försöken att i praktiken utveckla ett så kallat användarperspektiv på bibliotek i Sverige genomfördes via GÖK-projektet i början av nittiotalet. Detta projekt fick sitt namn efter de tre städer som det genomfördes i, Göteborg, Örnsköldsvik och Kalmar. I Kalmar och Göteborg var det redan existerande folkbibliotek som skulle förändras av användarperspektivet, Kalmars stadsbibliotek och Linnéstadens bibliotek. Medan i Örnsköldsvik var det ett nybyggt bibliotek som skulle genomgå experimentet. I Kalmar och Göteborg utvecklades därmed redan existerande verksamhet, i motsats till Örnsköldsvik där man skapade ett helt nytt bibliotek utan historisk barlast som likt de dödas mara kunde störa arbetet. Syftet med projektet var att försöka utveckla ett nytt och innovativt sätt att bedriva biblioteksarbete och komma förbi det man ansåg vara förlegade former av organisering. Fokus lade man på utvecklandet av en ny form av användarvänlighet genom ett användarperspektiv som följaktligen skulle ersätta äldre sätt att arbeta på. Konkret innebar det att GÖK-projektet fick fyra stycken huvudinriktningar:

- Projektet skulle garantera att bibliotekens inköspolicy innebar att man tog till vara på användarnas behov och önskemål. Detta för att man önskade öka antalet utlån och besökare på biblioteken.
- Projektet skulle garantera att design och layout var mer användarvänlig och för att motverka det som under den tidens biblioteksdebatt kallades för ”linjernas tyranni”. Man ville helt enkelt skapa ett mer tillgängligt och öppet bibliotek för användarna.
- Projektet skulle leda till att personalen på biblioteken tänkte över klassifikationssystemen så att de blev mindre avhängiga SAB-systemet och istället fungerade mer i överensstämmelse med nya framväxande intresseområden.
- Projektet skulle försöka garantera att personalen kontinuerligt utbildades i, och blev medvetna, om vikten av att ha fokus på användaren i biblioteksarbetet. Användarperspektivet skulle implementeras i personalgrupperna genom att nya värden och

kulturella mönster blev en integrerad del av arbetet (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995 s. 5).

Rent spontant sympatiserar vi, som nog de flesta andra bibliotekariestudenter, med dessa riktlinjers försök att syfta till en utveckling och förnyelse av biblioteksarbetet. Men med vår analys ämnar vi inte undersöka projektets eventuella resultat eller granska om ovanstående mål de facto uppfylldes. Vårt syfte är inte att granska förändringarnas konsekvenser utan vi kommer att fokusera på de diskurser och myter som projektet genomsyrades av. Detta för att få fram den bild utav användarperspektivet som normerade GÖK-projektet. Vi kommer förvisso att analysera projektets riktlinjer och mål, dock enbart för att förstå vilken uppfattning av användarperspektivet som vägledde det. För att kunna genomföra detta, och för att få en så objektiv bild av GÖK-projektet som möjligt, har vi valt att med hjälp av våra teoretiska utgångspunkter undersöka den utvärdering av GÖK-projektet som Statens kulturråd beställde av det så kallade Comediateamet: *Evaluating the GÖK project – the innovative capacity of the Swedish library system*. Comediateamet bestod av tre personer som var för sig hade hand om varsitt av de tre biblioteken som projektet genomfördes i (Ibid.).

Teamet intervjuade en mängd personer som mer eller mindre var inblandade, påverkade eller delaktiga i GÖK-projektet, alltifrån bibliotekspersonal på olika nivåer, från assistenter till chefsbibliotekarier, till politiker samt anhängare och kritiker av GÖK-projektet (Ibid. s. 6f). Dessutom besökte man bibliotek i närliggande områden som inte genomfört projektet, för att på så sätt kunna finna jämförelsematerial. Man intervjuade även personal från DIK-förbundet, Bibliotekstjänst AB, samt personer från biblioteksutbildningarna i Lund och Borås och en mängd andra organisationer som har påverkan på biblioteken. Även enkäter skickades ut till femtio bibliotekarier som besökt biblioteken, där GÖK-projektet genomförts, och man följde upp enkäterna med telefonintervjuer (Ibid. s. 6). Till sist följdes all materialinsamling upp med tre seminarier för berörda parter, där Comediateamet på det tredje av dessa seminarier presenterade sin rapport (Ibid.). Vi menar att detta material som utvärderingen bygger på skänker *Evaluating the GÖK project* stor pålitlighet och eftersom det är så många olika röster som framförs i undersökningen anser vi att den är lämplig för en diskurs- och mytanalys. Detta emedan vi inte endast är intresserade av att analysera de värderingar och uppfattningar som motiverar GÖK-projektet, utan även de som kritiserar projektet. Diskurser produceras nämligen inte av sig själva utan i relation till andra diskurser, så genom att undersöka Comediateamets utvärdering, som också innebär en redovisning av kritiken mot GÖK-projektet, kan vi se vad som motiverar ett användarperspektiv som genomförts i praktiken.

Vår disposition av detta stycke kommer att följa dispositionen för *Evaluating the GÖK project*, men med skillnaden att vi analyserar den sammanfattande slutsats och de generella förslag till utveckling som undersökningen inleds med i slutet av denna del av uppsatsen. Det betyder att vissa argument kommer att omtas men det är nödvändigt för att avsnittets avslutande del, som kommer att vara en sammanfattande analys av GÖK-projektet, skall kunna styrkas och beläggas av vår undersökning. Analysdelens något cirkulära karaktär är därför en produkt utav noggrannhet.

4.3.2 Reflexivitet och moraliskt ägande

Att det är användarperspektivet som ska genomsyra GÖK-projektet är mycket tydligt, dock inte enbart för att projektet rent praktiskt utmynnade i en serie användarinriktade förändringar av biblioteksverksamheten, som exempelvis att personalgrupperna omorganiserades och utbildades, att hylluppställningen moderniserades samt att nya regler för inköp utvecklades (Ibid. s. 11). Utan också för att utvärderingen tar fasta på att det krävs attitydförändringar för att personalen ska kunna sätta användaren i centrum. Användarperspektivets vikt blir faktiskt än mer påtagligt genom att Comediateamet betonar GÖK-projektets försök att åstadkomma kulturella och värdemässiga förändringar inom biblioteken. Dessa förändringar skall åstadkomma större reflexivitet och förändringsbenägenhet hos personalen genom att själva biblioteksinstitutionerna omvandlas till användarvänliga institutioner. Det som i utvärderingen benämns som *reflexiva institutioner*:

Reflexive institutions

The shift towards responsiveness and reflexivity. It represents a cultural change in which the whole service is re-valued from the perspective of the library user (Ibid.).

Det är således en diskursiv förändring som man försöker åstadkomma då begreppen ”responsiveness” och ”reflexivity”, det vill säga ansvarighet och reflexivitet, innebär ett implicit hypotiserande av en förändring *bort från* ett system som inte var tillräckligt ansvarigt eller reflexivt i förhållande till användaren. Detta implicita lämnande av något förgånget är därmed artikulert som, vad vi med Barthes kan kalla för, ett *avpolitiserat yttrande* genom att förändringen kopplas mot, towards, något som få kan ifrågasätta: behovet av ansvar. Ordet towards i meningen fungerar artikulert då det producerar en mytologisk bild av det som man säger behöva lämna bakom sig. Myten verkar temporalt, genom att i futurumform dels mytologisera det som ska komma: framväxten av reflexiva institutioner, dels genom att verka tillbaka på en förgången praktik och beskriva den som en oansvarig verksamhet, eller snarare, och mer bestämt, som en verksamhet som var tom på förnyelse och ansvar. Vi måste vakta våra ord här och bli mer precisa, för det är faktiskt felaktigt att beskriva GÖK-projektets försök att nå en förändring genom att lämna ett system som inte var *tillräckligt* byggt på ansvar bakom sig. Lämnandet handlar inte om graden av tillräcklighet, emedan det man ska gå ”towards” inte är en mer tillräcklig grad av ansvar utan snarare ansvar och reflexivitet per se. Det är inte *mer* ansvar som skall uppnås utan ansvar som sådant.

Ordet tillräcklighet är således felaktigt och alldeles för svagt emedan det indikerar en gradskillnad. Det som egentligen skall produceras är inte en gradvis omvandling utan ett radikalt brott med det gamla. En omvälvning som leder till ansvar och reflexivitet. Meningen lyder nämligen; ”The shift towards responsiveness and reflexivity”, vilket indikerar att biblioteksverksamheten innan GÖK-projektet genomfördes varken var byggt på ansvar eller reflexivitet (Ibid.). Den eventuella sanningshalten i ett sådant påstående går varken att styrka eller ifrågasätta (åtminstone om man utgår ifrån texten som påstår att så är fallet) och det är inte heller meningen med vår diskussion. Det kan mycket väl vara så att den tidigare verksamheten var tom på ansvar. Det vi vill fokusera på är blott att allt som slås fast i denna mening är *nödvändigheten* av en förändring. Denna meningens självklara och nästintill orubbliga karaktär – för vem vill stå mot en progressiv förändring som syftar till ansvar och reflexivitet? – gör att vi kan närma oss

den utifrån Barthes tanke om den mytologiska praktikens transparens. För myten döljer aldrig sina konsekvenser, utan tvärtom är det den mytologiska praktikens funktion att framställa sig själv i öppen dager genom att försöka inmuta sin egen orubblighet. Vi kan därför se det som att denna hypostasering av en nödvändig förändring mot "responsiveness" och "reflexivity" är ett tydligt exempel på den dubbla temporala mytologisering som vi nämnde ovan. Detta då den föregående biblioteksverksamheten mytologiseras, dock inte genom att tillskrivas egenskaper utan snarare genom att den ges karaktär av den förändring som GÖK-projektet innebär. Diskursen som laddar GÖK-projektet med mening tillskriver således projektet egenskaper genom att förvägra andra diskurser just dessa egenskaper. Det är GÖK-projektet som är ansvarigt och reflexivt inte något annat, vad än stadsbiblioteket i Kalmar var innan GÖK-projektet genomfördes så var det inte bemängt av "responsiveness and reflexivity" (Ibid.). Denna mytologisering produceras genom en artikulation av en avpolitiserad diskurs där orden ansvarighet och reflexivitet fungerar som nodpunkter, som fixerar diskursen i diskursiva formationer som laddar meningen med en viss betydelse. En betydelse som vill inge oss känslan av att GÖK-projektet leder framåt, mot något nytt som innebär implementerandet av institutioner som är flexibla, ansvariga och allmänt framåtsyftande. De motdiskurser som reses mot denna diskurs blir därför också fixerade av dessa nodpunkter, då motdiskurserna konnoteras till en ovilja att ta ansvar och en oförmåga att förändras. Diskursen som artikuleras i meningen är en diskurs för ansvar och reflexivitet, en diskurs som ersätter en oansvarig och stel form av biblioteksverksamhet med ny reflexiv sådan. Diskursen färdas med ordet *shift* framåt mot den följande meningen, där man tar fasta på att GÖK-projektet representerar en kulturell förändring i vilken hela verksamheten är omvärderad: "It [omvandlingen, the shift/vår anm.] represents a cultural change in which the whole service is re-valued from the perspective of the library user" (Ibid.).

Diskursen får än mer kraft då den första meningen fogas samman med den andra genom att de två meningarnas diskursiva formationer (ansvar, reflexivitet, kulturella förändringar, omvärdering) förbinds i en artikulerande utvecklingsrörelse, där rörelsen mot ansvar och reflexivitet konnoteras med den kulturella förändring som ska innebära en omvärdering av biblioteksverksamheten. Detta genom att den nu utförs utifrån användarens perspektiv. Parallellt med denna diskursiva förstärkning laddas den tidigare meningens mytologisering av den föregående verksamheten. Den andra meningen hypotiserar att den tidigare verksamheten inte var utförd utifrån användarens perspektiv. Diskursen försöker således låsa begreppet användare i en diskursiv formation som gör att endast GÖK-projektet kan ses som ett perspektiv för användaren. Användarperspektivet blir *ett* perspektiv, inte namnet på en historiskt bestämd uppfattning av användaren som motiverar GÖK-projektet utifrån den lika odefinierade som självklara företeelsen användaren. Användaren är därmed omedelbar men i sin omedelbarhet en obestämd icke-begreppslighet. Ett slags icke-begrepp som hela tiden framhävs som en storhet som är så självklar att det inte behövs definieras. GÖK-projektet är till för att fler böcker ska lånas och mer låntagare komma till biblioteket, vad mer behöver man veta? Användaren blir på så sätt en kvantitativ företeelse inte en kvalitativ vilket innebär att man försvårar möjligheten att tala om olika uppfattningar om användaren.

En sådan kvantifiering är ett typiskt drag hos myten enligt Barthes och mycket riktigt blir det bästa sättet att diskutera användaren för GÖK-projektet ett simpelt redovisande

av statistik (Ibid. s. 12). Andra diskurser om användaren, exempelvis en mer klassisk folkbildande diskurs, förnekas ett användarperspektiv. Detta emedan denna och liknande diskurser inte lyckats fixera och sprida sina respektive uppfattningar av användaren i tillräcklig grad. Till exempel hävdas det att de bibliotekarier som ser bibliotekets besökare som *låntagare* inte inser att de egentligen är *användare* (Ibid. s. 11). Användarperspektivet försöker skilja sig från andra diskurser genom att artikulera en bestämd betydelse av begreppet användare och knyta det till en kvantifierad förståelse av användaren. Denna dikotoma logik hos diskursen kan vi relatera till det Barthes säger om varken-eller-ismen. Diskursen försöker separera tanken att bibliotekets nyttjare kan vara användare, genom att fungera som låntagare, från sin egen diskursiva praktik som ger begreppet användare mening genom att skilja det från begreppet låntagare. Diskursen särskiljer på så sätt begreppet användare som en distinkt diskursiv formation, en nodpunkt, som reser sig ur GÖK-projektet. Men i och med att användaren aldrig definieras utan snarare produceras genom en mytologisk separering, som exempelvis differentierar användaren från låntagaren, förblir begreppet tomt och kvantitativt. Effekten av detta blir paradoxalt nog att endast den diskurs som saknar en begreppslig och kvalitativ uppfattning av användaren, emedan användaren reduceras till statistik och kvantitet, har ett användarperspektiv. Användaren blir ett avpolitiserat yttrande, en neutralitet – användaren är ingen mer än individuell del av den massa som utgör de som nyttjar biblioteket. Det är en sådan förståelse av användaren som en icke-fastställd, rent kvantitativ brukare (ett stycke användare), som gör att vi både utifrån Gees och Laclaus samt Mouffes teorier, kan analysera denna kulturellt kodade omvärdering av biblioteksverksamheten, som GÖK-projektet syftar till, som en politisk förändring. Detta emedan det politiska, för såväl Gee som för Laclau och Mouffe, handlar om värderingar och uppfattningar. Värderingar som skall förändra och omvandla det Gee benämner som social goods – i det här fallet vilka principer verksamheten på biblioteken är styrd. Den politik som GÖK-projektet implicerar normerar och specificerar därmed den andra meningens insisterande på en användarvänlighetens politik genom att låta den föregående meningen bestämma användarperspektivet som reflexivitetens och ansvars perspektiv. Begreppen stärker därmed varandra och uppstår genom det spel av skillnader som när dem och skänker dem betydelse. Men begreppen blir också politiska genom att användarperspektivet leder över till maktfrågan om vem som äger biblioteket. Detta skildrar att diskursen som genomsyrar GÖK-projektet handlar om ”social goods”, i det här fallet makten över biblioteksverksamheten. På detta vis blir användarbegreppet ett gränsgrepp, då det skär in i andra diskursiva formationer och sätter ljus på det som Comediateamet kallar för ”moral ownership” (Ibid.). Mycket riktigt urskiljs också fyra stycken grupper, som alla konkurrerar om det moraliska ägandet av biblioteket, i utvärderingen:

- the intellectuals/writers who believe that the public library service belongs to the nation, and serves the national cultural interest above else;
- secondly, the librarians who are defending a professional position and their work place for whom the users are “visitors”;
- thirdly, the local politicians for whom the public library service is a flagship for communal civic pride (stadsbiblioteket)
- and lastly, the users whose taxes in fact pay for the service (Ibid.)

Comediateamet uttrycker explicit att det som behövs för att GÖK-projektet skall lyckas implementera användarperspektivet är ett försök att föra samman dessa fyra viktiga intressegrupper i en ny form av harmoni. Det är nödvändigt eftersom GÖK-projektets omvandling av verksamheten innebar att den gamla maktbalansen mellan grupperna förändrades. De fyra grupperna kan därför ses som materiella nodpunkter för diskursen och det viktiga för GÖK-projektet är att förena de fyra genom att föra samman dem utifrån ett användarperspektiv. Det gemensamma kittet är således synen på användaren. Hur användarperspektivet skall åstadkomma nya former av samarbete och etablera konsensus kring vem som äger biblioteket är dock oklart, även om man i utvärderingen relaterar denna ägandeförändring till den psykologiska förändring som GÖK-projektet innebär för den enskilda bibliotekarien. Det viktiga enligt Comediateamet är nämligen att få alla bibliotekets intressegrupper att flytta fokus från boken till personen. Ett sådant skifte åstadkommer de psykologiska förändringar som är nödvändiga för att ett användarperspektiv skall kunna införas på biblioteken:

The third main effect of the GÖK project has been the psychological impact on library staff as they had to modify older more traditional roles and attitudes in favour of a more outgoing approach – in short this was a move from the book to the person. This psychological shift is an important precondition to further changes in the nature of the library service” (Ibid. s. 12).

Det intressanta i detta citat är att man låter ett ting, *boken*, och en varelse, *personen*, fungera förklarande. På detta vis framställs diskursens självklara karaktär än mer ovedersägligt, då diskursen inte meddelar den tidigare relationen mellan bok och person som för andra diskurser är självklar – att boken ska utlånas, att boken är ett folkbildande verktyg osv. Istället separeras bok och person från varandra genom att den äldre yrkesrollen anses vara något annat än den moderna, ”more outgoing approach”, som GÖK-projektet försöker utveckla. Återigen är det således en form av mytologisk praxis som är verkande då man arbetar med hjälp av en binär logik som baseras på de egenskaper som enligt Barthes utmärker varken-eller-ismen. Bok och person måste separeras genom att man etablerar en ny förståelse av personen som en användare. Diskursen som artikuleras genom GÖK-projektet reser sig därför från två separerade nodpunkter som laddas med mening, boken och personen. Det viktiga i citatet är följaktligen att man inte längre fokuserar på beståndet, utan på dem som använder det. Eventuella motfrågor försvinner därför, ingenstans i texten finner vi frågor som exempelvis; vad innebär det egentligen att fokusera på boken? Vem är denna anonyme person? Kanske än viktigare så lyser frågan om vilken relation som egentligen finns mellan boken och personen, eller personen och boken, med sin frånvaro. Frågan om vad som överhuvudtaget möjliggör att vi kan tala om relationen mellan person och bok, som i citatet dock tycks förnekad, är helt enkelt frånvarande, vilket innebär att det är användarperspektivet som separerar bok från person och person från bok. En dualism ersätter, eller mer bestämt motverkar, ett holistiskt perspektiv som ser bok och person i ett dialektiskt och nödvändigt samspel.

4.3.3 Problem i biblioteksvärlden

GÖK-projektets diskursiva funktion blir än mer explicit i och med att Comediateamet beskriver hur projektet så att säga svämmade över sina egna gränser och tydliggjorde ”deeper structural problems within the Swedish public library service as a whole” (Ibid. s. 15). Detta är av vikt eftersom Laclau och Mouffe tagit fasta på att diskurser har en

excessiv karaktär. Diskursens funktion är att försöka bemänga tillvaron och medvetandet genom att sträva efter att fastslå tolknings- och handlingsmönster som fungerar hegemoniserande. Med andra ord reproducerar diskursen sin egen tolkningslogik genom att försöka befästa sig själv i nodpunkter som reflekteras i de redan bestämda diskursiva formationerna. Diskurser har förvisso gränser, i och med att de uppstår i relation till andra diskurser, men de strävar alltid efter att gå bortom dessa begränsningar och på det viset fixera sig själv i nya nodpunkter genom att ge upphov till diskursiva formationer som befäster diskursen i fråga. Vi kan konstatera att GÖK-projektet med Gees terminologi fungerar både *Diskursivt* och *diskursivt*. Det producerar dels en överdiskurs, en Diskurs, emedan den strävar efter att framställa en generell förklaringsmodell av användaren som sådan. Men den verkar också genom mindre diskursiver som tillsammans utgör den större diskursiva formation som man skulle kunna kalla för ett användarperspektiv. Denna dubbla funktion är viktig att ha i åminnelse när vi närmar oss det Comediateamet kallade för GÖK-projektets "[u]nintended effects" (Ibid.). Det vill säga accentuerandet av det som av teamet lokaliseras som problemområden i den svenska biblioteksvärlden. Det är dock viktigt att vi här påpekar att vi inte på något sätt ämnar förneka den eventuella giltigheten i det Comediateamet behandlar i denna del av sin utvärdering. Det är möjligt att det som behandlas är reella problem för biblioteksverksamheten. Vi ifrågasätter inte dessa problemområden i deras egenskap av problem utan vi vill istället försöka undersöka *hur* och *i vilken relation* de lokaliserade problemen står till den diskurs som artikuleras genom dem.

Det första strukturella problemet som enligt Comediateamet belyses av GÖK-projektet är det man benämner för yrkesmässig homogenitet; "professional homogeneity – self-reinforcing culture of a relatively closed professional world" (Ibid.). Stående för sig är detta uttalande inget mer än ett enkelt konstaterande, utan sin inramning skulle man inte ens behöva förstå det som ett problem. Men i och med att man presenterat en lista på sju punkter på problem, där yrkesmässig homogenitet är nummer ett på listan, så har uttalandet laddats med en bestämd betydelse. Det ges emellertid ingen förklaring varför sådan homogenitet skulle vara ett problem, för rimligtvis skulle man kunna resonera omvänt och istället hävda att yrkesmässig homogenitet genererar hög arbetsmoral, yrkeskunnande, expertis och spetskunskap, en stor vana vid bibliotekets uppgifter och sysslor, en förståelse för vad som behövs göras på biblioteket samt en mängd andra färdigheter och moraluppfattningar som antagligen skulle vara bra att ha på ett bibliotek. Det är emellertid genom denna dubbla frånvaro av motargument och förklaring som det artikuleras en diskurs i uttalandet. Diskursen produceras då den fastställer problem genom att konstatera sin egen nödvändighet snarare än att förklara varför problemen är problem. Detta betyder dock inte att diskursen är icke-argumenterande eller stel. Tvärtom är det just stelhet och ickereflexivitet som konnoteras till den yrkesmässiga homogeniteten. Det är kravet på reflexiva institutioner som gör att bibliotekarieåkårens yrkesmässiga homogenitet måste utmanas, eftersom diskursen fixerar begreppet reflexivitet genom att separera det med en mytologisk varken-eller-logik från den yrkesmässiga homogeniteten. I och med att utvärderingen redan lokaliserat GÖK-projektet som ett projekt som utmanar stelbenthet och konservatism, och som kräver modiga psykologiska förändringar och nytänkande hos bibliotekspersonalen, så är det redan implicerat att GÖK-projektet medför något annat än yrkesmässig homogenitet. Det är som om det enkla konstaterandet ställer den retoriska frågan – varför vara homogen när man kan vara heterogen? En fråga som

egentligen inte är en fråga utan en myt och detta inte enbart för att den är så präglad av det Barthes kallar för varken-eller-ismen, emedan homogenitet och heterogenitet inte tycks kunna överlappa varandra utan endast utesluta varandra. Det är även uttalandets konstaterande karaktär som gör den mytisk. Myten om att all kritik mot användarperspektivet är konservativ och bakåtsyftande. Den yrkesmässiga homogeniteten mytologiseras och separeras från den utsida och icke-identitet som överhuvudtaget gör det möjligt att tänka sig en yrkesmässig homogenitet för bibliotekarierna. En homogenitet som därmed alltid är *heterogen* emedan den konstitueras av fenomen som står i en *annan* relation till biblioteket än vad bibliotekarierna gör, vare sig dessa fenomen är låntagare eller politiker. Denna homogenitetens heterogenitet förnekas dock i och med att man redan tidigt i utvärderingen betonat att projektets åsyftade förändringar är nödvändiga på grund av samhällliga förändringar:

There have been and will continue to be enormous value shifts in developed societies, in which individuals wish to assert greater autonomy and have much greater consumer choice. This challenges the paternalism of the traditional librarian. The librarian has to move from being a 'guardian' of choice to a 'facilitator' of choice (Ibid. s. 7).

Återigen saknas det argument då allt som konstateras är nödvändigheten av förändringar och förändringarnas nödvändighet. Denna dialektiska likställning av dessa två skilda förhållanden – nödvändigheten av förändringar (att samhället kommer att förändras) och förändringarnas nödvändighet (att dessa samhällsförändringar måste utmana bibliotekariernas yrkesmässiga homogenitet) – kan vi beskriva med Barthes fokus på mytens identifikation. Två helt skilda praktiker identifieras i citatet och förs tillbaka till en och samma grund; konstaterandet att biblioteken måste förändras. Problemet med bibliotekariernas homogenitet fungerar mytologiskt genom identifikation och konstaterande. Om identifikationen sker genom att blanda samman yrkesmässiga förändringar med mer generellt samhällliga, så sker konstaterandet genom att man pekar på fenomen som man beskriver som om de vore opåverkbara naturnödvändigheter: "There have been and will continue to be..." (Ibid.). Comediateamet undersöker inte heller om postulerandet av dessa väldiga samhällliga förändringar kanske nödvändiggör ett större yrkeskunnande hos bibliotekarierna, eftersom denna utveckling bombarderar människor med valmöjligheter som blir allt svårare att ta ställning till. Kanske är det bibliotekariens pedagogiska, och vad man med värdeord kallar för "the paternalism of the traditional librarian", som behövs för att bibliotekarierna ska kunna bli en "facilitator of choice" (Ibid.)? En sådan argumentation lyser dock med sin frånvaro och allt vi får är det enkla konstaterandet att bibliotekarierna måste förändras eftersom samhället förändras. Än en gång argumenterar man genom konstateranden, man relaterar härmed ett bör ur ett är vilket får sägas vara ett mycket tvivelaktigt förfarande eftersom samhällliga förändringar inte nödvändigtvis medför att yrkesmässiga förändringar sker i samband med de samhällliga förändringarna, eller mer specifikt att vissa yrkesmässiga förändringar står i bättre samklang med dessa samhällliga förskjutningar än andra. Konstaterandet är en tydlig artikulation av en diskurs och det är också diskursens konstaterande karaktär som gör att den artikulerar en myt.

Konstaterandet. Myten liknar ordspråket. Den borgerliga ideologin lägger ner sina huvudsakliga intressen här; universalismen, vägran att förklara något, en oföränderlig hierarkisk uppdelning av världen. (...) Myten är ingenting annat än den outtröttliga uppmaningen, detta försåtliga och

orubbliga krav, som vill att alla människor skall känna igen sig i denna eviga och ändå tidsbestämda bild, som man en dag skapat, som om man skulle vilja att den skulle vara för alltid. Ty den natur, som man stänger in dem i under förevändning att föreviga dem, är bara en vana (Barthes 2007 s. 249).

Mycket riktigt kan vi fastställa en form av konstant uppmaning till förändringsbenägenhet i utvärderingen. En förändringsbenägenhet som helt enkelt konstateras som nödvändig. Det är dock viktigt att inte kritisera behovet av förändring, vilket kan vara legitimt och reellt, utan vad det handlar om är att undersöka vilken diskurs som bestämmer förändringens innehåll. För diskursen i fråga låser förändringsbegreppet i en diskursiv formation genom att göra det till sitt. På det viset blir framåtsyftande och förändringsbenägenhet synonymt med den användardiskurs som genomsyrar GÖK-projektet. Det som först kan tyckas vara en form av förändring för förändringens skull är därför en illusion. Det som avses är en bestämd politisk förändring som dock artikuleras avpolitiserat genom att behovet av utveckling uttrycks med hjälp av en slags neutral förändringsbenägenhet. Om vi undersöker de andra former av "[u]nintended effects" som Comediateamet listar ser vi samma form av fokus på vikten av utvecklandet av en radikal förändringsbenägenhet i biblioteksvärlden (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995 s. 15). Man tar exempelvis fasta på den försämrade ekonomin för biblioteken och beaktar den form av defaitistisk attityd som producerats hos bibliotekarierna:

the squeeze on expenditure has reduced the capacity of librarians to move between libraries and change jobs. Professional mobility has been curbed and replaced by an a priori concern to protect existing posts (Ibid.).

Problemet med de ekonomiska förändringarna är således den försämrade mobiliteten, med andra ord tycks *huvudproblemet* inte vara att biblioteken förlorat pengar utan att de reducerade ekonomiska anslagen lett till en förändringsovilja. Man skulle kunna avläsa detta uttalande som en form av avpolitiserad artikulation som individualiserar ett kollektivt problem. Detta emedan ett *resultat* av en ekonomisk politik, tvånget på biblioteken att skydda de redan existerande tillgångarna, förvandlas till en *orsak*. En orsak som förhindrar den form av förändring som man vill åstadkomma utan att behöva ifrågasätta de försämrade ekonomiska förhållanden som biblioteken tvingas leva med. Kausaliteten vänds upp och ned då problemet inte blir längre den ekonomiska politik som tvingar fram en defaitism i delar av bibliotekskåren, utan snarare själva defaitismen. Diskursen kan således blott acceptera den ekonomiska situationen *så som den är* och därmed framställa den som en form av naturnödvändighet. Ekonomin blir ett faktum som inte är nödvändigt att problematisera. Detta alltså till trots att andra fenomen som denna ekonomiska politik resulterar i måste kritiseras och utmanas. I utvärderingen relateras den påstådda bristande förändringsbenägenheten hos bibliotekskåren till det faktum att det är många äldre kvinnor som arbetar på bibliotek:

The overwhelming majority of library staff are older women, and this has a number of consequences. Firstly, a wariness of new technology, secondly, a lack of historical relationship to the business sector (Ibid.).

Diskursen tycks därmed ladda kvinnobegreppet med en form av mytiskt innehåll. Kvinnan är till sitt väsen skeptiskt inställd till teknologi och saknar relation till handelssektorn. Det kan förvisso stämma att kvinnor rent generellt har en annan relation

till ny teknologi än män men det är osäkert om detta nödvändigtvis behöver innebära ”wariness of new technology” (Ibid.). Kanske kan man i detta uttalande urskönja en form av mytologisering av kvinnokönet. En sådan tolkning stärks utav att man även försöker vända denna kvinnodominering till en styrka:

However, this could be turned to advantage in that the library could become a setting where new technology is humanised and socialised. The library could be a site for redressing gender technology imbalances (Ibid.).

Det stämmer säkert att biblioteken kan bli en plats där man kan utnyttja teknologi på ett sätt som utmanar de könsskillnader som är relaterade till en ojämn tillgång av datorer och dylikt. Men det är trots allt något helt annat än påståendet att biblioteken skulle kunna humanisera och socialisera ny teknologi eftersom det är många äldre kvinnor som arbetar på bibliotek. En sådan förståelse av bibliotekens möjlighet att påverka könsskillnaderna som rör den nya teknologin är grundad på en mytisk och diskursiv artikulation av kvinnobegreppet. Antingen har hon en ”wariness of new technology” eller så är hon kapabel att se till att ”the library could become a setting where new technology is humanised and socialised” (Ibid.). Det tycks för oss självklart att biblioteket kan vara en frigörande plats, i och med att det är ett offentligt rum där tillgång till litteratur, datorer och information är gratis. Men detta beror rimligtvis mer på bibliotekens *offentliga karaktär*, den fria tillgången till datorer och dylikt, än på det faktum att många äldre kvinnor arbetar på bibliotek. Det kvinnliga könet mytologiseras i utvärderingen då det tillskrivs förändringsmöjligheter som reser sig ur bibliotekets offentliga karaktär. Istället för att se biblioteken som en arena där könsskillnader och annan ojämlikhet kan utmanas så blir det bibliotekariernas *kön och ålder* som möjliggör ett sådant utmanande. Tystnaden kring bibliotekens offentliga funktion verkar emellertid inte vara producerad av en slump emedan den postulerade bristen på förändringsbenägenheten hos de kvinnliga bibliotekarierna konnoteras till ”a lack of historical relationship to the business sector” (Ibid.). Även här bör man fråga sig om det inte är bibliotekens offentliga karaktär som, om det nu stämmer, inneburit att det funnits få kontakter mellan biblioteken och handelssektorn. Vi kan dock varken bestrida eller verifiera detta uttalande, vilket emellertid inte hindrar oss att undersöka den diskursiva formation som artikuleras genom det och liknande uttalanden. Vi kan börja med att konstatera att det återigen är karakteristika som reser sig ur bibliotekens offentliga karaktär – dess relativa fristående från de mer merkantila aktörerna i handelssektorn – som tillskrivs kvinnan. Kvinnan konnoteras med de egenskaper som bibliotekens offentliga karaktär producerar. Detta betyder att diskursen som artikulerar denna kvinnlighet kritiserar bibliotekens offentliga karaktär genom att implicit vända sig kritisk till de egenskaper hos kvinnan som egentligen beror på bibliotekens offentlighet. De äldre kvinnorna kritiserar eftersom de framställs som offentliga varelser inte för att de är äldre kvinnor.

4.3.4 Kritik av GÖK-projektet

Ett av de mer intressanta styckena i utvärderingen är redovisningen av den kritik som riktades mot GÖK-projektet. Comediateamet väljer dock företrädesvis att låta ett uttryck representera detta motstånd, mer bestämt kritiken som riktades mot förändringarna av Kalmars stadsbibliotek. Där innebar GÖK-projektet bland annat att

en gammal samling av böcker som kommit från kyrkan försvann, vilket åstadkom mycket kritik (Ibid. s. 17). Frågan är dock i vilken grad GÖK innebar en stor eller liten förändring av biblioteksverksamheten.

Was GÖK a revolution or a minor change? The implementation of the GÖK proposal in Kalmar brought to the fore the contentious themes within GÖK. The high profile attack on the GÖK project in Kalmar highlights the wider issues at stake (Ibid. s. 16).

Det som är intressant är att citatet uppföljs med konstaterandet att vissa kritiker såg GÖK-projektets förändringar som små och ganska ofarliga och andra som allvarliga och djupgående. Ett konstaterande som replikeras genom att Comediateamet berättar vad som verkligen hände i Kalmar, nämligen det som man postulerar som en simpel omorganisering av biblioteket: "What really happened as in the other GÖK libraries was an internal re-organisation" (Ibid.). Kritiken blir av orden "really happened" implicit ogiltigförklarad av själva utvärderingens framställning av den. En framställning som dock i egentlig mening aldrig äger rum. Kritiken redovisas märkligt nog genom att aldrig bli exemplifierad, i mer än generella och ganska intetsägande former (Ibid.). Eller så får exemplen från Kalmar stå som förebild, trots att de endast gäller den samling böcker som försvann i och med projektets implementering där (Ibid. s. 17). Denna icke-redovisning fungerar mytologiskt och omvandlas i sin tur till en metafysisk och filosofisk fråga om *värdet* av litteratur, vilket säkerligen är en mycket viktig diskussion men som ändå säger ganska lite om den faktiska kritiken av GÖK-projektet (Ibid. s. 16 f.). Varför måste man nödvändigtvis ha en metafysisk förståelse av litteraturens värde för att man är kritiskt inställd till GÖK-projektet? Men i och med att kritiken aldrig exemplifieras i mer än mycket generella termer kan Comediateamet lätt konstatera i sin utvärdering att all kritik, oavsett om den var hård eller mer försiktig, inte hade något med det som verkligen hände på biblioteket att göra:

For some of the staff and for the critics the shifts entailed in the GÖK project are major and deep, for others they are minor modifications.

What really happened as in the other GÖK libraries was an internal re-organisation (Ibid.).

Följaktligen är *det som egentligen hände* på biblioteket i Kalmar och de andra två biblioteken blott en simpel omorganisering, enligt utvärderingen. Återigen verkar diskursen avpolitiserande genom att skriva in sig själv i en förment neutralitet och därmed blir kritiken av GÖK-projektet det som är politiskt, inte själva projektet. Detta blir än mer tydligt när Comediateamet beaktar att det som sker inte är några stora förändringar utan snarare smärre och företrädesvis psykologiska sådana. Den enda grundläggande förändringen var av psykologisk art:

In the reality the project entailed a major *psychological* shift for the profession which was translated into relatively minor physical changes (Ibid.).

I verkligheten var det således endast bibliotekariernas yrkesroll som utmanades, det var inte så mycket annat som hände, det är åtminstone Comediateamets mening. Detta enkla konstaterande verkar dock diskursivt. Ordet *reality* fungerar som en nodpunkt genom att framställa anti-gök positionen som verklighetsfrämmande, egentligen ledde GÖK-projektet endast till smärre förändringar. Allt som behövde utmanas var bibliotekariernas konservativa yrkesroll. Om detta stämmer tar vi inte i beaktande här, däremot är det intressant att Comediateamet på detta sätt dels negligerar kritiken, dels

relaterar den till den yrkesmässiga homogenitet som man tidigare påstått att GÖK-projektet kritiserat i utvärderingen. Utvärderingen tillintetgör kritiken av GÖK just genom GÖK-projektets effekter, vilket måste sägas vara ett ganska tendentiöst sätt att presentera kritik på, emedan man således endast för upp kritik som man redan argumenterat mot i utvärderingen. När utvärderingen närmar sig en mer konkret redovisning av kritiken mot GÖK-projektet, för att dock återigen stanna upp i en mycket generell bestämning av kritiken, är det återigen den yrkesmässiga homogeniteten som får stå i centrum:

The critics of the GÖK project see it as a fundamental challenge to the library service and its core values. They argue that the populist drive behind GÖK undermines the library and undermines the role of the professional librarian. The critics have not been convinced by the arguments made by library staff and pinpoint what they describe as confusion and lack of confidence expressed by some staff, of their 'new' professional role (Ibid.).

Detta citat blir endast en deldiskurs i den Diskurs, för att tala med Gee, om yrkesmässig homogenitet som utvärderingen som helhet producerar. Den yrkesmässiga homogeniteten tillhör en gammal bibliotekstradition som inte ser låntagaren som en användare utan som en låntagare. Förutom det innebär den också ett annat problem, nämligen "a more pedagogic role for the professional librarian" (Ibid. s. 17). En tradition som man också attackerat hårt i utvärderingen, redan i inledningen tar Comediateamet exempelvis upp att de svenska bibliotekens "paternalism" bland annat kommer att vara svår att förändra på grund av "the long-standing pedagogic tradition of all public cultural institutions" (Ibid. s. 7). Den diskurs som GÖK-projektet framställer genomsyrar därför utvärderingen och ofta tycks det som om Comediateamet är på denna diskurs sida. Detta eftersom de mytologiserar motdiskurserna som kritiserat GÖK-positionen genom att föra över dess kritik på laddade värdeord som exempelvis paternalism. Ett annat sätt undgå den egentliga kritiken är som sagt genom att leda över debatten till en fråga om litteraturens värde. Det är i relation till framställningen av den pedagogiska tradition, som man ser som ett stort problem för att GÖK-projektets mer långtgående förändringar skall kunna genomföras, som man leder över debatten till en fråga om litteraturens värde. Pedagogiken blir därmed som bäst museal och som sämst konservativ och metafysisk:

GÖK is interpreted as a part of a larger move amongst liberal professions in the Western world towards what can be crudely described as a relativist position in which there are no absolutes of good or bad in the assessment of cultural value (Ibid. s. 17).

Kritiken av GÖK är helt enkelt en klassisk värdekonservativ kritik av värdenas förfall, sådan kritik fanns säkert mot GÖK-projektet och är kanske också viktig att redovisa. För oss verkar det dock mycket problematiskt att Comediateamet relaterar bibliotekens pedagogiska funktion till en sådan inställning, speciellt eftersom de själva erkänner att det är en mycket förenklande beskrivning ("can be crudely described") (Ibid.). Argumenten för pedagogikens och folkbildningens relevans behöver trots allt inte nödvändigtvis handla om "absolutes of good or bad" (Ibid.). I takt med att Comediateamet på detta sätt för över kritiken till en annan, om än närstående, fråga utvecklar man kritiken av GÖK-projektet något. Men man gör det återigen genom att relatera kritiken av GÖK till den redan angripna synen på professionell homogenitet. På detta sätt stärker man GÖK-projektets redan etablerade diskurs, genom att ställa den i relation till mytiskt framställda motdiskurser. Om vi minns Laclaus och Mouffes utsaga

om produktionen av diskurser så är det genom att diskurser relateras till varandra som de produceras och på det viset får mening. Man stärker också framställningen av kritiken av GÖK som en trosfråga, som något som framför allt har med psykologi att göra, i motsats till det som händer "[i]n the reality", genom att presentera kritikernas argument genom att tala om vad de tror, känner och upplever (Ibid. s. 16). Ett talande exempel är följande som kommer ifrån det stycke där kritik mot GÖK-projektet som kommer ifrån bibliotekspersonalen behandlas:

The anguish felt by (the few) librarians who had been resistant to the GÖK project arises from a deeply held view that the professional role was being de-valued. (...) They feel that their commitment to serve has been misunderstood as a defence of professional defence (Ibid. s. 18).

Vi har redan analyserat hur den professionella homogeniteten framställs mytiskt i utvärderingen, men här är det viktigt att poängtera att man döljer behovet av att komma bortom den professionella homogeniteten genom att framställa bibliotekariernas känsla av deklassering som inget annat än en känsla. I citatet är det återigen *känslan* av hot som står i fokus, med andra ord behandlar man dessa bibliotekariers kritik av GÖK som en trosfråga, som något som inte riktigt har med verkligheten att göra. Bibliotekarierna känner förvisso att deras yrke blir devalverat, men känner det betyder att känslan inte nödvändigtvis behöver vara fallet. Bibliotekarierna kan känna fel. Intressant nog följs också detta stycke upp med ett annat stycke som har titeln: "Is the threat real?", vilket förstärker bilden av att bibliotekarierna nog bara är rädda för något som de inte behöver vara rädda för (Ibid.). På detta vis stärker diskursen sin konstaterande funktion. Användarperspektivet står på verklighetens sida medan det tidigare perspektivet skapar ett hot som egentligen är av psykologisk art. På så sätt kan utvärderingen dels komma fram till ganska långtgående förslag om förändring av biblioteksverksamheten, dels framställa dessa förändringar som om de egentligen enbart handlade om psykologi genom att fokusera på att GÖK-projektet inte innebar någon särdeles stor omvandling av verksamheten. Kritiken mot GÖK förlorar all udd genom att utvärderingen till sist konstaterar att GÖK-projektet trots allt inte betyder så mycket. "In the end the two positions (GÖK and anti-GÖK) are not as far apart as they think they are" (Ibid.). Vilket får sägas vara ett mycket märkligt konstaterande, inte minst emedan man tidigare i utvärderingen konstaterat att GÖK-projektet uppmärksammat en rad viktiga strukturella problem med biblioteken i Sverige, där den professionella homogeniteten kanske är det mest akuta problemet att handskas med. Frågan är dock om inte Comediateamets mytologiska identifikation av GÖK och anti-GÖK handlar om ett normaliserande drag hos diskursen. Ett slags försök från användardiskursens sida att stärka sin avpolitiserad funktion genom att framställa sin politik som något neutralt, som något som endast innebär psykologisk förändring. Utvärderingen tycks reflektera den användardiskurs som motiverar GÖK-projektet, vilket blir tydligt i stycket "Is the threat real?" emedan man där återigen för över debatten till en mer allmängiltig debatt om kulturens roll i vår värld:

It seems that the GÖK project has become tangled up in a wider debate around the role of cultural professionals in an era of globalisation of cultural production and consumption. It is therefore seen to present a much larger challenge or threat to cultural values than it actually does (Ibid.).

Diskursens konstaterande karaktär förstärks än en gång emedan kritiken dirigeras bort från GÖK till en mer allmän och abstrakt debatt, som förvisso kan vara debattens förlängning, men som inte nödvändigtvis behöver vara det. Denna bortdirigering av

eventuella motdiskurser fungerar även här förstärkande av den egna diskursens makt. Detta emedan utvärderingen dels kan konstatera att kritiken av GÖK egentligen handlar om något annat än GÖK, nämligen frågan om kulturens värde, dels att själva GÖK-projektet inte har någon påverkan på kulturens värde. Först tecknar man kritiken av GÖK som något som handlar om värden, sedan konstaterar man att kritiken inte har något med GÖK att göra eftersom GÖK inte innebär så stora förändringar av verksamheten och därför inte påverkar denna debatt: "It is therefore seen to present a much larger challenge or threat to cultural values than it actually does" (Ibid.). Utvärderingens framställning av kritiken av GÖK-projektet är följaktligen inte någon neutral redovisning utan en snillrik kritik av kritiken.

4.3.5 Kris och förändring

I den andra delen av utvärderingen kommer Comediateamet in på de former av förslag om utveckling och förändring av biblioteksverksamheten som GÖK-projektet enligt dem implicerar. Man delar in förslagen i en serie kriterier som man hämtat från förändringar av andra verksamhetsområden i Tyskland och England. Det första kriteriet lyder: "The recognition that there is a crisis or challenge to be solved" (Ibid. s. 24). Det som Comediateamet vill ta fasta på med detta kriterium är åsikten att man måste mobilisera personalen till en konstant förändringsbenägenhet. Personalen måste vara beredda på att agera efter nya skiftande omständigheter eftersom "creative initiatives are usually sparked off by the recognition that a particular situation is inadequate or not meeting its objectives" (Ibid.). Comediateamet menar nämligen att det är bristen på kris som gjort de svenska bibliotekarierna blinda för de problem som måste åtgärdas (Ibid. s. 25). Frågan blir därför vilket, eller vilka, problem det är som bibliotekarierna i Sverige inte uppfattar. Svaret som Comediateamet finner är följande:

The central problem of the public library is that in some sense it is too successful, if say visitor numbers are the criterion of success. (...) Swedish library staff, it appears, perceive themselves to be working as hard as possible and doing the best they can. The challenge they see is responding to their success and maintaining existing levels of service without necessarily questioning the role of their library as we approach the 21st century (Ibid.).

Comediateamets problemformulering är det märkliga påståendet att det på sätt och vis går *för* bra för de svenska folkbiblioteken. Detta åtminstone om man framför allt ser till låntagarstatistik och antal besökare på biblioteken. Denna specificering är viktig eftersom här tycks utvärderingen utmana den tidigare framställningen av användarperspektivet som en mytologisk reducering av ett kvalitativt begrepp, låntagaren, till en kvantitativ entitet: användaren. Diskursen mytologiserar härmed en tidigare diskurs genom att öppet redovisa dess bristfälliga och kvantitativa syn på låntagaren. Men mytologiseringen sker genom att användardiskursen implicerar att den tidigare, mer pedagogiskt inriktade, diskursen var baserad på en kvantifiering av bibliotekets användare. Nu är det användarperspektivet som fylls med kvalitativ mening genom att man försöker införa nya former av kriterium för lyckad verksamhet. Diskursen försöker avmytologisera sig själv genom att framställa nya mått på effektiv verksamhet. Detta sker bland annat genom att man tar fasta på att det faktiskt kan vara nödvändigt med en nydaning av verksamheten, trots att bibliotekens besökarantal är höga:

The question arises whether say visitors number truly reflect the comprehensive goals that libraries have, which may include in addition, for example, fostering social cohesion and overcoming division, addressing the implications of economic change brought about the move towards the knowledge economy or shifts in the operating environment of libraries. (...) If innovation is to be encouraged new measures of effectiveness need to be set, which then become targets for achievement (Ibid.).

Det vi kan konstatera här är att krismedvetenheten, och fokuseringen på nödvändigheten av förändringar, måste gå hand i hand med utvecklandet av artikulerande praktiker. Diskursen ska uttrycka, och arbeta för att formulera, en användardiskurs genom att fastställa nya mål för verksamheten. De tidigare målen fungerade som nodpunkter som fixerade, det utvärderingen beskriver som, en föråldrad biblioteksverksamhet. Så genom att fastställa nya mått på effektiv verksamhet kan man utveckla nya former av nodpunkter, där en användardiskurs kan artikuleras och spridas. Det är, enligt Comediateamet, en förändring i attityd som behövs utvecklas på biblioteken. Bibliotekarierna behöver inse att det på sätt och vis går *för* bra för biblioteken och att man därför missar allt som måste göras för att en ny form av verksamhet skall kunna artikuleras. Här träder artikulationen av användardiskursen återigen in i ett mytiskt språk. Detta emedan man konstaterar nödvändigheten av förändringar genom att sätta dem i relation till de samhällliga förändringar som enligt utvärderingen nödvändiggör användarperspektivet. I de två citaten ovan blir detta mycket tydligt, emedan man dels talar om nödvändigheten av att bibliotekarierna ifrågasätter ”the role of their library as we approach the 21st century”, dels då man binder samman de nya måtten på en effektiv förvaltning av verksamheten med ”the implications of economic change brought about by the move towards the knowledge economy” (Ibid.). Blotta hänvisningen till förskjutningar i samhället skall på något sätt förklara de eftersträvade förändringarna på biblioteken. Men en sådan hänvisning förklarar endast genom att konstatera nödvändigheten av vissa specifika förändringar, som inte nödvändigtvis följer av den ekonomiska politik som kunskapssamhället medför. Inte heller är det nödvändigtvis så att bibliotekarierna på tjugohundratalet måste uppfatta bibliotekets brukare som en användare istället för en låntagare. Man skulle kunna tänka sig att de anförda samhällliga förändringarna istället radikaliserade folkbildningsdiskursen, eller åtminstone innebar andra förändringar än de som användarperspektivet eftersträvar. Vi måste därför analysera detta konstaterande som artikulerandet av en mytologisk praktik som paradoxalt nog döljer historiska faktum genom att hänvisa till historien. Det vi finner i utvärderingen är således en form av mytologiserad historiebeteckning där ett så abstrakt konstaterande som ”the move towards the knowledge economy” motiverar en mängd konkreta och mycket praktiska förändringar på biblioteken i Sverige (Ibid.). Som Barthes (2007) konstaterar i *Mytologier* kan vi här tydligt se hur myten använder sig av historiska fakta genom att sätta dem i mytens tjänst och förvandla det historiska, det vill säga det kontingenta, i historien till något nödvändigt och naturligt. Ett historiskt faktum förvandlas till en nödvändighet och samtidigt identifieras två skilda historiska fakta – kunskapsekonomin och användarperspektivet på bibliotek – med varandra. Identifikationen utesluter andra sätt att på biblioteken handskas med kunskapsekonomins nya krav, än det som förordnas av användarperspektivet och stärker därmed mytens konstaterande av användardiskursens förmenta nödvändighet. En liknande mytologisk frånvaro av historiska och kontingenta fakta, det vill säga frånvaron av historia, i denna del av utvärderingen blir tydlig när Comediateamet behandlar den försämrade ekonomi som drabbat biblioteken:

The recent decline in funding has exacerbated the focus on existing services rather than a review of the wider opportunities that libraries may have. The response to this problem most interviewees noted was defensive rather than a sense of 'we can cope, even though we think we can't' (60 year old librarian). Nevertheless there were a number of encouraging comments: 'After the crisis we came out stronger, the crisis forced us to rethink – and in the end I welcomed that' (Ibid.).

Det som sker här är att man försöker använda ett historiskt och politiskt faktum, bibliotekens försämrade ekonomi, som katalysator för den form av användardiskurs man vill artikulera. Krisen blir del i den artikerande praktik som nyttjas för att åstadkomma den form av förändring man åsyftar, med andra ord att Comediateamet önskar sätta fokus på en slags mobiliserad förändringsbenägenhet. Istället för att förstå det historiskt specifika som finns i denna situation och härmed försöka begripa vilken form av politik som leder till att ekonomin för den offentliga sektorn försämras radikalt, ämnar man utnyttja denna mycket specifika historiska belägenhet som incitament för att förstärka den psykologiserande diskurs man etablerat tidigare i utvärderingen. En sådan allvarlig företeelse som bibliotekens försämrade ekonomi blir en del i den mytologiska praktik som Barthes kallar för vaccinet. Men tillskillnad från ett erkännande av vad Barthes (2007) i sin bok *Mytologier* benämner som ett tillfälligt fel reducerar man härmed ett allvarligt fel till ett slags tillfälligt fel. Ett tillfälligt fel som följaktligen erkänns som ett sådant emedan man samtidigt flyttar över allvaret i de dåliga finanserna till den defensiva attityd hos bibliotekarierna som detta genererar. Det grundläggande problemet är återigen bibliotekariernas attityd. Men genom krisens vaccin kan denna attityd omvandlas och bli bättre. Barthes är mycket hård och tvivelsutan explicit i sina politiska ställningstaganden när han beskriver denna mytologiska praktik som han kallar för den liberala behandlingen:

Man immuniserar det kollektiva fantasilivet med en liten insprutning av ett erkänt fel; man skyddar den på så sätt mot risken för en allmän förändring. Denna liberala behandling hade inte varit möjligt för hundra år sedan; då försökte inte det borgerliga kapitalet tillrättalägga något utan var helt omedgörlig; sedan dess har det mjuknat mycket (...) [D]en lever hädanefter i en komensationsekonomi (Barthes 2007 s. 245).

Det är inte nödvändigt att godkänna Barthes grundläggande marxistiska perspektiv för att se hur Comediateamet skriver in användardiskursen i ett komensationsekonomiskt fält, emedan man försöker kompensera de dåliga finanserna med en form av förändrad medvetenhet hos bibliotekarierna. Man erkänner ett fel som är av ekonomisk art genom att försöka behandla det med hjälp av psykologiska attitydförändringar. Vaccinet går således över i en annan form av mytologisk praktik: identifieringen.

Den sextioåriga kvinnans uttalande från citatet ovan, att bibliotekarierna kan uthärda även om de inte tror att de kan göra det, följs upp med en mängd uttalanden från olika bibliotekarier som alla på något sätt artikulerar nödvändigheten av den förhärskande ekonomiska politiken. Tillsammans bidrar dessa uttalanden till ett formulerande och konstaterande av användardiskursens mytologiska nödvändighet. Identifikationen är mycket rå i detta stycke emedan man för samman försök att uthärda en försämrad arbetssituation på arbetet med denna försämrade situations nödvändighet. Detta gör man krasst nog genom att peka på bibliotekariers självmedvetande. Detta trots att ett uttalande som "we can cope, even though we think we can't" inte av nöd behöver implicera att det är fel med den defensiva attityd som Comediateamet brännmärker så

hårt i sin utvärdering (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995 s. 25). Det är värt att här påminna läsaren om att man tidigare i utvärderingen misstänkliggjort bibliotekariernas känslor och uppfattningar genom att konnotera den pedagogiska traditionen på biblioteken, det man skulle kunna kalla för en folkbildningsdiskurs, med en ovetenskaplig känslomässighet som inte har något med verkligheten att göra. Detta är viktigt att ha i minnet emedan man i denna del av utvärderingen försöker anknyta till bibliotekariers känslor för att på så sätt förstärka användardiskursens konstaterande av sin egen nödvändighet. Ett uttalande som sticker ut mer än andra och som bekräftar denna tendens är exempelvis följande: ”They recognised for a variety of reasons that they had to ’move forward or die’” (Ibid. s. 27). Eftersom förändringsbegreppets betydelse fastställts genom användardiskursen som en diskursiv formation som artikulerar användarperspektivet är det tydligt att man här använder uttalandet för att implicera att man måste utveckla ett användarperspektiv eller dö. Bibliotekariers mer känslomässiga uttalanden kan därför faktiskt ha med verkligheten och förändring att göra, men bara om de leder fram till en utveckling som går i användarperspektivets riktning. Detta sker i utvärderingen, företrädesvis genom att man identifierar framställningen av bibliotekariers insikt om att de faktiskt klarade av krisen, med behovet av den konstanta förändringsbenägenhet som användardiskursen vilar på, och som Comediateamet satt upp som ett av de grundläggande målen för den enligt dem eftersträvarsvärda biblioteksverksamheten:

’After the crisis we came out stronger, the crisis forced us to rethink – and in the I welcomed that’. Similarly: ‘At first I was depressed and then I thought we have just got to get on with it.’ ‘My main problem was with the politicians – they didn’t understand what we as librarians can do’. Or someone else: ‘We are a bit passive, we have to change the education and change ourselves.’ (Ibid. s. 25 f).

Alla uttalandena i detta citat fungerar som deldiskurser i den användardiskurs, en diskurs med stort d för att tala med Gee, som etableras i utvärderingen. Detta emedan de alla uttrycker krisen som den nödvändighet som fick dem att tänka om och förändra sin attityd. Den försämrade ekonomin leder fram till användarperspektivets nödvändighet, för det är denna nödvändighet som nytänkandet i uttalandena implicerar. Än en gång kan vi urskilja en mytologisk praktik som bygger på konstaterande och identifiering. Än en gång kan man konstatera att citat används för att stärka tanken på att vad som behövs är en förändring av bibliotekariernas självuppfattning: ”We are a bit passive, we have to change the education and change ourselves” (Ibid. s. 26). Detta implicita fokus på psykologiska förändringar blir alltmer explicit i stycket. Till sist konstaterar Comediateamet helt öppet att nyckelproblemet är bibliotekariernas attityd:

The key issue here is the attitude of individuals. The majority of librarians have the same values and ideas, come from the same generation and represent a very homogenous group. They were brought up in an era of expanding welfare expenditure and as a group managed to create a library system that has been envied throughout the world. (...) Understandably they simply do not want to have to adapt, particularly as many changes affect technology which in general women feel less comfortable with. This generational problem is exacerbated by the lack of mobility in jobs (Ibid.).

Det här citatet är av flera anledningar mycket anmärkningsvärt. Vi kan börja med att konstatera att förändringarna här framför allt uppfattas som teknologiska förändringar. Trots att man tidigare i stycket som citatet kommer från företrädesvis uppehållit sig vid den försämrade ekonomiska situationen. Varför, bör man då fråga sig, är det eftersträvarsvårt med en bibliotekariekår som är villig att lägga sig platt när det kommer

till ekonomiska försämringar? Borde man exempelvis inte kunna hämta styrka ur det faktum att många bibliotekarier växt upp i en tid då välfärdsinstitutionerna utvidgades när de nu attackeras? Alla sådana former av resonemang saknas i utvärderingen, vilket är märkligt emedan biblioteket som en välfärdsinstitution inte nödvändigtvis behöver implicera en pedagogisk och folkbildande verksamhet. Även ett fungerande folkbibliotek kan bevisligen styras utifrån ett användarperspektiv. Återigen tycks det som Comediateamet arbetar med en mytologisk praktik, emedan man identifierar ett reellt problem, försämrad välfärd, med en attityd hos äldre bibliotekarier som man antagligen kan relatera till att de länge arbetat i välfärdsinstitutioner än andra, men som dels inte behöver ha med det att göra (utan det kan bero på andra faktorer), dels inte behöver innebära ett reellt problem för ett användarperspektiv. Man försöker därmed omvandla den egentliga frågan, den ekonomiska politiken, till en fråga som har med äldre bibliotekariers värderingar att göra. Problemet blir, enligt Comediateamets framställning av dilemmat, inte att välfärden försämras utan att de värderingar som var baserade på välfärdens institutioner lever vidare i bibliotekariekåren. Detta blir än mer tydligt i utvärderingen, när Comediateamet i sin konklusion av detta stycke tar fasta på att bibliotekarierna i Sverige ofta är mycket konservativa och defensiva:

The ethos of the librarianship in Sweden remains largely conservative: it is shocked by cuts and has struggled to come to terms with them. There is a tendency to look inwards and defensively rather than outwards and pro-actively by looking at trends and developments in the outside world (Ibid. s. 27).

Genom att identifiera de äldre bibliotekariernas förhållande till bibliotekets existens som en välfärdsinstitution med en allmän konservativ anda, förvägrar man på ett mycket effektivt sätt att något annat perspektiv än användarperspektivet ses som ett fungerande sätt att relatera till omvärlden. Det pedagogiska och folkbildande perspektivet är helt enkelt förlegat. Det är konservativt. Det har inget med den moderna världens utmaningar att göra och behövs därför endast utmanas och ersättas av ett perspektiv som är mer lämpat samtiden. Med andra ord är användarperspektivet mer lämpat nedskärningarna i den offentliga sektorn i allmänhet och den försämrade ekonomin på biblioteken i synnerhet. Användarperspektivet blir vägen för biblioteken, enligt Comediateamet, att på ett fungerande sätt relatera till omvärlden. Detta dels genom att den påstådda krisen för biblioteksverksamheten nödgår förändringar som inte ifrågasätter krisen utan blott konstaterar dess effekter, dels genom att själva förändringsbegreppet i utvärderingen fixerats i en diskursiv formation vars mening är laddad av utvärderingens framställning av användarperspektivets nödvändighet. Förändring är nödvändig emedan den enda förändring som är möjlig tycks vara den som man fastslår just som nödvändig, och denna förändring är i egentlig mening inte ens GÖK-projektet utan snarare den användarorienterade verksamhet som Comediateamet anser att den implicerar.

Något annat vi också måste uppehålla oss vid, i citatet om de äldre kvinnliga bibliotekariernas förhållande till välfärden, är det faktum att Comediateamet plötsligt undviker att tala om ekonomi och politik. Trots att ekonomi och politik är vad man berör i stycket som citatet kommer ifrån. Istället uppehåller man sig vid teknologiska förändringar och äldre kvinnors förhållande till teknologi. Denna omvandling av ekonomiska och politiska spörsmål till en fråga om teknologi bidrar till att artikulera en

avpolitiserad förståelse av de förändringar som Comediateamet förordnar. Detta trots att författarna bara några rader ovanför ovannämnda citat själva konstaterar:

When challenges are discussed it is usually in terms of technological innovations – thus to do with how to run the library rather than roles the library might develop and how it can maintain its relevance. Thus discussion on innovation usually avoids a debate about organisational innovation and change and the need to be in touch with broader social changes (Ibid. s. 26).

Comediateamet erkänner att det är viktigt att diskutera hur biblioteket skall styras och vilken roll bibliotekarierna har idag. Man påpekar också vikten av organisatoriska och politiska frågor, men samtidigt bidrar man själva i utvärderingen till att användarperspektivet först och främst uppfattas som något som har med teknologi, och inte politik, att göra. Comediateamet tycks därmed neutralisera sina egna förslags politiska betydelse. Men samtidigt så arbetar man för att göra teknologibegreppet till ett implicit politiskt begrepp som konstaterar användardiskursens nödvändighet. Detta emedan konstaterandet främst sker genom att Comediateamet identifierar sina egna förändringsförslag med de behov som man anser att samhället kräver. Det är ingen slump att man i citatet ovan påpekar att teknologidebatten inte enbart leder till att man underlåter att diskutera behovet av innovation utan att det även leder till att man förnekar ”the need to be in touch with broader social changes” (Ibid.). Det är för att sammanfatta, endast användarperspektivet, som kan artikulera detta behov på ett adekvat sätt.

4.3.6 Tautologin

I och med vår analys av Comediateamets utvärdering av GÖK-projektet har det för oss blivit tydligt att för utvärderingens författare är GÖK-projektet blott en del i en större utveckling. En utveckling vars nödvändighet författarna till utvärderingen vill bekräfta och betona. Denna utveckling skulle man kunna benämna som implementerandet av ett användarperspektiv. Detta eftersom Comediateamet argumenterar för att de påstått nödvändiga förändringarna ska komma att gynna användarna av biblioteken. Användarperspektivet motiverar sig själv genom att framställa sin egen nödvändighet i relation till dem som brukar biblioteket. Låntagaren skall förvandlas till en användare. Utvärderingen tycks inte vara särdeles objektiv eller neutral. Detta blir kanske mest tydligt om man läser de så kallade ”Key Recommendations” som inleder utvärderingen och som genomsyrar nästan alla argument i boken (Ibid. s. 8). I dessa rekommendationer blir det än mer tydligt att för Comediateamet är GÖK-projektet först och främst ett incitament för förordnandet av andra, mer långtgående, förändringar. Även här försöker man kamouflera den politiska vilja och de ideologiska ställningstaganden som ligger bakom de förordnade förslagen. Avpolitiserandet sker således genom att man istället för att argumentera för förändringarnas nödvändighet blott konstaterar nödvändigheten av förändringar just som nödvändiga. Det tycks för Comediateamet vara ställt bortom alla rimliga tvivel att svaret på samtidens utmaning för biblioteken är något annat än ett användarperspektiv. Diskursens förslag är avpolitiserande och konstaterande, med andra ord verkar förslagen inte endast artikulera av användardiskursen utan förslagen fungerar även i sig som mytologiska praktiker.

The primary argument of this evaluation is that the context and operating environment within which the Swedish public library system will work in the future is subject to substantial change. This means that the public libraries and the national institutions that represent and fund them will have to adapt and to some extent become innovative. The GÖK project is one example of innovation in terms of the relationship between library professionals and users (Ibid.).

GÖK-projektet reduceras till ett *exempel* på den form av förändring och innovation som man stipulerar som nödvändig för den svenska bibliotekarieverksamheten. Istället för att fungera som en utvärdering av GÖK-projektet blir Comediateamets bok en form av pamflett som polemiserar mot den form av pedagogiska och mer folkbildande diskurs som man anser vara föråldrad och oförmögen att fungera i relation till den nya tid som vi är på väg in i. Endast användarperspektivet är kapabelt att ”adapt and in some extent become innovative” (Ibid.). Här behöver vi inte uppehålla oss vid den betydelse som man låser begreppen ”adapt” och ”innovative” i, emedan vi redan utförligt analyserat hur utvärderingen fixerat förändringsbegreppens mening genom att anknyta framsteg, innovation och dylika begrepp till användarperspektivet, samt rädsla och konservatism till den pedagogiska folkbildande diskursen. Användardiskursens försök att framställa sig själv som framtidens melodi blir därför ett försök att visa på det förlegade i pedagogiska och folkbildande traditioner. De är auktoritära, konservativa, ja helt enkelt oförmögna till anpassning och innovation. Denna polemik är enligt Laclau och Mouffe nödvändig för att en diskurs skall kunna artikuleras. Det krävs en krissituation, och ett antal gränsbegrepp som fungerar som nodpunkter för olika former av diskurser, för att en diskurs skall kunna erhålla hegemonisk funktion.

The reason is that in order to speak of hegemony, the articulatory moment is not sufficient. It is also necessary that the articulation should take place through a confrontation with antagonistic articulatory practices – in other words, that hegemony should emerge in a field criss-crossed by antagonisms and therefore suppose phenomena of equivalence and frontier effects (Laclau & Mouffe 2001 s. 135. f.).

Användarperspektivet skulle inte kunna ta form, eller sträva efter hegemoni, om det inte materialiserades genom att avgränsa sig från tidigare former av diskurser. Användarperspektivet reser sig ur en konflikt med den pedagogiska diskursen genom att hävda att den står för det nya och innovativa. Utifrån vår analys kan vi konstatera att Comediateamets utvärdering av GÖK-projektet är ett försök att stärka användarperspektivet och arbeta för dess hegemoniska roll inom biblioteken. Hegemonin produceras genom konflikt och kris, och krisen är, som vi analyserat tidigare i detta stycke, oerhört viktig enligt utvärderingen för att användarperspektivet skall kunna införas på biblioteken. Personalen måste vara krisbenägen emedan ”creative initiatives are usually sparked off by the recognition that a particular situation is inadequate or not meeting its objectives” (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995 s. 24). Som ett svar på denna kris etableras användarperspektivets hegemoni genom de olika former av mytologiska praktiker som vi analyserat i denna del av uppsatsen. Comediateamets utvärdering av GÖK-projektet etablerar användarperspektivets hegemoni genom att sanktionera och postulera dess nödvändighet. Den hegemoniska rörelsen har två grundläggande moment i utvärderingen:

1. Utvärderingen utmålar andra diskurser som ineffektiva, förlegade och oförmögna att verka i relation till samtiden. Detta sker främst genom att man konstaterar att den tidigare, mer pedagogiska, diskursen är konservativ och bakåtsträvande.

2. Utvärderingen framställer användarperspektivet som lösningen på de problem som man hävdar uppstår när bibliotekens ekonomi försämras, ny teknologi produceras och samhället utvecklas mot vad Comediateamet benämner för ett kunskapssamhälle.

Denna hegemoniserande rörelse produceras genom de olika mytologiska praktiker som vi tidigare analyserat. Men denna strävan efter hegemoni måste också sättas i relation till en mytologisk praktik som vi ännu inte använt oss av i vår analys av Comediateamets utvärdering: tautologin. Tautologin är, som Barthes (2007) konstaterar i *Mytologier*, en verbal process som innebär att man definierar samma sak: en teater är en teater. För Barthes uppträder den tautologiska rollen hos språket när man inte har någon förklaring att komma med. Tautologin är först och främst avsaknaden av argument. Tautologin stärker mytens konstaterande karaktär emedan den upprepar detta konstaterande. När en sats bekräftar sig själv genom att den upprepas har vi en tautologi, eller som Barthes uttrycker det något mer poetiskt:

I tautologin finns ett dubbelmord: man dödar det rationella eftersom det gör motstånd; man dödar språket därför att det förråder en. Tautologin är ett svimningsanfall i rätt ögonblick, en behaglig afasi, den är en död, eller om man tycker det låter bättre en komedi, *lagarnas* indignerade ”framställning” av verkligheten mot språket. Eftersom den är magisk kan den naturligtvis inte bara gömma sig bakom ett auktoritativt argument, därför svarar föräldrarna till slut barnet som tjatar om förklaringar ”det är så, därför att det är så”, eller ännu hellre ”därför att det är så, punkt slut” (Barthes 2007 s. 247 f.).

Konstaterandet som vi sett lysa genom Comediateamets utvärdering är inget annat än en tautologiskprocess, en process där argument saknas och där man om och om stipulerar nödvändigheten av de egna förslagen genom att hävda att de är nödvändiga. Varför GÖK? För att GÖK står i relation till samtiden. Varför implicerar GÖK en mängd ”användarvänliga” förändringar? För att de står i relation till samtiden. Varför står GÖK och de implicerade förändringarna i relation till samtiden? För att GÖK och de implicerade förändringarna står i relation till samtiden. Detta är den tautologa logiken i *Evaluating the GÖK project*. Comediateamet deltar aktivt i det Barthes benämner för dubbelmordet och de gör det utan blinka:

There have been and will continue to be enormous value shifts in developed societies, in which individuals wish to assert greater autonomy and have much greater consumer choice. This challenges the paternalism of the traditional librarian. The librarian has to move from being a ‘guardian’ of choice to a ‘facilitator’ of choice (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995 s. 7).

Vi har analyserat detta stycke tidigare men här vill vi uppmärksamma att man argumenterar med hjälp av tautologier. Detta emedan orsak och konsekvens identifieras. Det sker stora värdeförändringar som tvingar fram värdeförändringar. Det sker förändringar som innebär att människor får mer autonomi och detta tvingar fram större autonomi. Större autonomi innebär ett användarperspektiv. Användarperspektivet innebär större autonomi. Argumenten läggs på varandra och blir därför en tautologi snarare än ett argument.

5 Slutsatser

I denna avslutande del av uppsatsen drar vi en slutsats av vår analys genom att svara på våra problemformuleringar. Här kommer vi även att explicera vår metodologi genom att framställa vilken ideologi, vilka narrativ och vilka argument de analyserade texterna vilar på och genomsyras av, och vi kommer även att relatera våra resultat till vår forskningsöversikt.

5.1 Hur artikuleras synen på bibliotek i våra texter?

Det gemensamma för visionerna vi analyserat är att biblioteken måste sammanfalla med den samhällsutveckling som man postulerar. Man ser ett samband mellan det eftersträvade användarperspektivet och de samhälleliga förändringar som leder samhället in i en informationsålder eller en kunskapsekonomi, för att använda de uttryck som Lancaster (1982b) och Comediateamet begagnar sig av (Greenhalgh, Liz; Worpole, Ken & Landry, Charles 1995). Man postulerar en nödvändighet mellan användardiskursen och dessa förändringar. De gamla perspektiven ska inte förnyas utan ersättas med användarperspektivet. Användarperspektivet ersätter förlegade och konservativa diskurser med nya samtidstillvända. Argumenten är mytologiska då det gemensamma är att man tautologiskt konstaterar nödvändigheten av förändringar utifrån samhälleliga förändringar som är identifierade med de förslag och verkningar som användardiskursen vilar på. Myten blir med Barthes ord *symbol* för det som ska utföras och ett *alibi* som förklarar och förskjuter att myten också är vad som ger denna symbol mening.

Biblioteket framställs som en institution i kris, som är i stort behov av omvälvande förändringar. Detta liknar den identitetslöshet som Linda Cederberg (2006) noterar i sin magisteruppsats men i våra texter går krisen längre och djupare. Förändringarna yttrar sig på något olika sätt i de tre visionära projekt vi valt att analysera men bär viktiga karakteristika gemensamt. De kännetecknande dragen dramatiserar verkligheten och bildar ett narrativ som vilar på behovet av förändring och utveckling. Den grundläggande berättelsen är att biblioteket, som man tänker sig ska frambringas av förändringen, är ett bibliotek helt byggt på användarens förfrågningar och föreställda behov. Biblioteksbesökaren är en användare och inte längre en låntagare. Användaren ses som en kund vilket gör att biblioteket framställs som ett informationsvaruhus. Detta visar på en kommersialiserad ideologi och att det är ett merkantilt idéstoff som motiverar användardiskursen. Åsa Hedemark, Jenny Hedman och Olof Sundin (2005) diskuterar olika synsätt på biblioteket i deras artikel "Speaking of users". De noterar hur olika former av diskurser relateras till dessa synsätt. Exempelvis för man fram Sanna Taljas åsikter om att biblioteket aldrig varit en plats för demokratin utan en plats:

where the common people were offered education and refinement through taking part in the legitimate *high qualitative* culture that the elite represents. The function of such an institution, therefore, is that of fostering and controlling rather than of bringing democracy to common people (Hedemark, Hedman & Sundin, 2005).

Detta är en mycket intressant analys av äldre former av biblioteksverksamhet och är antagligen en adekvat beskrivning. Det vi kan sluta oss till av vår analys är dock att användardiskursen tenderar att ersätta denna kontroll med en organisering av biblioteket som bygger på konsumtion. För att tala med Talja kanske man skulle kunna säga att om gårdagens eliter behövde uppfostran så behöver samtidens eliter konsumtion? Biblioteket jämföras hursomhelst med kommersiella verksamheter och informationen föreställs fungera som en vara. Detta gäller såväl GÖK-projektet (Greenhalgh, Worpole & Landry 1995) som Lancasters (1982b) och Caseys samt Savastinuks (2007) vision om biblioteket. Lancaster skiljer sig dock något emedan han även siar om bibliotekens död (Lancaster 1983). Det innebär en absolut kommersialisering av bibliotekarieyrket då det jämföras med advokater, läkare och andra privatpraktiserande professioner.

5.2 Vilka diskurser om organisering och teknologi uppstår i texterna?

Teknologiförändringar framställs neutralt men ges mening av användardiskursen då de sätts i en nödvändig relation med dessa, därigenom har de politiserats genom det Barthes benämner för ett avpolitiserat yttrande. Utifrån Barthes terminologi kan vi säga att myten *närvarar* i de eftersträlvade teknologiförändringarna. Detta eftersom de är inskrivna i användardiskursen och motiverar politiska och organisatoriska förändringar som inte nödvändigtvis är förknippade med de teknologiska. Användardiskursen försöker beslagta de nya teknologiska innovationerna genom att tillskriva andra diskurser en oförmögenhet att tillgodogöra sig den nya teknologin. Användardiskursen framställs som ett narrativ om teknologiförändringar trots att det egentligen handlar om ett politiskt begagnande av dessa.

Användardiskursen använder sig av nödvändiga teknologiförändringar för att argumentera för andra former av förändringar. Man identifierar sig med den postindustriella samtidens levnadssätt och teknologiska nyheter för att kunna genomföra det man anser nödvändigt, trots att man säkert skulle kunna använda teknologi på andra sätt. Utifrån Harris och Hannahs (1993) kritik av Daniel Bells (1973) studie om det postindustriella samhället och dess implikationer för biblioteket skulle man kunna gå längre och hävda att mycket av denna ideologi handlar om ett desperat försök att höja bibliotekariens status genom att utmana biblioteket som institution. Harris och Hannah stärker oss i slutsatsen att man framställer bibliotekets organisering och teknik som ett sätt på vilket man kan kritisera tidigare former av biblioteksverksamhet. Trots att man antagligen kan kombinera ny teknik och nya former av personalpolitik med andra diskurser än den användarorienterade.

Organiseringen är förknippad med nya former av managementteorier och relaterad till den ekonomiska verklighet som ofta innebär försämrade anslag för biblioteken. Organiseringen ska vara baserad på förändringsvilja och förnyelsetänkande, men man kodar denna förändring så att den identifieras med användardiskursen. Ett

kännetecknande drag är viljan att åstadkomma, vad Comediateamet kallar, reflexiva institutioner och reflexiviteten ser vi också hos Casey och Savastinuk (Greenhalgh, Liz; Worpole, Ken & Landry, Charles 1995). Myten är enligt Barthes ”ett reflexivt yttrande, en förkortad reflektion, som reducerats till ett konstaterande” (Barthes 2007 s. 249). Användardiskursen försöker därmed kidnappa reflexivitetsbegreppet och bli den enda och nödvändiga formen av effektiv organisering av arbetet på bibliotek. Kännetecknande är också att man försöker utnyttja osäkerhet och prekära arbetsvillkor genom att stimulera krismedvetenhet och konstant förändringsbenägenhet.

5.3 Hur skiljer sig användarperspektivet från andra perspektiv i texterna?

Det är främst i *Evaluating the GÖK project* (1995) som kritik av andra perspektiv blir explicita, men även Lancaster (1983), Casey och Savastinuk (2007) polemiserar mot något som dock förblir outtalat. Det gemensamma för våra texter är att användardiskursen reser sig ur en kris som man anser att biblioteket och andra biblioteksdiskurser står inför, mest radikalt är det hos Lancaster (1983) som rentav argumenterar för att denna kris kommer att leda till bibliotekens snara undergång.

De analyserade texterna dramatiserar verkligheten och producerar två narrativ. Dels ett narrativ om sig själva som en diskurs som står i kontakt med verkligheten. Dels en berättelse om den diskurs som man menar inte är kapabel att tillgodose användarnas behov och därför står inför sin snara och nödvändiga undergång. Användardiskursens nyhet är att den begagnar sig av teknologier och organisationsmöjligheter på, vad som beskrivs som, ett adekvat sätt och att den bäst kan servera människan i den (post)moderna varuekonomin vad hon önskar. Utifrån Åsa Hedemarks, Jenny Hedmans och Olof Sundins (2005) genomgång av diskurser om användaren på folkbibliotek kan vi se att det våra texter utmynnar i är vad dessa skribenter benämner för *the information technology discourse*. De skiljer denna diskurs från exempelvis det som de benämner för en pedagogisk diskurs. Med hjälp av Hedemarks, Hedmans och Sundins artikel kan vi sluta oss till att författarna till texterna vi analyserat medvetet eller omedvetet försöker konkurrera ut andra sätt att uppfatta användaren på. Texterna framställer användardiskursens hegemoni.

5.4 Hur artikuleras synen på beståndet, bibliotekarien och användaren?

Bibliotekarien framställs som en varuförsäljare trots att hennes verksamhet inte är kommersiell. Bibliotekarien skall inte längre ha en värderande eller folkbildande funktion utan istället verka som en förmedling mellan användaren och informationen. Denna förändring kan vi relatera till de resultat Kimmo Tuominen (1997) funnit i sin artikel ”User-Centered Discourse: an Analysis of the Subject Positions of the User and the Librarian”. Tuominen har undersökt hur en pedagogisk diskurs leder till att bibliotekarien uppfattas som en slags expert som kan diagnostisera och avläsa biblioteksanvändarens dolda och omedvetna informationsbehov. Denna uppfattning förkastas som elitistisk och gammeldags. Såväl användaren som bibliotekarien kvantifieras, bibliotekarien skall kunna vara mobil och hennes arbetsuppgifter utslätas emedan det inte längre är hennes värderande och yrkesmässiga kunnighet som

premieras, utan hennes förmåga att lyssna på användaren. Yrkesmässig homogenitet skall motverkas och yrket jämförs med andra mer kommersiella yrken. När det gäller ledning och chefer ser man först och främst ledarskapet som det relevanta och inte det avdelningsspecifika kunnandet. Chefer på olika avdelningar jämförs i egenskap av chefer.

Det skapas en berättelse som säger att bibliotekarien kan frigöras från sin gamla funktion och Lancaster menar att denna frigörelse även frigör bibliotekarien från biblioteket (Lancaster 1983).

Användarens behov anses redan vara producerade eftersom biblioteket inte längre medvetet skall producera behov utan snarare tillgodose användaren det hon självmedvetet bestämmer sig för att hon vill ha. Användaren framställs som konsument men också som en medbestämmande producent, en aktieägare eller kund, vilket blir mest tydligt hos Casey (Daun 2007) samt Casey och Savastinuk (2007). Användaren kan exempelvis producera information i form av interaktiv media, till exempel bloggar, Wikipedia och Flickr, men användaren blir också en produktiv del genom att det är användarens redan existerande behov som ska bestämma bibliotekens bestånd. Devisen blir precis som på kommersiella företag att kunden alltid har rätt.

Beståndet ses som information och informationsbegreppet varufieras och kommersialiseras eftersom det skrivs in i en pseudoekonomi som likställer bibliotekets bestånd med varorna på varuhus. Den idémässiga grunden till denna nya syn på beståndet, bibliotekarien och användaren vilar på en kommersialiserad ideologi och argumenten för den nya synen hämtar sin kraft från denna kommersialism. En sådan ideologi tycks också vara vad Ingalill Åkesson Hedqvist (2004) skönjer i sin magisteruppsats, om än utifrån ett helt annat problemområde. Kanske kan man därför tala om att kommersialiseringen har flera fronter?

5.5 Behöver bibliotekarierollen utvecklas och i sådana fall hur?

Bibliotekarien behöver för att tillgodose användarens behov på bästa sätt bli mer serviceinriktad. Hon behöver bli en informationsspecialist som kan guida användaren till den information hon söker. Lancaster talar om det nödvändiga i att bibliotekarien helt omstöper sin funktion för att överleva den dag då biblioteket såsom vi känner det ej längre finns kvar. Comediateamet betonar vikten av en attitydförändring inom yrkeskåren som sätter användaren istället för beståndet i centrum. Det betyder att man separerar användaren från beståndet, istället för en helhetssyn på bibliotekariens och bibliotekets funktion produceras en dualistisk förståelse där användarens behov finns innan hon möter bibliotekets bestånd.

Det gemensamma för våra dokument är en berättelse om övergripande samhällliga förändringar som bibliotekarien måste förändras utifrån och denna förändring identifieras med de förslag som kommer ifrån användardiskursen. Bibliotekarien ska därför identifiera sig själv med yttre faktorer som enligt våra dokument sätter biblioteket och bibliotekarierollen inför en väldig och pågående kris.

6 Källor

Barthes, Roland (2007). *Mytologier*. Lund: Arkiv förlag.

Bell, Daniel (1973). *Coming of post-industrial society: a venture in social forecasting*. New York: Basic books.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Borg Johanna, Elfström Linnea (2003). *Sexuella anspelningar i TV-reklam*. URL: <http://epubl.ltu.se/1404-5508/2003/097/LTU-SHU-EX-03097-SE.pdf> tekniska universitet Hämtad: [080411].

Bower, Joseph L. & Christensen Clayton M. (1995). Disruptive technologies: catching the wave. *Harvard business review*, 73, 43-54.

Casey, Michael E. & Savastinuk, Laura C. (2007). *Library 2.0: a guide to participatory library service*. Medford: Information Today.

Casey Michael (2007a). *Users or consumers*. URL: http://www.librarycrunch.com/2007/11/users_or_customers_internal_an.html Hämtad: [080420].

Casey Michael (2007b). *We know what library 2.0 is and is not*. URL: http://www.librarycrunch.com/2007/10/we_know_what_library_20_is_and.html Hämtad: [080405].

Casey Michael (2005). *Working towards a definition* URL: http://www.librarycrunch.com/2005/10/working_towards_a_definition_o.html Hämtad: [080407].

Cederberg Linda (2006). *Profil & samarbeten på folkbiblioteken: en enkätstudie av nuvarande profil samt förändringar i profil*. URL: <http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2006/282.pdf> Hämtad: [080420].

Crawford, Walt & Gorman, Michael (1995). *Future libraries: dreams madness & reality*. Chicago: American Library Association.

Daun, Christian (2007). *Revolution på bibblan!* URL: <http://www.vitidningen.se/templates/ArticlePage.aspx?id=9602> Hämtad: [080411].

Dervin, Brenda & Nilan, Michael (1986). Information needs and uses. *Annual review of information science and technology*, 21, 3-33.

Gee, James Paul (1999). *An introduction to discourse analysis: theory and method*. London New York Routledge.

Giger Peter, Norling Eva (2007). *Om bibliotek 2.0*. URL: <http://www.bibliotek20.se/about/>, Hämtad: [080410].

Greenhalgh, Liz; Worpole, Ken & Landry, Charles (1995). *Evaluating the GÖK-project: the innovative capacity of the Swedish library system*. Stockholm: Statens kulturråd (Rapport från Statens kulturråd 1995:4).

Harris, Michael A. & Hannah, Stan A. (1993). *Into the future: the foundations of library and information services in the post-industrial era*. Norwood, N.J.: Ablex Publishing Corporation.

Hedemark, Åse; Hedman, Jenny & Sundin, Olof (2005). Speaking of users: on user discourses in the field of public libraries. *Information research: an international electronic journal*, 10, 218.

Hedqvist Åkesson, Ingalill (2004). Bibliotekstjänster som handelsvaror: en undersökning av några biblioteksorganisationers oro inför GATS. URL: <http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2004/197.pdf>, Hämtad: [080510].

Hjörland, Birger (2000). Library and information science: Practice, theory, and philosophical basis. *Information processing and management*, 36, 501-531.

Hjörland, Birger & Albrechtsen, Hanne (1995). Toward a new horizon in information science: domain-analysis. *Journal of the American society for information science*, 46, 400-426.

Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (2001). *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics*. London: Verso.

Lancaster F.W. (1979). The role of the library in an electronic society. *Clinic on library applications of data processing*, 16, 162-191.

Lancaster F.W. (1982a). The future of libraries in the age of telecommunications: changing information concepts and technologies. *Information processing and management*, 17, 134-146.

Lancaster F.W. (1982b). *Libraries and librarians in an age of electronics*. Arlington Va: Information Resources.

Lancaster F.W. (1983). Future librarianship: preparing for an unconventional career. *Wilson Library Bulletin*, 57, 747-753.

Radford, Gary P. & Radford, Marie L. (2004). Structuralism, post-structuralism and the library: de Saussure and Foucault. *Journal of Documentation*, 61, 60-78.

Radford, Gary P. (1998). Flaubert, Foucault, and the bibliotheque fantastique: toward a postmodern epistemology for library science. *Library Trends*, 46, 616-634.

Röring, Marie (2001). *Konsensus och konkurrens mellan kommunalt och kulturellt kapital i Stockholm: en diskursanalys av politik och biblioteksideologi*. Magisteruppsats framlagd vid Uppsala universitet, Institutionen för ABM, estetik och kulturstudier, 2001: 142.

Savastinuk Laura (2007). *Serving the community*. URL: http://www.librarycrunch.com/2007/01/serving_your_community.html Hämtad: [080410].

Talja, Sanna & Hartel, Jenna (2007). *Revisiting the user-centered turn in information science research: an intellectual history perspective*. URL: <http://informationr.net/ir/12-4/colis/colis04.html> Hämtad: [080601].

Tuominen, Kimmo (1997). User-centered discourse: an analysis of the subject Positions of the user and the librarian. *Library Quarterly*, 67, 350-371.

Zorn, Henriette (2007, 8 Maj). "2.0 låg i luften". *Biblioteksbladet*, 22-23.